

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı

GÜNDELİK HAYAT PRATİKLERİ VE MEKÂNIN YENİDEN ÜRETİMİ:

MODA AİLE ÇAY BAHÇESİ

Dilek ŞAHİN

Doktora Tezi

Ankara, 2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı

GÜNDELİK HAYAT PRATİKLERİ VE MEKÂNIN YENİDEN ÜRETİMİ:
MODA AİLE ÇAY BAHÇESİ

Dilek ŞAHİN

Doktora Tezi

Ankara, 2024

GÜNDELİK HAYAT PRATİKLERİ VE MEKÂNIN YENİDEN ÜRETİMİ: MODA AİLE ÇAY BAHÇESİ

Danışman: Doç. Dr. Emre DEMİREL

Yazar: Dilek ŞAHİN

ÖZ

Bu çalışmada, mekânın önceden tanımlanmış ve ortaya konmuş fiziksel sınırlarının yanında; bireyin gündelik hayat pratiklerinin devingen, dinamik ve esnek bir mekân oluşturma potansiyeli çay bahçeleri üzerinden ölçülmüştür. Tezin konusu, seçili çay bahçesi aracılığıyla gündelik hayat pratiğinin bir mekân yaratması ve kent içerisinde yaşayan bireylerin gündelik hayat deneyimine dönüşmesi irdelenerek; kendi mekânını yaratma potansiyeli üzerinden şekillenmektedir.

Çalışmanın kuramsal kısmı iki ana temele dayanmaktadır. Birinci temeli oluşturan gündelik hayat bölümü, Lefebvre ve De Certeau'nun gündelik hayat teorisiyle şekillenen kavramları ortaya çıkararak, gündelik hayatın pratiklerini ve mekânsal boyutlarını anlamaya odaklanmaktadır. İkinci kuramsal temel ise, beş kent sosyoloğunun kamusal mekân kavramını ele alan çalışmaları üzerine kurulmaktadır. Bu iki temel, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmakta ve saha araştırmasının analizinde yol gösterici kriterler sunmaktadır. Moda Aile Çay Bahçesi özelinde yapılan gündelik hayat içindeki mekânsal pratiklerin çözümlenmesi için teorik okumaların analiziyle ulaşılan bir arada olma-ilişki kurma, üretim, eşitleyici, canlı-geçişken-devingen, deneyim kriterleri üzerinden bir çerçeve oluşturularak bireylerin mekânsal pratikleri keşfedilmiştir.

Çay içme pratiğinin gündelik hayat deneyimine dönüştüğü yer olan çay bahçelerinin saha araştırması olarak seçilme nedeni, Türk kültüründe hem tarihsel hem de güncel olarak kültürel ve toplumsal köklere bağlı bir yer olmasının yanı sıra, mekân ve toplum arasındaki karmaşık ilişkiyi mekânsal pratikler aracılığıyla inceleyebilme açısından anlamlı bir yer olmasıdır. Çalışma kapsamında alan araştırması sınırlarının İstanbul'un Kadıköy ilçesinde bulunan Moda Aile Çay Bahçesi özelinde tutulması kararlaştırılmıştır. Bu kararda, İstanbul'un sahip olduğu kentsel ve toplumsal yapısı ve Moda semti ile Moda Aile Çay Bahçesi'nin tarihsel süreçte derin bir geçmişten gelmesi ve doğal yapısını hâlen koruyabilmesi etkili olmuştur.

Saha çalışması çerçevesinde, mekân ve kullanıcılarına yönelik gözlem tekniği ile görsel mekânsal analizler yapılarak gündelik hayattaki durumlar ve sosyal aktiviteler belgelenmiştir. Çay bahçesinde yapılan gözlemler, çizimler ve fotoğraflar üzerinden oluşturulan diyagramlarla mekânın fiziksel nitelikleri ve mekânsal pratiklerin çözümlenmeleri aktarılmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda, bir arada olma-ilişki kurma, üretim, eşitleyici, canlı-geçişken-devingen, deneyim gibi unsurların mekânın yeniden üretimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda, mekânın insan bedeni ve yakın çevresi ile etkileşimi, gündelik hayat pratikleriyle birlikte mekânın kendini tekrar üretmesine olanak tanımaktadır.

Anahtar sözcükler: Gündelik hayat, kamusal mekân, mekân üretimi, mekânsal pratikler, çay bahçeleri.

EVERYDAY LIFE PRACTICES AND THE REPRODUCTION OF SPACE: MODA FAMILY TEA GARDEN

Supervisor: Assoc. Prof. Emre DEMİREL

Author: Dilek ŞAHİN

ABSTRACT

In this study, alongside the pre-defined and established physical boundaries of the space, the potential of creating a dynamic, and flexible space through the individual's everyday life practices was measured through tea gardens. The topic of the thesis is shaped by examining creation a space of the everyday life practice and its transformation into the everyday life experience of individuals living within the city though the potential of creating their own space via the selected tea garden.

The theoretical framework of the thesis is based on two main structures. The section on everyday life, which forms the first base is focused on understanding the practices and spatial dimensions of everyday life by exploring the themes shaped by the everyday life theory of Lefebvre and De Certeau. The second theoretical framework is based on the studies of five urban sociologists on the notion of public space. These two bases form the theoretical framework of the study and provide guiding criteria for the analysis of the field research. To analyze the spatial practices in daily life in the Moda Family Tea Garden, the spatial practices of individuals were explored by creating a framework based on the criteria of coexistence-relationship, production, equalizer, living-transitive-dynamic, experience, which were reached through the analysis of theoretical readings.

The reason for selecting tea gardens, where the practice of tea drinking turns into an everyday life experience, as a field site for research is that it is a perfect example for examining the complex relationship between space and society though spatial practices. It is also a place that has a connection to its cultural and societal roots in Turkish culture, both historically and presently. Within the scope of the study, it has been decided to keep the limits of the field research specific to the Moda Family Tea Garden, located in Kadıköy district of İstanbul. This decision has been influenced by urban and societal structure of İstanbul, as well as the fact that the Moda district and Moda Family Tea Garden have a deep historical background and still preserve their natural structure.

Within the framework of the field study, the observation technique and visual spatial analyses have been conducted for the space and its users. The physical properties of the space and the analyses of spatial practices have been tried to be explained with the diagrams created through observations, drawings, and photographs made in the tea garden. As a result of the study, it has been discovered that the criteria of coexistence-relationship, production, equalizer, living-transitive-dynamic, experience have an important impact on the re-production of the space. In this context, the interaction between the space and the human body enables the space for the reproduction of itself though everyday life practices.

Keywords: Everday life, public space, production of space, spatial practices, tea gardens.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması boyunca bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım, değerli fikir ve yönlendirmeleriyle bana destek olan tez danışmanım Doç. Dr. Emre Demirel'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme jüri sürecimin başından itibaren değerli yorumlarıyla katkıda bulunan Doç. Dr. Duygu Koca, tezimi geliştirirken sunduğu destek ve inancıyla büyük katkıda bulunan Prof. Dr. Gözen Güner Aktaş'a, tez savunma jüri üyelerim sevgili hocam Doç. Dr. Elif Güneş'e ve Doç. Dr. Gülçin Cankız Elibol'a değerli zamanlarını ayırıp çalışmamı değerlendirdikleri ve geri bildirimleriyle tezime katkı sağladıkları için teşekkür ederim.

Bu süreçte bana destek olan hem oda arkadaşım hem de çalışma arkadaşım Simay Özkan'a, beni her zaman dinleyen, yanımda olan Gökçe Deniz'e ve Atılım Üniversitesi'ndeki tüm çalışma arkadaşlarıma moral ve motivasyonları için minnettarım. Her an yanımda oldukları ve tez sürecini daha katlanılabilir kıldıkları için teşekkür ederim.

Doktora sürecim boyunca tez çalışmamda beni "TÜBİTAK-BİDEB 2211-Yurtiçi Doktora Burs Programı" kapsamında destekleyen TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

Son olarak, her zaman yanımda olan ve bana inanan aileme, özellikle anneme, babama ve kız kardeşime, sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Onların sevgisi ve desteği olmadan bu noktaya gelemezdim. Ayrıca, bu süreçte bana olan inancını ve sevgisini her daim hissettiren Dağhan Özdem'e de sevgi dolu teşekkürlerimle...

Dilek ŞAHİN

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	iv
TABLolar DİZİNİ	vi
GÖRSEL DİZİNİ	vii
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Tezin Konusu ve Teorik Çerçevesi	1
1.2. Tezin Amacı ve Kapsamı	6
1.3. Tezin Yöntemi	8
2. BÖLÜM: GÜNDELİK HAYAT VE MEKÂN	14
2.1. Gündelik Hayatın Teorik Çerçevesi	14
2.2. Gündelik Hayatın İçinde Kamusal Mekânın Teorik İncelemesi	34
3. BÖLÜM: ALAN ÇALIŞMASI	60
3.1. Cumhuriyet Sonrası Türk Kültüründe Kentin Yeni Sosyal Mekânları: Çay Bahçeleri.....	64
3.2. Moda Aile Çay Bahçesi.....	68
3.2.1 Moda Senti Tarihsel Geçmişi ve Fiziksel Yapısı	68
3.2.2 Moda Aile Çay Bahçesi ve Yakın Çevresi	73
3.3. Kentsel Mekânda Gündelik Hayatın Mekânsal Üretimi ve Değerlendirilmesi: Moda Aile Çay Bahçesi.....	75
3.3.1 Bir arada olma-İlişki kurma.....	77

3.3.2	Üretim.....	81
3.3.3	Eşitleyici.....	87
3.3.4	Canlı-Geçişken-Devingen	91
3.3.5	Deneyim.....	94
SONUÇ		103
KAYNAKLAR.....		110
EKLER		116
EK-1: Makale Yayın Bilgisi.....		116
Etik Beyanı		117
Doktora Tezi Orijinallik Raporu		118
PhD Thesis Originality Report.....		119
Yayımlama Ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı.....		120

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1. Ön araştırma için ziyaret edilen örneklemelerin listesi (Yazar tarafından hazırlanmıştır).....	11
Tablo 2. Lefebvre ve De Certeau tarafından gündelik hayata dair farklı yaklaşım noktaları (Yazar tarafından hazırlanmıştır).....	31
Tablo 3. Lefebvre ve De Certeau'nun perspektifinden gündelik hayat analizi sonucu ortaya çıkan anahtar kelimeler (Yazar tarafından hazırlanmıştır).....	33
Tablo 4. Kamusal mekân çalışmalarının analizinden ortaya çıkarılan anahtar kelimeler (Yazar tarafından hazırlanmıştır).....	56
Tablo 5. Kamusal mekân kavramından elde edilen anahtar kelimelerin gruplandırılması (Yazar tarafından hazırlanmıştır).....	57
Tablo 6. Gündelik hayat ve kentsel mekân teorilerinden elde edilen kavramların eşleştirilmesi (Yazar tarafından hazırlanmıştır).	58
Tablo 7. Moda Aile Çay Bahçesi'nde üretilen mekânsal pratiklerin kuramsal karşılıkları (Yazar tarafından hazırlanmıştır).....	102

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1. Tez çalışmasının akış şeması (Yazar tarafından hazırlanmıştır).....	10
Görsel 2. Gündelik rutinden pratiğin, gündelik pratikten deneyimin üretimi (Yazar tarafından hazırlanmıştır).	22
Görsel 3. De Certeau'nun ifadesiyle gündelik hayatta gerçekleşen dinamik süreç (Yazar tarafından hazırlanmıştır).	28
Görsel 4. Mekân kavramının farklı düşünürler tarafından ele alış biçimleri ve yaklaşımları (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2023).....	37
Görsel 5. Emirgan Çınaraltı çay bahçesinde "Bonnie ve Clyde"(1967) filmi oynuyor.....	67
Görsel 6. Emirgan Çınaraltı Çay Bahçesi, Boyut:11.6x17.1cm, (Kaynak: Sakıp Sabancı Müzesi, Emirgan Arşivi, Obje no:E-F 091).	67
Görsel 7. Sarıyer Kumsal Çay Bahçesi, İstanbul (1960'lar) (Kaynak: https://istanlook.tumblr.com/post/143105874281/sariyer-kumsal-çay-bahçesi-1960lar-istanbul , Erişim Tarihi: 28.10.2022).....	67
Görsel 8. İzmir Fuar Kültürpark çay bahçesi ve verandası (Salt arşivi, Erişim tarihi: 08.02.2022).....	67
Görsel 9. Caferaga Mahallesi kroki (Kaynak: https://sehirplanlama.ibb.istanbul/caferagamahallesi/ , Erişim Tarihi: 13.10.2023).....	68
Görsel 10. Kadıköy Moda Burnu, Pervititch Planı, 1938, Salt Galata Arşivi (Erişim Tarihi: 13.10.2023).....	69
Görsel 11. Kadıköy Geleneksel Çarşı ve Moda Kentsel 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırı (28.09.2022 tarihli karar) (Kaynak: https://anlat.kadikoy.bel.tr/kbpanel/Uploads/Files/kadikoy2030_mevcut_durum_raporu.pdf . Erişim Tarihi: 20.10.2023).....	70
Görsel 12. Moda Sahili tarafı 1915’li yıllara ait bir fotoğraf. Moda İskelesi’nin ilk yılları, (Kaynak: http://mimdap.org/2022/09/moda-iskelesi/ Erişim Tarihi: 16.10.2023).....	71
Görsel 13. Caferaga Mahallesi kroki ve çay bahçesinin yakın çevresi (Kaynak: https://sehirplanlama.ibb.istanbul/caferagamahallesi/ , Erişim Tarihi: 13.10.2023 ve Fotoğraflar: Yazar arşivi, 2023).	73
Görsel 14. Moda Aile Çay Bahçesi ve Moda Parkı arasındaki yürüyüş yolu, sağ tarafta basketbol sahası yer almaktadır (Yazar arşivi, Ağustos 2023).....	74

Görsel 15. Moda Aile Çay Bahçesi'nden İBB Şehir Parkı'nın görünüşü (Yazar arşivi, Kasım 2022).....	75
Görsel 16. Moda Aile Çay Bahçesi ve yakın çevresi (Yazar arşivi, Ekim 2023).....	75
Görsel 17. Moda Aile Çay Bahçesi'nde vakit geçiren insanlar (Yazar arşivi, Kasım 2022).	78
Görsel 18. Şeref Akdik, Moda Çay Bahçesi, Kontrplak Üzeri Yağlıboya, 22x27cm (Kaynak: https://artam.com/muzayede/333-online-muzayede/seref-akdik-1899-1972-moda-cay- bahçesi, Erişim Tarihi: 28.12.2022).	80
Görsel 19. Şeref Akdik, Moda Çay Bahçesi, 1952, Yağlıboya (Kaynak: https://www.invaluable.com/auction-lot/seref-akdik-1899-1972-a-garden-in-moda-oil-37- c-303323c44e, Erişim Tarihi: 29.08.2022).....	80
Görsel 20. Moda aile Çay Bahçesi ana giriş alanı önü (Sol) (Yazar arşivi, Ekim 2023). ..	82
Görsel 21. Müdavim kimliği oluşturan bireyler çay bahçesinin kaplı mekânın önünde vakit geçirmekte (Sağ) (Yazar arşivi, Ekim 2023).	82
Görsel 22. Moda Aile Çay Bahçesi ile İBB Şehir Parkı'nı bağlayan merdiven kesiti, mekânın fiziksel özellikleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024).	83
Görsel 23. Moda Aile Çay Bahçesi ile İBB Şehir Parkı'nı bağlayan merdiven kesiti, mekânsal pratiklerin çözümlenmesi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024).....	84
Görsel 24. Çay bahçesi orta servis büfesi ve oturma alanının ara giriş ile ilişkisini ele alan görsel çözümlenme (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2023).	86
Görsel 25. Moda Aile Çay Bahçesi, mekânın fiziksel nitelikleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2023).....	88
Görsel 26. Moda Aile Çay Bahçesi mekânsal pratiklerin çözümlenmesi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024).....	90
Görsel 27. Moda Parkı ile çay bahçesi yürüyüş yolu doğal bitki örtüsü ile sınırlandırılmıştır (Sol) (Yazar Arşivi, Kasım 2022).....	91
Görsel 28. İBB Parkı ile Moda Aile Çay Bahçesi'ni bağlayan merdiven (Sağ) (Yazar Arşivi, Kasım 2022).	91
Görsel 29. Çay bahçesinde geçen mekân-zaman ilişkisi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2023).....	93
Görsel 30. İBB Şehir Parkı ve deniz manzarasının Moda Aile Çay Bahçesi'nden görünüşü (Yazar arşivi, Kasım 2022).....	95
Görsel 31. Moda Aile Çay Bahçesi'nin sahip olduğu doğal manzara ve insanların manzara ile olan ilişkisi.....	95

Görsel 32. Moda Aile Çay Bahçesi giriş alanı görsel çözümleme (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2023).....	97
Görsel 33. Moda Aile Çay Bahçesi ve kıyı ilişkisi arasında mekânın fiziksel özellikleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2023).	99
Görsel 34. Moda Aile Çay Bahçesi mekânsal pratiklerin çözümlenmesi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024).....	100

1. BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu ve Teorik Çerçevesi

Mekân, fiziksel tanımlamaların ötesinde gündelik hayat pratikleriyle sürekli şekillenen ve kendini tekrar inşa eden bir yapıdır. Bu çalışmada, mekânın önceden tanımlanmış ve ortaya konmuş fiziksel sınırlarının ötesinde; bireyin gündelik hayat pratiklerinin sürekli kendini yenileyen, dinamik, esnek bir mekân oluşturma potansiyelini nasıl gerçekleştirebileceği çay bahçeleri örneği üzerinden ölçülmüştür. Tezin konusu, gündelik hayat pratiğinin bir mekân yaratması ve kent içerisinde yaşayan bireylerin gündelik hayat deneyimine dönüşmesi irdelenerek; kendi mekânını yaratma potansiyeli üzerine kurulmaktadır.

Modern hayatla birlikte kapitalist düzenin getirdiği üretim ve tüketim toplumda yaşayan bireylerin gündelik hayatlarını doğrudan etkilemekte ve şekillendirmektedir. Mekânlar ise gündelik hayatımızın bir parçasıdır. Gündelik hayatta meydana gelen değişimler mekânların anlamlarıyla birlikte niteliklerinin de değişmesi üzerinde rol oynamaktadır. Bu sebeple, mekânın üretim sürecinde birey-toplum-mekân ilişkisiyle birlikte öne çıkan gündelik hayat kavramı tezin kuramsal açıdan ana yapısını oluşturmuştur. Çalışmanın bu kuramsal bölümünde H. Lefebvre'den Gündelik Hayatın Eleştirisi I ve Gündelik Hayatın Eleştirisi II – Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri, Modern Dünyada Gündelik Hayat ile Michel De Certeau'dan Gündelik Hayatın Keşfi – I kitapları ana kaynak olarak faydalanılmış; bunun yanı sıra Goffman, Benjamin, Simmel, Adler gibi önde gelen düşünürlerin görüşlerine de yer verilmiş ve gündelik hayat pratiklerinin potansiyeli üzerine tartışılmıştır.

Gündelik hayat kavramı yirminci yüzyılda, moderniteyle birlikte ortaya çıkan bir kavram olmuştur. Kuramsal çalışmalarda uzun bir dönem ilgi görememesine rağmen; günümüzde sosyoloji başta olmak üzere felsefe, sanat gibi tüm beşerî bilimlerde önemli bir teorik sorun olarak akademik çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Kavram olarak tanımlanması oldukça güç olan ve muğlaklık içeren yapısıyla “*gündelik*” kavramı; Lefebvre tarafından, “*gündelik kavramı gündelik hayattan gelmez; onun olanaklı olarak kabul edilen dönüşümünü ifade eder.*” diye tanımlanmıştır (aktrn. Yılmaz Altun, 2023). Lefebvre'nin dönüşüm olarak belirttiği gündelik kavramı; çok boyutlu olmasının yanı sıra akışkan, değişken ve kırılğan bir yapıya sahiptir (Gardiner, 2016, s.21).

Gündelik hayat kuramını akademik dünyaya katmada önemi oldukça yüksek olan Fransız düşünür Lefebvre'e göre; gündelik hayat sıradan insanların, sıradan faaliyetlerinin alanıdır. Şimdi ve buradadır, yani modern olandır (Lefebvre, 2010). Gündelik hayat toplumun içindedir ve toplumsal yapıdaki dönüşümdür. Düzen içindeki düzensizlik ve farklılıkları içermektedir (Esgin, 2018, s.29). Lefebvre, gündelik hayatı değiştirici ve dönüştürücü bir araç olarak görmekte; insanı da gündelik hayatın içinde ve gündelik yaşam aracılığıyla tamamlanan olarak görmektedir. Kamusal alanlar da dâhil olmak üzere yapılı çevre, bireylerin gündelik hayat deneyimlerini şekillendirmekte ve sosyal ilişkiler de içinde meydana geldikleri fiziksel mekânlar tarafından yapılanmaktadır. Bu sayede, özel bilinç kamusal bilinç ile tamamlanır ve birbirlerine nüfuz ederler. Dünya ise; insanın aynasıdır, çünkü onun eseridir. Onun pratik ve gündelik yaşamının eseridir (Lefebvre, 2010, s.167-168). Dünyanın sahip olduğu çeşitliliğe ise, insanların bilinci ve kültürel zenginliklerinin katkıda bulunduğunu ifade edilmektedir. Gündelik hayatı rutin, tekrarlayan ve günlük hayat deneyimlerimizi oluşturan olaylar serisi olarak ifade eden Lefebvre'nin teorisi hakkındaki söylemleri incelendiğinde; **toplumsal ilişkiler, iletişim, katılımcı, demokratik, eşitlikçi, yapılı çevre ve kültürel değerler** gibi kavramların öne çıktığı görülmektedir. Bu kavramlar, çalışmanın temelini oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır.

Gündelik hayat üzerine yaptığı çalışmalarla öne çıkan bir diğer isim olan Fransız düşünür De Certeau, "*Gündelik Hayatın Keşfi*" adlı çalışmasında sıradan insanın gündelik hayatın deneyimleyicisi olarak eylem, uygulama ve üretme tarzlarına yönelik pratiklerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır (Ertürk, 2022, s.333). Çalışmasında bireyin gündelik hayattaki yerini tüketim süreciyle ilişkilendirerek anlatmaktadır. Bu konudaki temel kavramları ise, gündelik hayatta sık sık karşımıza çıktığını iddia ettiği stratejiler ve taktiklerdir. De Certeau'ya göre gündelik hayat bireyin yaşantısında karşılaştığı şeylere karşı olan tutum ve pratiklerin tamamı taktiktir. Çalışmalarında genel olarak sıradan insanın gündelik hayat içinde karşılaştığı sorunları çözmeye yönelik konumlanmasına odaklanmaktadır (Kızılay, 2011, s.98). Sıradan insanlar gündelik hayatlarında bu sorunlara karşı yaratıcılıklarını kullanarak kendilerine özgü yeni bir üslup yarattığını ifade eder ve bunu aynı zamanda tüketim biçiminin içinde olan bir üretim olarak nitelendirir. Gündelik hayatı bireylerin rutinlerinden ve deneyimlerinden anlam çıkardıkları bir kültürel üretim alanı olarak gören De Certeau, mekânın gündelik hayatta nasıl deneyimlendiğiyle ilgilenerek mekânın dinamik ve iletişimsel bir sosyal ilişkiler alanı olduğunu savunmuştur. De Certeau'ya göre, kültürel tüketici olan bireyin mekân deneyimi de bir üreticilik yani yaratıcılıktır (Kızılay, 2011, s.99).

Gündelik hayatı üretim alanı olarak gören ve daha çok gündelik hayat pratiklerinin potansiyeline odaklanan De Certeau'un çalışmaları analiz edildiğinde ise **“anlam, yaratıcılık, deneyim, üretim, sosyal ilişkiler, kültürel ve dinamik”** kavramları ön plana çıkmakta ve bu çalışmada ele alınmaktadır.

Bir mikrososyoloji teorisi olarak gündelik hayat, toplumsal yapının toplumdaki birey ile ilişkisinin izlenebileceği bir alan sunmaktadır. Bu kurgu eşliğinde; gündelik hayattaki mekânsal pratikler aracılığıyla kent içerisinde toplumsal mekânın nasıl üretildiğini, deneyimlendiğini anlayabilmek amacıyla Lefebvre ve De Certeau'nun söylemleri üzerinden çözümlenmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Toplum içinde yaşayan bireyler, gündelik yaşam akışında deneyimlerini gerçekleştirebilecekleri ve birbirleriyle sosyal, fiziksel, psikolojik, kültürel, politik ve ekonomik ilişkiler bağlamında etkileşime geçebilecekleri zaman ve mekân ihtiyacı duymaktadırlar. Farklı geçmişlere sahip olan bu bireyler arasında gündelik hayatın koşturmasından uzaklaşarak sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bu yer bir kamusal mekân olarak ihtiyaç haline gelmektedir.

Gündelik hayatın oluşturduğu mekânsal pratikleri daha iyi anlayabilmek amacıyla yapılan bu çalışmada, ilk önce kamusal mekân kavramının özümsemesi ve kuramsal çerçevede bakılması gerekmektedir. Bu amaçla, çalışmanın kuramsal kısmının ikinci gündemini oluşturan bölümde mekân, kamusal mekân, kamusallık kavramları farklı düşünürlerin çalışmaları üzerinden kuramsal yönüyle incelenmiş ve analiz edilmiştir. Detaylı olarak incelenen çalışmalardan biri olan Jürgen Habermas'ın “Kamusallığın Yapısal Dönüşümü” adlı eserinde Habermas kamusal alanı *“bireylerin bir araya gelerek iletişime geçtiği ortak bir toplanma alanı”* olarak ifade etmiştir. Hannah Arendt, “İnsanlık Durumu” adlı eserinde kamusal alan, özel alan ve toplumsal alan tanımlarını ortaya koymuş ve kamusal alanı *“herkes için ortak bir noktada birleşmenin ve ayrılmanın sağlandığı, nesnel bir ilişkinin yürütülebildiği alan”* sözleriyle tanımlamıştır. Richard Sennett'in “Kamusal İnsanın Çöküşü” ve “Building and Dwelling: ethics for the city” adlı eserleri incelenmiştir. Sennett (2010), kamusal alanı *“insanların etik, politik ve ekonomik bağlamda özel koşullarından özgürleşmiş ve eşit olarak tartışabildikleri yerler”* diye belirtmiştir. Mekân hakkındaki çalışmaları ile öne çıkan bir diğer düşünür Henri Lefebvre'nin “Mekânın Üretimi” adlı eserinde ortaya koyduğu algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân olarak ortaya koyduğu mekânsal üçleme teorisi incelenmiştir. Edward W. Soja'nın “Postmodern Coğrafyalar” ve

“Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places” çalışmaları ele alınmış ve Lefebvre’nin çalışmalarından etkilenecek ortaya koyduğu birinci mekân, ikinci mekân ve üçüncü mekân teorisi irdelenmiştir.

İncelenen bu beş kent sosyoloğu ve filozofun mekân kavramı hakkındaki söylemleri analiz edildikten sonra Arendt’in Thomas Aquinas’tan aktardığı; “*homo est naturaliter politic, id est, socialis*” insan yapısı gereği siyasal, yani toplumsaldır; ifadesinde olduğu gibi kamusal mekân kavramının toplum ve toplumsal ilişkilerin üretiminden ayrı ele alınamayacağı görülmüştür.

Araştırmanın bu aşamasında öne çıkan düşünceler, çalışmayı gündelik hayatı oluşturan toplum ve birey, toplumsal ilişkiler ve mekân arasındaki bağlantıyı irdelemeye doğru yönlendirmiştir. Mekân ne soyut ne somut ne de fiziksel bir şeydir. Mekân canlı, değişken ve akışkan yapısıyla, anlamlandırıldığı ve anlamlandırdığı tüm yönleriyle bir ilişkiler bütünüdür. Mekân, toplumsal ilişkiler üretimin başlangıcı ve toplumsal ilişkiler üretim sürecinin bir sonucudur.

Bu noktada Lefebvre, 1992 yılında yayınladığı “Mekânın Üretimi (The Production of Space)” adlı eserinde mekân hakkında ortaya koyduğu düşüncelerle bu çalışmada öne çıkmaktadır. Lefebvre’nin mekân teorisi, kavramsal ve soyut düzeyin üstünde Marxist bir mekân-politiktir (Arslan Avar, 2009, s.7). Mekâna yaklaşımı toplumsal ve toplumsal üretime yönelik olan Lefebvre; “*Mekân, toplumsal bir üründür*” ve “*Her canlı beden bir mekândır ve kendine ait bir mekânı vardır. Orda kendini ve kendi mekânını üretir.*” (Lefebvre, 2014, s.188), diye ifade etmektedir. “Mekânın Üretimi” adlı eserinde ele aldığı ve detaylandığı mekân kavramına üçlü bir açılım getiren Lefebvre’nin teorisine göre, mekânın deneyimlenmesi mekânsal pratik (algılanan), mekân temsili (tasarlanan) ve temsili mekândan (yaşanan) oluşmaktadır. Bu üçlü teori toplum içinde mekânın üretiminin anlamlandırılması ve deneyimlenmesinin incelenmesiyle birlikte fiziksel, zihinsel ve toplumsal mekânların arasındaki ilişkileri ya da zıtlıkları inceleyerek ortaya konulmasına zemin sağlamaktadır (Ghulyan, 2017, s.21). Algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân; felsefe, doğa ve toplum bilimlerinde birbirinden ayrılmış olan fiziksel, zihinsel ve toplumsal mekâna denk gelmektedir. Lefebvre, mekânın üretimini birbirinden ayırmayarak bütünlüklü bir mekân teorisi getirir. Bütünlüklü bir mekân teorisine göre; mekân, diyalektik olarak birbirine bağlı bu üç boyutta toplumsal bir üretdir. Toplumsal ilişkilerin ancak mekân aracılığıyla gerçek bir varlık bulacağını söyleyen Lefebvre (2014, s.402), algılanan,

tasarlanan ve yaşanan üçlü mekân kavramını; toplumsallığın üretimine maddi bir somutluk, kavram ve deneyim içerecek şekilde mekânsal pratik, mekân temsilleri ve temsil mekânları aracılığıyla bağlar. Böylece, mekânı diyalektik bağlamda toplumsal üretim ve toplumsal üretim sürecinde kurucu olarak kavramlaştırmaktadır.

Sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte kentleşme hızla artmış ve modern hayata geçiş yapılmıştır. Modernizm ve kapitalizmin hızlı ilerlemesi insan olmanın anlamını değiştirmiş; homo sapiens'in alet yapma ustalığı ya da homo faber'in iş gücü ve emeği günümüzde modern dünyada insan olmayı betimleyememiştir. Modern dünyada insan olmayı tarif etmek tüm bu nitelikleri ve sınırları genişletmeyi gerektirir. Modern insan neşelenen, üzülen, coşkulan, hüzünlenen gündelik insanın varoluşudur (Kurtar, 2012). Modern kent hayatının baskın olduğu bu süreçte ise, zaman ve mekân deneyimi öne çıkmaya başlamıştır. Lefebvre, metalaşmış kent eleştirisi sonucunda mekânın toplumsal ihtiyaçlara göre düzenlenmesinin kamusal mekânın yeniden üretimini şekillendirdiğini ifade ederek; hayatı değiştirmenin toplumu değiştirmek olduğunu ve bunun uygun bir mekân üretimi aracılığıyla anlam kazanacağını belirtmiştir (Lefebvre, 2014, s.87).

Mekânın üçlemesi kuramı; mekân ve mekânın üretim sürecinde beden ile olan ilişkisi ve beden deneyimlemesini analiz edebilmek için ortaya konulmuştur. Bu sebepten, toplumsal mekânın üretim sürecinde beden her zaman dikkate alınmalıdır. Beden modern insandır, modern insan ise gündelik hayatta var olmakta ve gündelik hayat aracılığıyla tamamlanmaktadır. Dolayısıyla, bu dönüşüm için en uygun yerin gündelik hayat olduğunu diyebiliriz. Lefebvre, teorisindeki mekân tanımları arasındaki olgusal ayrımları gündelik hayat üzerinden irdeleyerek modern kapitalizmde aşmayı hedefler ve bunu da şu sözleriyle belirtir; *“muğlaklık (yaşamın son derece karmaşık, derin ve çelişik karakteri) gündelik hayatın bir kategorisidir. O kendi gerçekliğini ortadan kaldırmaz. ...bilinçlerle durumların muğlaklığından yeniden doğar (dönüşür).”*(Lefebvre, 2010, s.24). Burada bahsedilen yaşam ve kültür arasında niteliksel bir *“Dönüşüm”* gündelik hayatta meydana gelir; gündelik olanla başlar ve gündelik olanda biter (Lefebvre, 2010, s.101). Gündelik hayat varoluşunda insanı ortaya koyan tek şey ise bedendir ve aynı zamanda, toplumsal eyleminde bir parçası olmaktadır. Mekânın ürettiği ve mekân üreten olarak beden yine mekânın belirlenimlerinde de konu olmaktadır. Lefebvre'nin açıklamaları beden ve mekân arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Bu sebepten mekânın oluşumunda temel alınan ilk şey gündelik hayat ve gündelik hayatta da beden olmaktadır (Kurtar, 2012, s.6). Çünkü; mekân akışkan, değişken

ve karmaşık yapısıyla canlıdır. Mekân, en başta insanın bedenidir ve bu sebeple; üretmeden, yaratmadan, farklılaşmadan yaşayamaz. Modern hayatın, kentin ve kentselleşme sürecinin içerisinde mekânın tüm niteliklerini arayabileceğimiz tek yer gündelik hayatın kendisidir.

Bireyler, kentsel mekânlardaki gündelik hayatlarında birbirleriyle sürekli iletişim haline geçerek toplumsal ilişkileri kurarlar. Bireylere gündelik hayatlarında karşılaşma-buluşma-birliktelik gibi ilişkilerin kurulmasına sosyal ve mekânsal anlamda imkân sağlayan toplumsal mekânlar çeşitli deneyim ve ilişkilerin üretilmesinde önemli referans noktaları olmaktadır. Sıradan öznelerin gündelik hayat içerisindeki sıradan alışkanlıkları, tutumları, pratikleri üzerinden ürettikleri veya kendiliğinden üreyen mekânların özelliklerini anlamak için yapılan araştırmalar, gözlemler bu tezin çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında araştırmanın İstanbul'un Kadıköy ilçesine bağlı Caferağa Mahallesi'nde bulunan Moda Aile Çay Bahçesi özelinde tutulması kararlaştırılmıştır. Bu kararda, İstanbul'un sahip olduğu kentsel ve toplumsal yapısının yanı sıra, Moda semti ile Moda Aile Çay Bahçesi'nin tarihsel süreçte daha derin bir geçmişten gelmesi ve doğal yapısını hâlen koruyabilmesi etkili olmuştur. Bu tez çalışmasında, Moda Aile Çay Bahçesi özelinde yapılan gündelik hayat içerisindeki mekânsal pratiklerin çözümlenmesini daha iyi anlayabilmek amacıyla; yapılan teorik okumaların analizi sonucu ulaşılan **“bir arada olma-ilişki kurma, üretim, eşitleyici, canlı-geçişken-devingen, deneyim”** kriterleri üzerinden bir çerçeve oluşturularak keşfedilmeye çalışılmıştır.

Gündelik hayat disiplinler arası bir okuma gerektirir. Yukarıda belirtilen gündelik hayat teorisi ve kamusal mekân kavramı birçok sosyoloji çalışmalarına, felsefe konularına, kültürel araştırmalara ve mimarlık tarihine konu olmuştur. Bu sebepten, ortaya konulan bu tez çalışması aynı zamanda disiplinler arası bir araştırma ve tartışma ile yürütülerek keşfedilmeye çalışılmıştır.

1.2. Tezin Amacı ve Kapsamı

Bu tez çalışmasında mekân, mekânın üretilmesi, mekânın üretim süreçleri; gündelik hayat pratiğinin kendi mekânını üreterek gündelik hayat deneyimine dönüşmesi üzerinden bir değerlendirme yapılarak bireylerin ürettikleri mekânsal pratiklerin irdelenmesi amaçlanmıştır. Kısacası, gündelik hayat içerisinde mekân üreten bir eylemin saklı bulunan mekânsal pratikleri, mekân üretim özellikleri ve toplumsal yönü keşfedilmek istenilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni ve çağdaş bir kimlik yaratmak amacıyla; kurumsal ve mekânsal inşa süreci hız kazanmış, modern kent projeleri uygulanmıştır. Bu modernleşme çabaları yeni bir kent anlayışı oluşturma boyutunda kalmamış; toplumu fiziksel ve kamusal yönüyle de ele alarak, yeni gündelik hayat deneyimleri üretilmeye başlanılmıştır. Dinamik ve devingen bir düzen kazanan kent hayatında eğlence mekânları, sinemalar, tiyatrolar, dinlenme-buluşma mekânları, parklar, bahçeler toplumun günlük hayatının bir parçası haline gelmiş ve kamusal hayatın üretimini desteklemiştir (Küçüktaşdemir, 2018).

Özellikle 1950'ler ve sonrasında, Türk toplumundaki insanlar dinlenmek, aile veya arkadaş buluşmaları gerçekleştirmek, sohbet, oyun gibi etkinliklerle vakit geçirmek için çay bahçelerine gitmeyi tercih etmişlerdir. Kent içerisinde insanların bir araya geldiği, herkese açık, eşitleyici ve paylaşımcı bir ortam yaratan çay bahçeleri, bu dönemde sayılarının artmasıyla sosyal bir mekân örneği olarak ortaya çıkmaktadır.

Çay bahçeleri, Türk kültüründe hem tarihsel hem de güncel olarak kültürel ve toplumsal köklere bağlı bir yer olmaktadır. Çay içme pratiğinin Türk toplumunda gündelik hayattaki önemi ve bunun bir gündelik hayat deneyimine dönüştüğü yer olan çay bahçeleri hem mekânsal pratikler hem de mekân ve toplum içindeki karmaşık ilişkiyi inceleyebilme açısından anlamlı bir yer olmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın kapsamında, çay bahçesinde bireylerin ürettiği mekânsal pratikler ile gündelik hayat deneyimine dönüşerek kamusal kentsel mekân yaratma potansiyeli tartışılmıştır.

Çalışmanın kapsamında; bireyin gündelik hayat pratiğinin ürettiği ve gündelik hayat deneyimini üreten mekânsal pratiklerin uygulamalarına geçmeden önce, gündelik hayat kavramı ve mekân kavramı hakkında kuramsal bir altyapı oluşturulmaktadır. Bu doğrultuda ikinci bölüm, öncelikle mekânın gündelik hayattaki rolünü anlamak üzere temel bir çerçeve oluşturmak amacıyla, gündelik hayat ve mekân kavramına dair yapılan kuramsal okumaları içermektedir. Bu okumalar mekânın sosyal bilimlerdeki çeşitli boyutlarını kavramak ve araştırmanın teorik temelini oluşturmak adına gerçekleştirilmiştir. *“Toplumsal üretim ilişkilerinin mekânsal varlıkları olduğu için toplumsal varlıkları vardır; kendilerini bir mekâna yansıtırlar, mekânı üreterek bu mekâna dâhil olurlar.”* diye ifade eden Lefebvre (2014), gündelik hayatın yaşanan mekân içerisinde şekil bulduğunu ve ona şekil verdiğini söylemektedir. Sanayileşmenin etkisiyle küresel olarak gerçekleşen modernleşme süreci içinde, toplum ve bireylerin gündelik hayat akışları da değişim ve dönüşüme uğramıştır. Bu sürecin içerisinde hem etkileyen hem de etkilenen gündelik hayatın mekânsal biçimlenişinin

geçirdiği dönüşüm ve kentsel mekânlar ile olan ilişkisi ele alınarak aktarılmıştır. Gündelik hayatın mekânsal pratikte geçirdiği bu dönüşüm çalışmanın inceleme alanı olan çay bahçeleri üzerinden irdelenerek anlatılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, araştırma konusu olarak seçilen çay bahçelerini daha doğru anlayabilmek adına; çayın Türk kültüründeki yeri ve çayın bir içecek içme kültüründen çıkıp kendi mekânını üreterek Cumhuriyet sonrası Türk toplumunun yeni sosyal mekânları olarak ortaya çıkması anlatılmıştır. Bu bölümde çalışma, çay bahçesi üzerine odaklanarak, çay bahçesi fenomenini anlamak ve gündelik hayattaki toplumsal rolünü belirlemek amacıyla sosyo-politik ve tarihsel kaynaklardan yapılan araştırmaları içermektedir. Aynı zamanda bu bölümde, belirlenen bölgenin analizi için gerçekleştirilen saha araştırmasının aktarılmasıdır. Mevcut aşamada, Moda Aile Çay Bahçesi ve bulunduğu bölgenin bağlamsal verileri, haritalar, planlar ve eski fotoğrafları içeren arşiv araştırması üzerinden analiz edilerek tarihsel ve fiziksel gelişimini incelemek üzere bilgi elde edilmiştir. Moda Aile Çay Bahçesi'nde gerçekleştirilen etnografik araştırma ile mekânın günlük kullanımını, sosyal etkileşimleri ve toplumsal dinamikleri anlamaya yönelik gözlemler ve analizler yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu gözlemlerden elde edilen bulguların değerlendirilmesiyle birlikte, saha çalışmasında ele alınan çay bahçesinin kuramsal boyutta incelenen gündelik hayat ve mekân üretimindeki potansiyellerin karşılıkları okunmak istenmektedir.

1.3. Tezin Yöntemi

Bu araştırma, nitel araştırma¹ yönteminde durum çalışması deseni kullanılarak gerçekleştirilmiş ve mekânın nitelikleriyle birlikte mekân üretim süreçlerinde gündelik hayat akışındaki bireylerin ve eylemlerin rolünü anlamaya yönelik bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Toplumsal yaşamın mekânsal örüntülere sahip olduğunu ve mekânsal örüntülerin gündelik hayat, mekânın toplumsal üretimi ve yaşanan mekân kavramları ile toplumsal anlamlar kazanarak yeniden üretildiğini varsaymaktadır. Bu sebepten, mekânın fiziksel boyutları ve niteliklerinin yanı sıra, gündelik hayatın parçası olan birey ve deneyimin rolü araştırmada büyük önem kazanmaktadır. Mekânın üretiminde gündelik hayatın izlerini araştıran bu çalışma “Toplumsal ilişkilerin üretildiği yaşanan mekânda gündelik

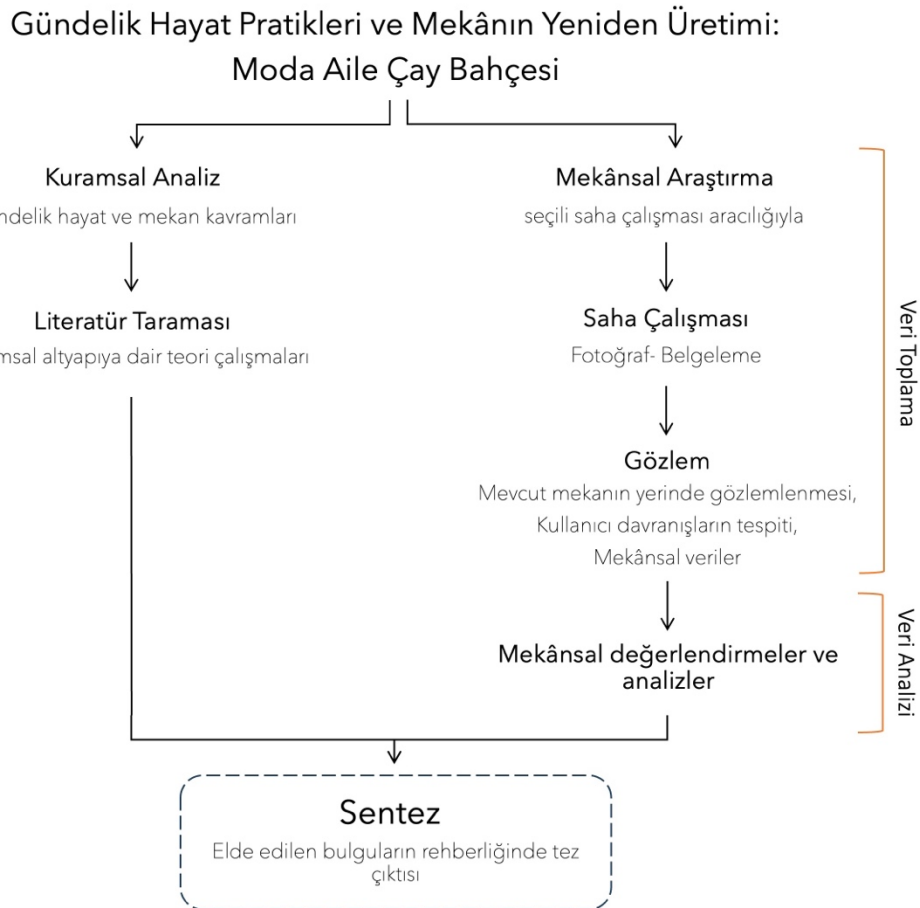
¹Nitel araştırma paradigmasında, bireyler arasındaki deneyim, birikim, eğitim ve yönelim gibi farklılıklar nedeniyle herkesin gerçeğinin farklı olacağı öne sürülmektedir. Bu bağlamda, tek ve mutlak bir gerçeklikten ziyade birden çok ve değişken gerçekliklerin varlığı kabul edilmektedir. Araştırmacı, kendi değerleri ve görüşleri doğrultusunda bağlamı dikkate alarak sonuca ulaştığı için öznellik ön plandadır (Şimşek, 2018, s.85).

kullanıcıların sosyal ve mekânsal pratiklerinin yeri ve etkisi neler?” sorusundan yola çıkılmaktadır. Bu bağlamda, kent içerisinde toplumsal ilişkilerin kurulmasına yer veren ve toplumumuz için kültürel değeri bulunan çay bahçeleri, gündelik hayatın ve mekânın toplumsal üretimini (poesisini) ölçebilmemiz için dikkat çeken bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireylerin gündelik hayat akışları içerisinde bir araya gelerek deneyimledikleri kentsel mekânları, mekânın üretimi ve dönüşümü konseptinde daha iyi kavrayabilmek amacıyla; çalışmada özgün bir metodolojik yaklaşım tanımlanmıştır. Bu yaklaşım, gündelik hayat içindeki yaşanan mekânlarda gerçekleştirilen mekânsal pratikleri keşfederek; gündelik hayat pratiği olarak çay içme eyleminin kendi mekânını yaratması, çay bahçeleri aracılığıyla gündelik hayat deneyimine dönüşmesi ve toplumsal etkileşimler yaratması süreçlerini incelemektedir. Bu bağlamda, gündelik hayat teorisinden faydalanarak mekânın üretimi ve üretim sürecindeki **“bir arada olma, ilişki kurma, üretim, eşitleyici, canlı-geçişken-devingen, deneyim”** gibi ilkelerin mekânsal karşılıkları yapılan gözlemler ve deneyimler ışığında araştırılmıştır.

Araştırmanın kuramsal kısmının dayandığı iki temel bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çalışmanın birinci temelini oluşturan ‘gündelik hayat teorisi’ olmaktadır. Bu çalışma, gündelik hayat pratiği ve mekânsal dinamikler arasındaki ilişkiyi anlamak için bu iki temel kavramı ele alarak, bireylerin çay içme eylemi gibi sıradan görünen gündelik aktivitelerinin aslında nasıl karmaşık mekânsal pratiklere dönüştüğünü keşfetmeyi amaçlamaktadır. Gündelik hayatın mekân içinde şekillendiğini ve mekânla karşılıklı etkileşim içinde olduğunu söylemek mümkündür. Gündelik hayat, mekân içinde yaşanır, etkileşimlerde bulunur, dönüşür, üretir ve yeniden üretir. Bu durum, gündelik hayat teorisinin önemini ortaya koymaktadır. Çay içme eyleminin kent içinde nasıl bir mekân ürettiğini ve bu mekânsal pratiklerin gündelik hayat deneyimini nasıl yeniden şekillendirdiğini anlamak için çalışmanın kuramsal yönünün ikinci temelini oluşturan kentsel-kamusal mekân kavramı da önemli bir analitik araç olarak kullanılmıştır. Kentsel ve kamusal mekân kavramları, bireylerin gündelik hayatlarını sürdürebilmek ve çeşitli deneyimlerini gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duydukları sosyal, fiziksel ve kültürel ilişkileri içinde etkileşimde bulunabilecekleri alanları ifade etmektedir. Bu kapsamda; çalışma, gündelik hayat ve mekânsal pratiklerin karmaşıklığını anlamak ve modern kent yaşamının dinamiklerini keşfetmek için kapsamlı bir çerçeve sunmayı ve kendi özgün analiz yöntemini oluşturmayı amaçlamaktadır.

Lefebvre (2014 s.67) , “Analize tabi tutulduğunda, bir toplumun mekânsal pratiği mekânını deşifre ederek keşfedilir.” ifadesiyle gündelik hayatta üretilen mekânsal pratiklerin gözlemler ve mekânın analizi ile keşfedilebileceğini belirtmiştir. Gündelik hayatın sistemli gözlemlerle incelenmesi ve bu gözlemlerden bireysel eylemlerin anlamlarının çözümlenmesi gerçekçi ve detay odaklı bir perspektifle ele alınmalıdır (Esgin, 2018, s.28). Gözlemler ve analizler, insanların gündelik hayattaki deneyimlerini ve etkileşimlerini anlamamıza ve toplumun yapısını daha derinlemesine kavramamıza yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, gündelik hayatın anlaşılması için sistematik gözlemlere ve detaylı analizlere dayanmak önemli olmaktadır. Bireylerin mekândaki etkileşimleri ve mekânsal pratikleri, gündelik hayatın organik bir parçası olduklarından, bu dinamikleri doğrudan gözlemlemek ve deneyimlemek gerekmektedir. Bu metodoloji, daha önce birçok araştırmacı tarafından kullanılan ve veri toplama-analiz için etkili bir yol olarak kabul edilen (Whyte, 1980), yerinde gözlem ve fotoğraf çekme gibi araştırma tekniklerini içermektedir.

Görsel 1. Tez çalışmasının akış şeması (Yazar tarafından hazırlanmıştır).

Gündelik hayat ve mekân üzerine inceleme yapmak üzere belirlenen araştırmanın ilk aşamasında (Görsel 1), gündelik hayat ve mekân kavramının daha iyi anlaşılması için ilgili

literatürden yapılan kuramsal okumalar, mekânın sosyal, kültürel ve fiziksel boyutlarını kavramak adına temel bir zemin oluşturmuştur. Çay bahçesi hakkındaki sosyo-politik ve tarihsel kaynak araştırmaları ile, seçilen bölgenin bağlamsal verilerle analizi için haritalar, planlar ve eski fotoğrafları içeren arşiv çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İkinci aşama ise, saha çalışması çerçevesinde yürütülen etnografik araştırmadır². Moda Aile Çay Bahçesi'nde gerçekleştirilen etnografik araştırma ile mekânın günlük kullanımını, sosyal etkileşimleri ve toplumsal dinamikleri anlamaya yönelik gözlemler ve analizler yapılmıştır.

Bireylerin mekânsal pratik üretimleri, gündelik hayat ve mekân kavramları çerçevesinde ele alınan çalışma kapsamında, Tablo 1'de yer verilen bilgilerde gösterildiği üzere, İstanbul ilinin çeşitli semtlerinde bulunan çay bahçelerine saha ziyaretleri gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Ön araştırma için ziyaret edilen örneklemelerin listesi (Yazar tarafından hazırlanmıştır).

Yer	Konum	Ziyaret Tarihi
Moda Aile Çay Bahçesi	Kadıköy -Moda	13 Mayıs ve 14 Kasım 2022 8 Ağustos ve 27 Ekim 2023
Moda Bomonti Çay Bahçesi	Kadıköy-Moda	13 Mayıs 2022
Tarihi Çınaraltı Çay Bahçesi	Üsküdar- Çengelköy	14 Mayıs 2022
Pierre Loti Kahvesi	Eyüp- Eyüpsultan	30 Mayıs 2022
Bebek Kahvehanesi	Beşiktaş- Bebek	31 Mayıs 2022
Sarayburnu Aile Çay Bahçesi	Fatih- Sarayburnu	5 Ağustos 2023
Fatih Aile Çay Bahçesi	Fatih- Zeyrek	5 Ağustos 2023
Dolmabahçe Çay Bahçesi	Beşiktaş- Vişnezade	6 Ağustos 2023
Gezi Parkı Çay Bahçesi	Taksim- Beyoğlu	6 Ağustos 2023
İstinye İskele Çay Bahçesi	Sarıyer- İstinye	7 Ağustos ve 28 Ekim 2023

Gerçekleştirilen ziyaretler sonrasında, araştırmanın odak noktasını İstanbul'un Kadıköy ilçesine bağlı Caferağa Mahallesi'nde yer alan Moda Aile Çay Bahçesi olmasına karar verilmiştir. Bu tercihte, İstanbul'un kentsel ve toplumsal yapısının yanı sıra, Moda semtinin

²Etnografik inceleme, antropoloji alanında gelişmiş bir modeldir ve insan davranışlarının kökenlerini incelemeyi amaçlar. Bu modelde, bireyin davranışlarını anlamak için bu davranışların ait olduğu toplumsal ortamda gözlemlenmesini gerektirir. Şimşek'in aktarımıyla Riemer (2008), etnografik modelin aslında toplumsal kuramlar çerçevesindeki kültürel yorumlamalar olduğunu belirtmektedir. Bir kültürü yorumlama ve tanımlama amacıyla etnografik model kullanılarak yapılan araştırmalarda, araştırmacının kendisi veri toplama aracıdır. Bu modelde farklı veri kaynakları ve veri toplama yöntemleri kullanılmaktadır. Veri çözümleme işlemleri çoğunlukla betimsel çözümleme ve içerik çözümlemesine dayandırılmaktadır (Şimşek, 2018, s.98).

köklü bir tarihsel geçmişe sahip olmasıyla birlikte Moda Aile Çay Bahçesi'nin gündelik hayattaki yerini ve doğal yapısını halen koruyabilmesi etkili olmuştur. Seçili alana Mayıs 2022 ile Ekim 2023 tarihleri arasında çoklu ziyaretler gerçekleştirilerek; uzun süreli gözlemler, kapsamlı saha notları, çizimler ve fotoğrafları içeren ayrıntılı bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasında gözlemlerden elde edilen bulgular sadece akademik bakış açısıyla kuramsal çerçevede değerlendirilmemiş; mekânın üretim süreci seçili alanda araştırmacı tarafından tam gözlemci rolü ile deneyimlenerek incelemeler yapılmaya çalışılmıştır. Seçili çay bahçesi üzerinden bireylerin ve toplumun gündelik hayatta ürettiği mekânsal pratikler, yapılan gözlemler aracılığıyla aktarılmaya çalışılmıştır.

Saha çalışması çerçevesinde, mekâna ve kullanıcılarına yönelik gerçekleştirilen etnografik gözlem tekniği ile görsel mekânsal analizler kullanılarak gündelik hayatta ortaya çıkan çeşitli durumlar ve farklı zaman dilimlerindeki sosyal aktiviteler belgelenmiştir. Gündelik hayat ve mekânsal pratiklere dair veriler, mekânı deneyimleyerek ortaya çıkabileceği için, saha araştırmasında tam gözlemci rolü ile doğrudan gözlem³, fotoğraf dokümantasyonu, alan notları ve saha çizimleri yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler, haritalar, kolajlar, çizimler, diyagramlar ve görsel çözümler aracılığıyla analiz edilmiştir. Oluşturulan görsel çözümler saha ziyaretleri sırasında çekilen fotoğraflar üzerinden tespit edilen durumların analizini aktarmak amacıyla hazırlanmıştır. Bölüm 3'te yer verilen çay bahçesine ait diyagramlar ise, yine saha ziyaretinde yapılan gözlemler, çizimler ve fotoğraflar üzerinden yazar tarafından temsili olarak oluşturulmuştur ve bu diyagramlar üzerinden mekânın fiziksel nitelikleri ile çay bahçesinde üretilen mekânsal pratiklerin çözümleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Yapılan saha çalışmasında bir gündelik hayat pratiği olarak karşımıza çıkan çay içme eyleminin kendi mekânını yaratarak, çay bahçeleri aracılığıyla gündelik hayat deneyimine dönüşmesi, toplumsal etkileşimler yaratması, gündelik hayat ve Lefebvre'nin üçlü mekân teorisinde ortaya koyduğu mekânın üretimi ve üretim sürecindeki kavramlar üzerinden analiz edilmektedir. Bu çalışmada sorgulanan konular Simmel, Benjamin, Lefebvre ve De Certeau gibi gündelik hayat kavramını ele alan akademisyenlerin yanı sıra; Arendt,

³Katılımcısız-doğrudan gözlem yaklaşımında gözlemci, topluluğun sosyal ortamında katılımcı değildir, rolü sadece izlemek ve kaydetmektir. Gözlem; bireylerin, nesnelere ve olayların sistematik bir biçimde izlenerek betimlenmesidir ve çoğunlukla antropolojik çalışmalara özgü veri toplama aracı olarak görülmektedir. Tam gözlemci rolünde ise araştırmacı, incelediği sosyal ortamın içine katılmaz. Sadece dışarıdan gözlemler ve topluluk içindeki bireylerle etkileşimde bulunmaz (Balaban Salı, 2018, s.149-151).

Habermas, Sennett, Lefebvre, Soja gibi mekânın toplumsal yönü hakkında çalışmalar ortaya koyan akademisyenleri kapsayan detaylı bir literatür araştırmasının sonucu oluşturulmuştur.

Bu tez çalışmasında hem mekânsal gözlemler yapılarak hem de deneyimlenerek yanıtlar aranmış ve kuramsal çözümlenmeleri yapılmıştır. Yukarıda bahsedilen düşünürlerin ortaya koyduğu teorik altyapı bilgileri ile gerçekleştirilen gözlemlerden elde edilen verilerin analizi sonucunda insanların gündelik hayatta oluşturduğu mekânsal çözümlenmeler birleştirilerek incelemiştir. Moda Aile Çay Bahçesi'nde gerçekleştirilen örnek olay çalışması, kentsel kamusal bir alanın bireyler tarafından nasıl dönüştürülebileceğini vurgulayarak, mekânın kullanımı ve dönüşümünde bireylerin rolünü açıklamaya çalışmıştır.

Kentsel kamusal mekânın sosyal yönünü tümüyle anlamak için tek bir araştırma yeterli olmayabilir. Gündelik hayatta yaşanan mekân ve mekânın toplumsal üretimi kavramları, doğrudan teorik ve felsefi olan sosyal söylemle ilişkilidir. Ancak, bu çalışma, Moda Aile Çay Bahçesi'nde gerçekleşen gündelik hayat ve mekânın poiesisi üzerine odaklanarak, fiziksel mekâna yönelik bir perspektif sunmaktadır.

Tez çalışmasının sonunda çay bahçeleri veya kentsel mekânlar için herhangi bir tasarım rehberi ya da tasarım ilkeleri oluşturma kaygısı güdülmemektedir. Bu araştırma, toplum ve mekân arasındaki kendiliğinden doğasını anlama ve tasarlanan mekân ile gündelik pratiklerin gerçekleştiği, yaşanarak üretilen mekânı bir araya getirerek toplumsal bakış açısının anlaşılmasına yönelik dikkat çekilmek istenmektedir.

2. BÖLÜM: GÜNDELİK HAYAT VE MEKÂN

2.1. Gündelik Hayatın Teorik Çerçevesi

Gündelik hayat kavramı, son zamanlarda mekânın sosyal gerçekliklerini anlamak için önemli bir odak noktası haline gelmiştir. Çeşitli disiplinlerde, ekonomiden siyasete, sosyolojiden kültür çalışmalarına kadar geniş bir alanda incelenen gündelik hayat, insanların günlük deneyimlerini, etkileşimlerini ve mekânla olan ilişkilerini anlamak için önemli bir araç olmaktadır.

Çalışmanın kapsamında gündelik yaşamın incelenmesi, insanların günlük deneyimlerini, etkileşimlerini ve mekânlarla olan ilişkilerini anlamak için bir çerçeve oluşturulacak ve bu doğrultuda yürütülmektedir. Bu amaçla, mekânın fiziksel özelliklerinin insanlar tarafından nasıl algılandığı, kullanıldığı ve anlamlandırıldığı üzerinde odaklanılacak; kentsel mekânın gündelik hayat ile nasıl etkileşim içinde olduğu ve toplumsal ilişkilere nasıl katkı sağladığı daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu bölüm altında, gündelik hayatta üretilen mekânsal pratikleri daha iyi anlamak amacıyla, farklı sosyologlar tarafından gündelik kavramı ve gündelik hayat kavramına dair ortaya konulan düşüncelerin teorik bir altyapı çerçevesi oluşturulmuştur.

Sosyolojideki tartışmalarda gündelik hayatın tanımlanması oldukça zor bir konu olarak kabul edilmektedir. Gündelik hayat kavramı, farklı düşünürler, sosyologlar ve akademik disiplinler arasında değişen perspektiflerden etkilenmektedir. Bu nedenle, farklı teorik yaklaşımlar ve metodolojiler, gündelik hayatı farklı şekillerde tanımlayabilir. Gündelik hayatının sahip olduğu karmaşık ve çok yönlü yapısı, bu çeşitliliğin temelini oluşturmaktadır. Gündelik hayat, bireylerin günlük yaşamlarında yaptıkları rutin eylemleri, alışkanlıkları, etkileşimleri ve deneyimleri içermektedir. Bu çeşitlilik, gündelik hayatın **sıradan, rutin, düzenli** ve **muğlak** yapısına rağmen; **dinamik, değişken, üretken** ve **heterojen** yapısını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, gündeliklik ve gündelik hayat kavramının sınırlarının genişliğine ve belirsizliğine rağmen, çalışmanın teorik çerçevesine katkı sağlamak amacıyla ilk başta farklı düşünürlerin yaklaşımları üzerinden kavramın tanımı ve nitelikleri ele alınmakta fayda sağlamaktadır.

Gündeliklik (everydayness), olağan ve sıradan olanın normal seyrini ifade eder (Esgin, 2018). Günlük deneyim, dünden bugüne ve yarına kadar olan gibi, bugünün tipik biçimidir. Gündeliklik, Hegel'in ifadesiyle, sıradan değişkenliğin "kötü eksikliği", sonsuz tekrarın

olumlu devamlılığıdır (akt. Esgin, 2018, s.30). Lefebvre, gündelik kavramı hakkında şu ifadeyi kullanmıştır; “Gündelik olan, eşzamanlı olarak, büyük ve yok edilemez ritimlerle üretim, tüketim, dolaşım ve habitatın sosyo-ekonomik örgütlenmesinin dayattığı süreçler arasındaki çatışmanın yeri, bu çatışmanın sahnesi ve bu çatışmada söz konusu olan şeydir.” (Lefebvre, 2017, s.100). Tüm bu ifadelerin bağlamına paralel olarak Yılmaz; gündeliklik kavramının, toplumu anlamak için bir ipucu olduğunu belirtmiştir (Yılmaz, 2021, s.153).

Gündelik hayat (everyday life), insanların oluşturduğu sosyal ağın karmaşıklığını içinde barındıran ve bunun çeşitliliğini ve derinliğini çok yönlü bir şekilde ifade eden bir etkileşimler alanıdır (Esgin, 2018). Yılmaz’ın ifadesiyle; gündelik hayat, günlük pratiklerin ve sosyal ilişkilerin bir araya geldiği, yeniden üretildiği, bireysel ve sosyal açıdan gündelik hayat deneyimlerinin gerçekleştirildiği bir ortamı yansıtmaktadır (Yılmaz, 2021).

Gardiner’in ifadesiyle; gündelik hayat, bizlerin doğayla dönüştürücü bir praksis içinde olduğumuz, aşkı ve yoldaşlığı öğrendiğimiz, iletişimsel kabiliyetler edinerek geliştirdiğimiz, normatif kavramları faydacı biçimde özümseyip uyguladığımız, çok türlü arzu, acı ve coşku hissettiğimiz ve en sonunda sönmüldüğümüz önemli çevredir (Gardiner, 2016, s.14). Heller’in ifadesine göre ise gündelik hayat, “tek bir şey” olmaktan ziyade bireyler arası dünyamız arasında ilişki kurduğumuz ve bunu sürdürdüğümüz ortak yaşam deneyimlerimizdir.(Gardiner, 2016, s.182).

Gündelik hayat, insanların her gün yaptığı eylemlerle bağlantılıdır. Farklılıkları ve çatışmaları içerir; ortak noktalar ise insanları birleştiren unsurları oluşturur. Bu bağlamda, gündelik hayat, insanların birbirleriyle olan etkileşimlerinin, kültürel bağlarının ve toplumun temel ilişkilerin bir yansımasıdır (Esgin, 2018).

Gündelik hayat, sosyal yaşamın ve insan davranışlarının rutin, sıradan ve önemsiz gibi görünen yönleriyle doludur. Ancak, gündelik hayatın sıradan ve tekrar eden bu nitelikleri, genellikle önemsiz olarak görülse de aslında toplumun temelini oluşturan, gündelik hayatı temel bir analiz nesnesi haline getiren önemli unsurlardır. Gündelik hayatın sıradan gibi görünen yönlerinin derinlemesine incelenmesi, toplumsal yapıları ve ilişkileri anlamak için kritik öneme sahiptir.

Gündelik hayat sosyologları, etkileşimi ve iletişimi incelerken genellikle iki yönlü bir yaklaşım benimsemişlerdir. Gündelik hayatı anlama ve anlamlandırma açısından, psikolojik ve sosyolojik teorilerin makro ve mikro yaklaşımları önemli bir rol oynamaktadır (Yılmaz, 2021). Bu yaklaşımlar, bireylerin gündelik yaşamlarını ve etkileşimlerini farklı düzeylerde

ele almakta ve açıklamaktadır. Mikro düzeydeki yaklaşımlar, bireylerin gündelik deneyimlerini, alışkanlıklarını ve etkileşimlerini ele alan iç görü veya bilinci incelemektedir. Yaklaşımın kapsamında, bireylerin gündelik hayatta karşılaştıkları durumları nasıl algıladıklarını, bu algılamaların nasıl davranışlara dönüştüğünü ve tutumlarını nasıl şekillendirdiği analiz edilmektedir. Bu süreçte, bireylerin oluşturdukları mikro yapıların yanı sıra deneyimledikleri algılar, duygular ve anlamlar da önemli bir rol oynamaktadır (Esgin, 2018, s.31-32). Makro düzeydeki yaklaşımlar ise, toplumsal yapıların ve kültürel faktörlerin gündelik hayata olan etkilerini araştırmaktadır. Toplumsal yapı, insanların içinde bulunduğu sosyal etkileşimlerden bağımsız olarak var olamayacaklarından ötürü; gündelik hayat sosyologları, bireylerin davranışlarını ve tutumlarını incelerken, toplumsal yapı ve sosyal düzenle ilişkisini de ele almaktadırlar (Esgin, 2018).

Gündelik hayatın sistemli bir şekilde incelenmesi 20. yüzyılın başlarına denk gelmekte olup, bu süreçte gelişen mikro sosyolojik yaklaşımlar; etnometodoloji, sembolik etkileşimcilik, fenomenoloji ve dramaturji gibi farklı akımlardan beslenerek kültürel bir perspektifle şekillenmiştir. Bu akımlar, özellikle 1920'ler ve 1930'larda bütüncül sistem analizlerine bir tepki olarak ortaya çıkmış ve 1950'ler ve 1960'larda da etkisini sürdürerek gündelik hayattaki öznel anlamlar ve motivasyonlar üzerinde odaklanmıştır (Şanlı Sezer, 2018).

Bu anlamda Schutz ve Goffman'ın çalışmaları, 1960'lar ve 1970'lerde gündelik hayat sosyolojisinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur (Esgin, 2018). Schutz, "fenomenoloji" yaklaşımını kullanarak insanların gündelik yaşamlarındaki deneyimlerini anlamaya çalışmıştır. Goffman ise, insanların günlük etkileşimlerini, rol oynamayı ve sosyal gerçekliği nasıl inşa ettiklerini anlamak için *Günlük Hayatta Benliğin Sunumu* adlı eserinde "dramaturjik model" adını verdiği, toplumsal etkileşimlerin mikro düzeydeki dinamiklerini incelemiştir. Goffman, gündelik hayatı, toplumsal rollerin içselleştirilmesiyle ilişkilendirir ve pratik deneyimler aracılığıyla bireyler, sahne önü ve sahne arkası roller yaratarak bu rolleri yönetme ve roller arasında müzakere etme becerisi kazandığı bir alan olarak ifade etmiştir (Bennett, 2013, s.14). Bu dönemde ortaya konulan çalışmalar, gündelik hayatın sosyal yapılarını ve insan ilişkilerini anlamak için önemli bir temel oluşturmuştur.

Alman geleneğinin önde gelen isimlerinden biri olan Walter Benjamin, gündelik hayatla ilgili önemli düşünceler geliştirmiş olsa da çalışmalarının odak noktası gündelik hayatın kendisi olmamıştır (Yılmaz Altun, 2023, s.149). Benjamin, gündelik hayatı tarihsel olayların açıklanmasının temeli olarak görmüştür. Ona göre, gündelik hayat sosyolojisinin odak

noktası, mevcut zamanda ve mekânda gerçekleşen olaylara odaklanmaktır (Esgin, 2018, s.23). Ayrıca, Benjamin'in gündelik hayat ve mekân hakkındaki düşünceleri, insanların günlük yaşamlarında karşılaştıkları nesnelere ve mekânları sadece gözlemlemekle kalmayıp, aynı zamanda onların içindeki sembolik anlamları ve tarihsel derinlikleri de keşfetmeleri gerektiğini savunur. Ona göre, gündelik hayatın ve mekânın algılanması ve deneyimlenmesi, insanların bilinçaltında derin izler bırakmakta ve bu izler, insanların gündelik yaşamlarını etkilemektedir. Bu yüzden, modern dünyanın anlaşılabilmesi için gündelik hayatın felsefesi üzerinde durulması gerektiğini söylemektedir (Yıldırım, 2014). Benjamin, gündelik hayat akışı içinde üretilen olayların gündelik hayatın zaman deneyimi içerisinde değerlendirilebileceğini önemle ifade ederek, söylemlerini *flaneur*⁴ kavramı üzerinden yürütmüştür. Çünkü, Benjamin'e göre, modern deneyimleri üst üste bindirerek içinde barındıran figür *flaneurdür*. *Flaneur*, modern dünyanın gündelik pratiklerini taşıyan deneyimi simgeleyen ve gündelik yaşamın akışını bedeni ve deneyimiyle temsil eden bir karakterdir (Yıldırım, 2014, s.13).

Habermas, gündelik hayat terimi yerine "yaşam dünyaları" ifadesini kullanmıştır. Habermas'a göre, "gündelik hayat dünyası", bireyin günlük yaşamında karşılaştığı olağan pratikleri içeren ve zamanını geçirdiği alandır (Bennett, 2013, s.35). Gündelik hayat dünyasının temelde medya aracılığıyla şekillendiğini savunmuştur. Habermas'a göre, medya aracılığıyla aktarılan bilgi ve içerik, gündelik bilginin kaynağı haline gelmektedir (Bennett, 2013). Ancak, siyasal yönetim ve ekonomik sistemlerin kullanımıyla araçsal rasyonel eylemin bu alana girişi, gündelik hayatın özgürlükçü iletişimsel potansiyelini sıkıntıya sokabilmektedir. Sistemlerin etkisi altında, gündelik hayatın içerisindeki iletişim ve etkileşimlerde doğallık azalabilir ve bireylerin özgürce iletişim kurma olanakları daralabilmektedir (Bennett, 2013).

1970'li yıllardan sonraki gelişmeler eşliğinde; Simmel başta olmak üzere, daha önce gündelik hayat meselesine değinen birçok teorisyenin konuya ilişkin analizlerinin daha fazla

⁴Benjamin'in flaneur düşüncesi, geleneksel anlamından farklılık gösterir ve çoğunlukla bir karşı duruşun ifadesi olarak ortaya çıkar. Örneğin, flaneur, işi olmayan birinin kimliğine bürünerek dolaşır; bu şekilde insanları uzman yapan iş bölümünü protesto eder. İnsanların sürekli iş peşinde koşmalarını da eleştirir. 1840 yıllarında pasajlarda kaplumbağa gezdirmek, kibarlık olarak sayılmıştı. Flaneur, kaplumbağaların temposuna ayak uydurmaktan hoşlanır ve insanların sürekli acele içinde olmalarına karşı bir duruş sergilerdi (Benjamin, 2014, s.148). Zamansal deneyim açısından da flaneur farklıdır. Kalabalığın içinde sıkışmaya razı olan bir tip değildir. Tam tersine, hareket alanı gereksinim duyan ve acele tanımayan bir tipolojiyi temsil eder. Diğer insanlar günlük işlerinin peşinden koşarken, flaneur, doğrudan bu niteliğiyle sıra dışı bir insan olarak özgürce dolaşabilir. Kentin yoğun kargaşasının yanı sıra, mutlak bir işsizlik ve güçsüzlük atmosferi de Flaneur'e yabancı gelir (Benjamin, 2014, s.221).

dikkat çekmeye başladığını görülmektedir. Simmel'e göre, sosyolojinin temel amacı, toplumsal etkileşimin karmaşıklığını ve çeşitliliğini anlamak ve bu etkileşimin altında yatan dinamikleri açığa çıkarmaktır (Başdaner, 2018). Simmel'in bu bakış açısı, gündelik hayatın sosyolojik analizinde önemli bir paradigma değişikliğine işaret ederek, gündelik hayatın incelenmesinde önemli bir rol oynamış ve daha sonraki sosyologlar üzerinde etkili olmuştur. Birey ve toplum arasındaki ilişkiyi birbirinden tamamen bağımsız iki ayrı varlık olarak değil, aynı gerçeğin farklı perspektiflerden algılanması olarak düşünmenin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bireyin deneyimleri ve toplumsal yapı arasındaki etkileşim hem bireyin hem de toplumun nasıl şekillendiğini anlamak için birbirini tamamlayıcı unsurlar olduğunu ifade ederek, makro sosyolojik bir bakış açısıyla gündelik hayatı değerlendirmişlerdir.

Simmel'in yanı sıra, Henri Lefebvre, Michel de Certeau, Agnes Heller ve Pierre Bourdieu gibi düşünürler de gündelik hayatın sosyal dinamiklerini ve insan deneyimini anlamaya yönelik önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu düşünürler, günlük yaşamın sıradanlığı ve tekrar eden yönlerinin altında yatan derin anlamları ve toplumsal yapıları makro yaklaşımla incelerken, gündelik hayatın toplumsal üretimdeki rolünü de vurgulamışlardır.

Gündelik hayat sosyolojisine en önemli katkıları sunan Fransız düşünür Henri Lefebvre olmuştur. Gündelik hayatı konu olarak ele alan Fransız sosyolog Lefebvre, 1962'de yayımlanan "Gündelik Hayatın Eleştirisi" ve İngilizce olarak ilk kez 1971'de yayımlanan "Modern Dünyada Gündelik Hayat" adlı eserleri ile gündelik hayatın analizi ve eleştirisi üzerine yeni bir bakış açısı getirerek, derinlemesine bir inceleme sunmuştur. Gündelik hayat konusunu temel alan önemli isimlerden diğeri ise, Fransız sosyolog Michel de Certeau'dur. De Certeau, "Gündelik Hayatın Keşfi" adlı iki ciltlik eserinde, modern dünyanın analizini sıradan insanların gündelik deneyimleri ve pratikleri üzerinden yapmaktadır. Çalışmasında bireylerin gündelik hayatta nasıl davrandıklarını, mekânları ve zamanı nasıl kullanarak yeniden inşa ettiklerini incelerken; gündelik hayatı bireylerin direnişinin ve yaratıcılığının bir alanı olarak görmektedir. Lefebvre ve De Certeau, gündelik hayatı Marxist teorinin perspektifinden ele alarak, bu alandaki düşünceyi şekillendirmiştir ancak; her iki düşünür de gündelik hayatın yapısını ve işleyişini anlamak için özgün yaklaşımlarını geliştirmiştir.

Gündelik hayatın analizi sosyolojinin merkezinde yer alan önemli bir kavram fakat, kavramsallaştırma olarak ele alındığında tanımlanması oldukça güçtür (Yılmaz Altun, 2023, s.158). Ancak bu karmaşıklığa rağmen, disiplin içinde belirginleşen ve üzerinde genel kabul gören bazı ilkelerden bahsetmek mümkündür. Gündelik hayat sosyolojisindeki bu temel

ilkeler genellikle; **belirsiz ve muğlak olma, istikrarlı ve rutin olma, sıradanlık, üretim ve yeniden üretim süreçleri, heterojenlik ve dinamizm** gibi unsurları içermektedir. Bu ilkeler, gündelik hayatın sosyal yapısını anlamak ve analiz etmek için bir temel sağlamaktadır.

Gündelik hayata dair olan tespit edilen ilkelerden ilki, **belirsizliği** ya da **muğlaklığı** ile ilgilidir. Lefebvre (2013, s.234), “*Öyle ki gündelik hayat muğlak olanla nitelenebilir ve muğlaklığa, uygulama alanı ve içerik olarak gündelik hayat atfedilebilir.*” diye belirterek gündelik hayatın bilinmeyenlerden yola çıkarak yaşandığı bir durum olduğunu ifade etmiştir. Bennett tarafından ise; “*gündelik hayat, düzen içindeki düzensizliği ve çeşitliliği kapsar.*” ifadesiyle, belirsizlik gündelik hayat konusundaki en önemli kavram olarak vurgulanmaktadır (Bennett, 2013).

Bunun yanında gündelik hayatın ikinci niteliği ise, belirsizliklerle dolu durumlarda bile **istikrarlı ve rutin** bir şekilde ilerleyebilir olmasıdır (Esgin, 2018). Bu, bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları belirsizliklere rağmen, belirli bir düzen ve alışkanlık kalıbı içinde hareket etme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Gündelik hayatın yapıları ve pratikleri, bireylerin belirli bir toplumsal düzen içindeki etkileşimlerinin ve alışkanlıklarının bir sonucu olmaktadır. Gündelik hayatın sıradanlığına yapılan vurgu, aslında bilinen ve tanıdık olan üzerine yapılan bir vurgudur. Gündelik hayat hem günlük yaşamı deneyimleyenler için hem de onu analiz etmekle görevli olanlar için bilinen ve anlaşılabilir bir alan olarak kabul edilmektedir (Esgin, 2018).

Agnes Heller'in "Everyday Life" (1984) adlı çalışması, gündelik hayat kavramının tanımlanmasına ilişkin önemli ve temel çalışmalardan biri olmuştur (Yılmaz Altun, 2023, s.151). Heller (2016, s.3), 'Gündelik yaşamı', toplumsal yeniden üretimi mümkün kılan bireysel yeniden üretim faktörlerinin toplamı olarak tanımlamaktadır. Gündelik hayatın önemli bir niteliği **yeniden üretim** alanı olmasıdır. Bireyler toplumu yeniden üretmek istiyorlarsa, önce kendilerini birey olarak yeniden üretmelidirler. 'Günlük yaşamı' bireyin kendini yeniden üretme faktörlerinin toplamı olarak tanımlayabiliriz ki bu da toplumsal yeniden üretimi mümkün kılmaktadır (Heller, 2016). Hiçbir toplum bireysel yeniden üreme olmadan var olamaz ve hiçbir birey kendini yeniden üretmeden var olamaz. Dolayısıyla gündelik hayat, her toplumda var olur; aslında sosyal iş bölümündeki yeri ne olursa olsun, her insanın kendi günlük hayatı vardır (Heller, 2016). Gündelik hayat teorisi, insanların günlük etkileşimlerinin ve rutinlerinin toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğini ve yeniden

ürettiğini incelemektedir. Buna göre, bireylerin günlük yaşam pratiği, toplumun işleyişini sürdürmek için gerekli olan normları, değerleri ve ilişkileri yeniden üretme sürecine katkıda bulunmaktadır. Lefebvre, gündelik hayat meselesine değinirken üretim ve yeniden üretimi şu şekilde ifade etmiştir:

Toplumsal yaşam, toplumun ve bireyin yaşamı, özünde, toplumsal pratiktir: praksis. Üretim, insanı üretir. Sözde “dünya tarihi” ya da “dünyanın tarihi” insanın kendisi tarafından üretiminin tarihidir: İnsan hem insanın dünyasını hem de öteki insanı, (yabancılaşmış) başka insanı ve kendini (bilincini) üretir (Lefebvre, 2013, s.251).

Gündelik hayata yönelik ilkelerden bir diğeri **heterojen** bir yapıya sahip olmasına yöneliktir. Heller, gündelik hayatı heterojen olarak tanımlar, yani farklı insanların her birinin parçası olduğu bir fenomen olarak görmektedir (Heller, 2016). Bu tanım, gündelik hayatın tek tip bir deneyim olmadığını, aksine çeşitli insanların farklı deneyimlerinin ve pratiklerinin bir araya geldiği karmaşık bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Gündelik hayatın heterojenliği, içerisinde bulunan çeşitlilik ve farklılıkları göstermektedir. Gündelik hayatın muğlaklığı da yine, heterojen bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Yılmaz Altun, 2023). Kısacası, gündelik yaşam her birey için benzersiz ve herkesin katılımıyla şekillenmektedir.

Bu ilkeler aynı zamanda gündelik hayatın **dinamik** yapısını ortaya çıkarırken (Esgin, 2018), gündelik hayatın sabit ve statik olmadığını, aksine sürekli olarak hareket halinde olduğunu vurgulamaktadır. Bireylerin günlük etkileşimlerindeki değişimler, toplumsal yapıların ve ilişkilerin sürekli olarak yeniden düzenlenmesine yol açmaktadır.

Gündelik hayat teorisine sağladıkları katkılarla öne çıkan iki Fransız düşünür Lefebvre ve De Certeau'nun söylemlerini ürettikleri eserler üzerinden detaylı ele almak, konunun daha iyi anlaşılması için temel oluşturmaktadır. Lefebvre ve De Certeau gündelik hayat konusuna ilişkin önemli çalışmalar gerçekleştirmiş ve gündelik hayata sosyal, kültürel, mekânsal boyutları gibi geniş kapsamda odaklanarak, literatüre eleştirel bir perspektif sunmuşlardır.

Gündelik hayatı temel konu olarak ele alan ilk çalışmalar Fransız kuramcı Henri Lefebvre (1909-1991) tarafından yazılmıştır. Lefebvre'nin üç cilt olarak yayınladığı *Gündelik Hayatın Eleştirisi* adlı eserinin ilk cildi Fransa'da 1947 yılında yayımlanmıştır. Eserin birinci cildi İngilizce olarak 1991 yılında yayımlanırken, 1961 tarihli ikinci cildi 2002 yılında ve 1981 tarihli üçüncü cildi de 2006 yılında İngilizce olarak yayımlanmıştır. Lefebvre, gündelik hayatı sosyal ve mekânsal boyutlarıyla ele alarak modern toplumların gündelik hayat pratiklerini ve yaşam tarzlarını inceleyen çalışmalar ortaya koymuştur. Çalışmalarında gündelik hayatın toplumsal yapılar üzerindeki etkisini derinlemesine araştırırken, mekânın

bu süreçteki rolünü de vurgulamıştır. Bu açıdan, gündelik hayatın kavramsal olarak yapıtaşını oluşturan Lefebvre'nın eserleri bu çalışma için ana kaynak niteliği taşımaktadır.

Lefebvre, Hegel'in "Alışılmış olan her zaman bilinmeyendir" sözünü alıntıylaarak gündelik hayatın derinliğine ve karmaşıklığına dikkat çekerek, önemini vurgular. Gündelik hayat, insanın dış dünya ile en doğrudan ve derin ilişki kurduğu yerdir ve temel insan arzuları, güçleri ve potansiyelleri burada formüle edilir ve gerçekleştirilir (Gardiner, 1995, s.97).

Lefebvre'e göre, geçmişte iş ve günlük sosyallik arasında net bir ayrım yoktu; halkın kutlamaları ve toplu ritüellerin gündelik hayatın doğal bir parçası olmaktaydı. Ancak, kapitalizmin yükselişiyle birlikte, bu durum önemli ölçüde değişti. Sosyal etkinlikler daha da çeşitlendi ve bir bütüne dönüşmedi. İş, giderek parçalara ayrıldı ve uzmanlaştırıldı. Aile yaşamı ve boş zaman işten ayrıldı ve bunun sonucunda, bireyler daha izole ve içe dönük bir hal aldılar. Bilinç, kamusal ve özel bir benlik arasında bölündü. Sosyal etkileşim giderek tamamen faydacı bir hal aldı ve üretim ile pazarın emirlerine tabi hale geldi. Özetle, modernlik altında, hayal gücü ve yaratıcı insan faaliyetleri, rutinleşmiş ve ticarileşmiş formlara dönüştürüldü ve onların fayda değerlerinin önüne geçmiştir (Gardiner, 1995).

Lefebvre'nın "gündelik hayat" terimini kullanımı, günlük rutinlerimizi aşan endişeleri de içermekte olup "sıradan ve anlamsız yaşamın" etkileriyle ilgilenmektedir, ancak yine de gündelik hayatı "otantik deneyim, benlik, beden ve diğerleriyle ilişki kurmanın yeri" olarak konumlandırmaktadır (Beebeejaun, 2017, s.326).Bu ifadeyi şu sözleri ile aktarmaktadır:

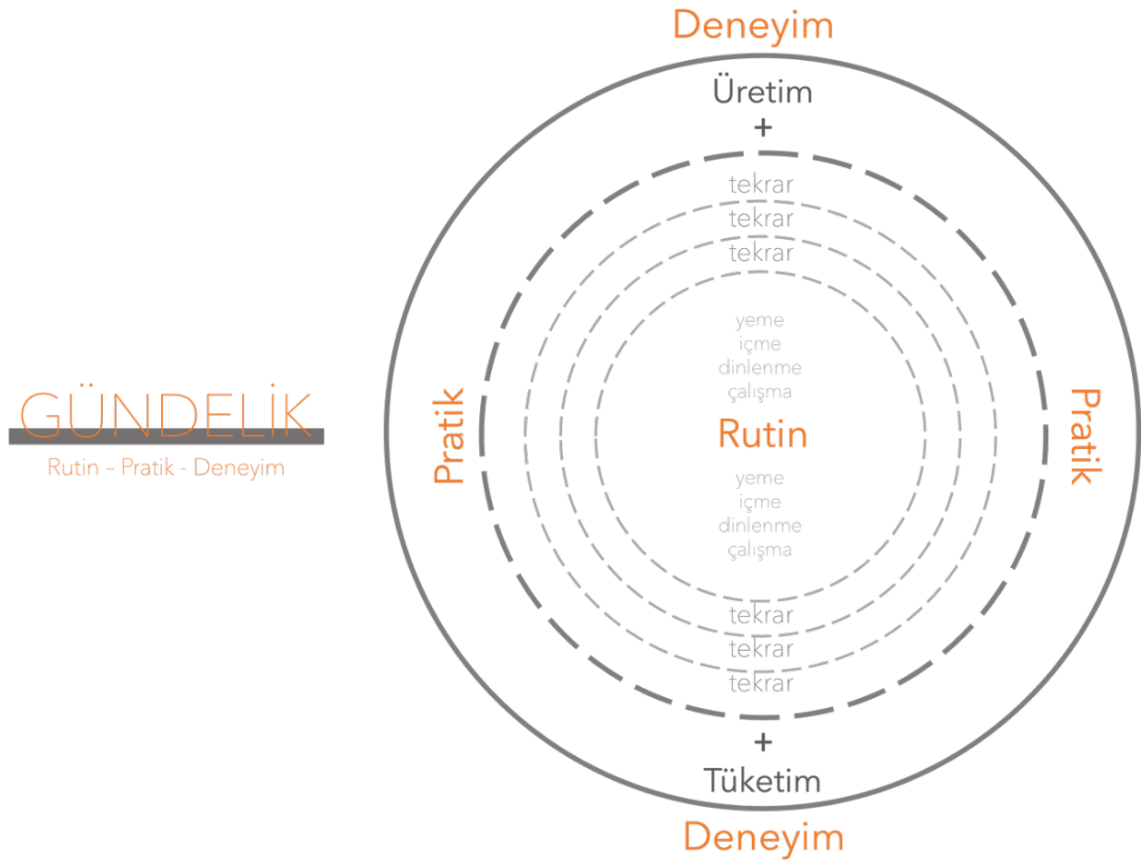
Gündelik hayatın incelenmesi, bireyi kendi varoluşu içerisinde ve desteklediği farklılaşmış, yüksek biçimlerle ilişkisi içinde incelemeyi amaçlar. Bu yaklaşım, bilincin "toplum içeriği"ni anlamaya katkı sağlar; bütünün bütünselliğinin kavranmasına yönelik çabalara ve bütünsel insanın gerçekleşmesine katkıda bulunur (Lefebvre, 2010, s.256).

Lefebvre'ın gündelik olanla ilgili yaklaşımını karakterize eden şey, diyalektiğe olan kararlı bağlılığı ve bütünlüğü düşünme ihtiyacıdır ve çünkü günlük, bir diyalektik kavram olduğu için, sosyo-tarihsel gerçeklikle ilişkili olarak düşüncenin sürekli yeniden hizalanmasını gerektirir. İşte bu nedenle, Lefebvre'nın 'La critique de la vie quotidienne' (*Gündelik hayatın eleştirisi*) adlı kitabının karmaşık yayın tarihi gelmektedir, ki bu kitabı Lefebvre "başlangıcı veya sonu olmayan" olarak düşünmüştür (Schilling, 2003, s.30).

Gündelik hayatı iş hayatı, özel hayat, ev işleri, boş zaman gibi rutin ve tekrarlayan insanları yapılandıran olaylar serisi olarak nitelendiren Lefebvre (2013, s.253), günlük hayat deneyimlerimizi oluşturan rutin işlerin toplumsal değişim için önemli bir rol oynadığına

inanmaktadır (Lefebvre, 2010). Bu rutin praksisler, gündelik yaşamın temelini oluşturan eylemlerdir ve bireyleri yeniden üretmeye katkıda bulundurur (Lefebvre, 2013, s.253).

İnsanlar, günlük hayatta sürekli tekrarlanan rutin eylemler gerçekleştirerek, yeme, içme, dinlenme, çalışma eylemleri gibi, bir gündelik rutin oluşturmaktadırlar. Bu rutinler benzer şekilde tekrar etmesiyle gündelik pratik haline gelerek insanların günlük yaşamını organize ederken toplumsal yapıların da yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu tekrarlanan gündelik pratikler, insanların deneyimlerini şekillendirmekte ve toplumsal yapıları yeniden üretirken aynı zamanda mekânsal pratiklerin de bir parçası haline gelmektedirler. Bu bağlamda, basmakalıp ve tekrar eden eylemler, gündelik hayatın deneyimini oluşturarak, gündelik hayatın dönüşümünde ve toplumsal yapıların sürekliliğini sağlamakta önemli bir yere sahip olmaktadır. Aşağıdaki Görsel 2’de gündelik rutin-pratik-deneyim döngüsünün birlikteliği ve üretimi ile gündelik hayatın meydana geldiği ifade edilmiştir.

Görsel 2. Gündelik rutinden pratiğin, gündelik pratikten deneyimin üretimi (Yazar tarafından hazırlanmıştır).

Lefebvre’e göre, gündelik hayatın eleştirisi gündelik hayatın ayrılmaz parçasıdır; boş vakitler içinde ve énar dolayısıyla gerçekleşmektedir ve bunu şu şekilde ifade etmiştir; “Boş vakit ile gündelik hayat arasındaki ilişki basit değildir: Bu iki terim arasında hem birlik hem de çelişki (dolayısıyla diyalektik bir ilişki) vardır.” (Lefebvre, 2010, s.35).

Lefebvre, gündelik hayatın eleştirisi için yabancılaşma kavramını bir başlangıç noktası olarak kullanmaktadır (Şanlı Sezer, 2018, s.53). Bunu şu Lefebvre'nin şu ifadesinde daha iyi görebilmekteyiz; “*Yaşama sanatı, yabancılaşmanın sonunu içerir ve buna katkıda bulunur*” (Lefebvre, 2010, s.203). Lefebvre, Marx'ın analizinden hareket ederek, gündelik hayatın, insanın özgürlüğünü ve yaratıcılığını kısıtlayan bir alana dönüştüğünü ve bu durumu temelinde gündelik hayatın sömürsü üzerine işlemiştir (Şanlı Sezer, 2018, s.53). Ona göre, modern toplumda gündelik yaşamın işgal edilmesi ve endüstrileşmenin etkisiyle insanlar kendi yaşam alanlarından, pratiklerinden ve deneyimlerinden giderek uzaklaşmaktadırlar. Şanlı Sezer'in aktardığı gibi; Lefebvre, bu durumun insanların kendi ürettikleri mekân ve zaman üzerinde kontrol kaybetmelerine ve kendilerini yabancılaşmış hissetmelerine neden olduğunu ifade etmiştir.

Modern toplumun monotonluğundan kaçmak için, Lefebvre, "gündelik hayatın fethi"ni "bir dizi eylemle -yatırımlar, başkaldırımlar, dönüşümler- aracılığıyla gerçekleştirmek gerektiğini söylüyor. Gündelik yaşam, kolektif isyan için bir sıçrama tahtası haline gelir ve bir şehir hakkı (le droit a la ville), kentsel festival hakları için bir kriter olur. Bu program artık "toplum insan"a yönelik olmayabilir, ancak "yaşam tarzlarını" yenileyerek, yönlendirilen tüketici toplumunun sakininin tamamen homo quotidianus olmasını önlemeyi amaçlıyor (Schilling, 2003, s.33). Gündelik hayatın nesnel yanının kavramsal paradigmasında kaldığı görünmektedir: "Modern dünyada günlük yaşam (le quotidien) potansiyel öznel zenginliğe sahip bir 'konu' olmaktan çıkmıştır; toplumsal organizasyonun bir 'nesnesi' haline gelmiştir" (Schilling, 2003, s.33). Lefebvre, bazen modernitenin saf distopik bir görünümüne tehlikeli bir şekilde yaklaşmaktaydı. Bu tema, ilk baskısı 1968'de yayınlanan ve en çok bilinen eseri Modern Dünyada Günlük Yaşam (İngilizce ilk baskısı 1984) 'ın merkezi odaklarından biri olmuştur (Gardiner, 1995, s.99).

Modern hayatın getirdiği yeniliklerle birlikte, sanayileşmenin ilerlemesi ve üretimde yaşanan gelişmeler, gündelik hayatın ve modern hayatın dönüşümüne yol açmıştır. Kapitalist sistem, gündelik hayatın üretimi ve yeniden üretimi sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu sistem, tüketim alışkanlıklarını şekillendirirken, çalışma koşullarını belirleyerek insanların günlük yaşamlarını etkilemektedir. Savaşlar arası dönemde, seri üretiminin hayata geçmesiyle birlikte Le Corbusier'in "yaşam makineleri" diyerek seri üretim şeklini övmesinden, Lefebvre onları sadece işlevsel olarak indirgeyerek varlığı yeniden özelleştirmeyi amaçlayan bir sınıf komplosu gördüğünü belirtmiştir (Schilling, 2003, s.33). "Yaşanmış"ın "kavramsallaştırılmış"a indirgenmesini önlemek için, gündelik

yaşamın her yerde "toplumsal bir fenomen" olarak ele alınması gerektiğini savunmuştur (Schilling, 2003, s.33). Lefebvre'nın yaklaşımı benzersizdir çünkü gündelik yaşamın kendi tanımı, diyalektik bir kavram olarak, modernleşmenin bir fonksiyonu olarak evrim geçiremeyeceğini ifade etmektedir.

“İnsan, gündelik hayatın içinde ve gündelik yaşam aracılığıyla tamamlanır” diye belirten Lefebvre (2010, s.168), bir bireyin yaşamı çeşitli karşıtlıklar ve farklılıklar arasında bölündüğünü söylemektedir. Çalışma ve dinlenme, kamusal ve kişisel yaşam, dış koşullar ve içsel düşünceler, şanslar ve yazgılar, ideal ve gerçek, mucizevi ve gündelik bireyin gündelik hayatını belirleyen dinamiklerdir (Lefebvre, 2010, s.154).

Toplumsal yapı içinde ise; insanların gündelik yaşamını belirtmek amacıyla yaygın olarak kullandığı ifade şudur: *özel yaşam*. (Lefebvre, 2010, s.154). Bu terim, bireyin kişisel alanını ve mahremiyetini belirtirken, aynı zamanda toplumsal yapı içindeki yerini ve ilişkilerini de göstermektedir.

Lefebvre'nin ifade ettiği gibi, ‘özel’ bilinç ile ‘kamusal’ bilinç birbirlerini tamamlayan unsurlardır, sıkı bir etkileşim ve iç içe geçmişlik vardır. ‘Özel’ bilinç ‘kamusal’ bilince gönderme yapar; toplumsal yapı ve kamusal alandaki ilişkilerle birlikte anlam kazanmaktadır. Kamusal bilinç, “özel” birey için, bireyciliğin uyum sağlayabileceği son toplumsal öğeleri içermektedir. Özel yaşam, günümüzde toplumsal ve politik genel bilgilere gömülüdür ve kamusal yaşamla sıkı bir şekilde bağlantılıdır⁵ (Lefebvre, 2010, s.199; Lefebvre, 2013, s.12).

Dolayısıyla, bütün olarak toplumu bilmeden gündelik hayat bilinemez. Gündelik hayat ve toplum arasındaki etkileşim ve ilişkiyi anlamak için her iki alanın da eleştirel bir şekilde incelenmesi gerekmektedir; toplumu gündelik hayatla, gündelik hayatı da toplumla eleştirmek gerekmektedir (Lefebvre, 2013, s.19). Lefebvre'nin söylediklerinden anlaşılacağı üzere; toplumu anlamak için, gündelik hayatın yapıları, ilişkileri ve pratikleri hakkında

⁵Lefebvre, gündelik hayatı anlamak için toplumu anlamının gerekliliğini vurgulamıştır. Gündelik hayat ile toplumsal yapının birbirinden ayıramayacağını ve her ikisinin de eleştirel bir şekilde incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Lefebvre'nin perspektifinden, gündelik yaşamın sıradan olayları ikili veçe altında görülebilir: tekil ve arızı küçük olay. Bu olaylar, aynı zamanda son derece karmaşık bir yapıya sahiptir ve içinde birçok toplumsal olguyu barındırır. Toplumsal fenomen bu iki veçhenin birliğiyle tanımlanır. (Lefebvre, 2010, s.63). Gündelik Hayatın Eleştirisi'ni yazarken buna bir de şu şekilde ifade ederek yaklaşır; “Mikro” düzey muğlak, “makro” düzey ise soyut kalır. ‘Makro’ düzey, ‘mikro’ düzeyin küresel bir bütünlüğe entegrasyonu ile oluşur; yani mikro düzeydeki yerel olaylar ve ilişkiler, makro düzeydeki genel yapıyı oluşturur. Makro düzey, genel yapıyı belirler ve kapsar, hatta bazen mikro düzey üzerinde kontrol sağlar. Ancak mikro düzeyin varlığı, toplumsal bir mekânda komşuluk veya yakınlık ilişkilerini içerir ve varsayar (Lefebvre, 2013, s.150-153).

derinlemesine bilgiye ihtiyaç vardır. Çünkü, toplumun temelini oluşturan günlük etkinliklerdir. Aynı şekilde, gündelik hayatı anlamak da toplumu anlamak için önemlidir çünkü gündelik pratikler, toplumsal yapıları ve normları şekillendirmekte ve yeniden üretmektedir.

“Toplum aynı zamanda üyeleri arasında da toplumsal ilişkileri yeniden üretmelidir.” (Lefebvre, 2013, s.337). Toplumsal yaşam, temelde toplumsal praksislerin ve bu praksislerin üretim sürecinin bir sonucudur. Praksis, insan etkinliklerinin, üretimin ve etkileşimlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, üretim, insanı üretmekte; toplumu şekillendirmekte ve belirlemektedir. Lefebvre, gündelik hayatın eleştirisini yaparken üretime ilişkin şu ifadeleri eklemiştir:

Üretimde üretilen ve yeniden üretilen sadece ürün olmamaktadır; toplumsal gruplar, ilişkileri ve öğeleri de yeniden üretilmektedir (Lefebvre, 2013, s.252).Sözde “dünya tarihi” veya “dünyanın tarihi” aslında bireyin kendisi tarafından üretiminin tarihidir: İnsan hem insanın dünyasını hem öteki insanı, (yabancılaşmış) başka insanı hem de kendini (bilincini) üretmektedir (Lefebvre, 2013, s.251).

Lefebvre, gündelik hayatı aynı zamanda muğlaklık olarak nitelendirmiştir. Muğlaklığın egemenliğini aynı zamanda gündelik hayatın içindeki bayağılığın egemenliği olarak ifade etmiştir (Lefebvre, 2013, s.233). Gündelik hayat, rutin, sıradan ve tekrarlanan olaylardan oluşurken, aynı zamanda belirsizliklerle ve değişkenliklerle doludur. Lefebvre bu ifadeyle, belirsizlik ve değişkenliklerin gündelik hayatın muğlaklığını oluştururken aynı zamanda gündelik hayatın karmaşıklığına ve çeşitliliğine de vurgu yapmaktadır.

Lefebvre'nin gündelik hayata ilişkin söylemleri özetlenmesi gerekirse; Lefebvre, günlük pratiklerin ve rutinlerin değiştirilmesi ve dönüştürülmesiyle daha eşitlikçi, demokratik ve katılımcı toplumsal ilişki biçimlerinin oluşturulabileceğini savunmaktadır. Ona göre, mevcut toplumsal düzenin hegemonik yapısını sorgulamak ve dönüştürmek için günlük yaşamın normlarına müdahale etmek önemlidir. Lefebvre, kenti gündelik hayatın yeniden şekillendirileceği yer olarak görmektedir ve bu nedenle, kentlerin ve kamusal alanların tasarımı gibi yapıları çevrenin yeniden düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca, kentsel planlama ve yönetimde katılımcı ve demokratik bir yaklaşım benimsenmesini desteklemektedir.

“Gündelik, bize her gün verilen (ya da payımıza düşen), bizi her gün sıkıştıran ve hatta, şimdiki zamanın baskısı nedeniyle ezendir.” (De Certeau, 2009, s.25).

Bir diğerk önemli Fransız düşünür Michel De Certeau ise, Luce Giard ve Pierre Mayol ile birlikte yürüttüğü üç yıllık bir kamu araştırması sonucunda gündelik hayata dair fikirlerini "*Gündelik Hayatın Keşfi*" (*The Practice of Everyday Life*) adlı iki ciltlik çalışmasının 1980 yılında yayımlanan ve 1984 yılında ilk kez İngilizceye çevrilen ilk cildinde sunmuştur (Ertürk, 2022, s.324). Aynı zamanda, De Certeau'nun dil, temsil ve "ötekilik" hakkındaki argümanlarının birçoğu, sonraki Fransız post-yapısalcı ve postmodernist düşünce akımlarındaki gelişmelere öncülük etmiştir (Gardiner, 1995, s.109).

Gündelik Hayatın Keşfi, gündelik hayat pratiklerinin kültürel ve sosyal anlamlarını incelerken, insanların gündelik hayatlarındaki yaratıcılık ve direniş potansiyellerine odaklanmaktadır. De Certeau, gündelik yaşam pratiklerini "taktikler" olarak tanımlamakta ve bu taktiklerin, insanların yaşadığı toplumsal ve mekânsal alanlarda güç dinamiklerine karşı nasıl kullandıklarını incelemektedir.

De Certeau, bu çalışmasını ortaya koyarken bir kültür oluşturan operasyonları, tüketici adı altında sınıflandırılan "sıradan insana" özgü eylem modellerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (De Certeau, 2009, s.44). Tüketicilerin (bireylerin) oluşturduğu 'eylem, uygulama ve üretme' tarzları; kullanıcıların, sosyokültürel üretim teknikleriyle düzenlenen uzamı kendi ihtiyaçlarına göre uyarlamalarını sağlayan binlerce alışkanlık, tutum ve uygulamadan oluşmaktadır (De Certeau, 2009, s.48). De Certeau, gündelik yaşam pratiklerini incelerken sadece yeme, içme veya tüketme gibi basit eylemleri değil, aynı zamanda bireylerin yaşadıkları toplumsal düzenin baskıcı kurallarıyla nasıl başa çıktıklarını da ele almıştır (Ergin, 2018, s.345). De Certeau'nun yaklaşımı, gündelik hayatın gücünü ve direniş potansiyelini vurgulamaktadır. Ona göre, sıradan insanlar gündelik hayat pratiklerinde, alışkanlıklarında ve mekânsal kullanımlarında yaratıcı bir şekilde direniş gösterebilirler. Bireyler, kuralları kendi amaçları doğrultusunda esnetir, değiştirir ve dönüştürürler. Gündelik hayat sıradan insanlar için bir direniş alanı haline gelir, çünkü insanlar günlük pratiklerinde kendi kimliklerini ve özgürlüklerini ifade etme ve koruma çabası içindedirler. Bu bağlamda, De Certeau, çalışmasında bahsetmiş olduğu 'direniş' kavramı ile sıradan olarak görülen gündelik hayattaki yaratıcı eylem ve diğerk tür üretimleri kastetmektedir. De Certeau, her bireyin kendi yeniden üretim ve uygulamalarına yönelik yeni bir üretim alanı açtığını öne sürmektedir. Bu yeni alan, temelde *stratejiler* ve *taktikler* kavramlarına dayanmaktadır (Gökalp Yılmaz, 2017, s.4). Strateji kavramını kendisi şu şekilde tanımlar;

Güçler arasındaki ilişkinin ancak bir istek ya da erk öznesinin (ordu, kent, işletme, bilimsel kurum) yalıtılabilir olduğunda gerçekleştirilebileceği oyun veya hesaplaşmadır (ya da manipülasyondur). Strateji, mülkiyet olarak çerçevesi çizilebilecek bir mekânın varlığını ön kabul olarak benimser. (De Certeau, 2009, s.112).

De Certeau'nun temel varsayımı, tüketimin çoğu günlük etkinliğinin "taktiksel" nitelikte olduğu hakkındadır. Ona göre, "taktikler," "stratejiler" den keskin bir şekilde farklıdır. Stratejiler, belirli bir alanı kolonileştirmeyi amaçlar ve bu alan, güç ve egemenliğin kullanımı için bir "ana üs" olarak hizmet edecek şekilde tasarlanmaktadır. Stratejiler, bir mekânı denetleyici ve ölçücü uygulamaların bir kombinasyonu ile hakimiyet altına almaktadır. Stratejiler zamanı ve hafızayı reddetmeye çalışır, onları gözlenebilir ve okunabilir bir sistem içindeki terimlere indirgemektedir. Taktikler ise, dağınık, gizli ve geçicidir. Eldeki durumun somut taleplerine cevap olarak üretilirler. Aynı zamanda doğaları gereği zamansaldır ve kolektif hafıza sanatlarına, zamandan beri kuşaktan kuşağa geçen popüler direniş ve altüst etme geleneklerine dayanmaktadırlar (Gardiner, 1995, s.112-113). Taktikler, bireylere özgü olduğu için çeşitlidirler ve stratejilerin mekâna yönelik yapısına karşın taktikler mekânsızdır (Şanlı Sezer, 2018, s.61).

De Certeau'nun çalışmasında strateji ve taktikler arasındaki ayrım, günlük yaşamın anlamını ve pratiklerini anlamak için temel bir unsur olmaktadır. Ona göre, "yürüme, dolaşma veya vitrin gezme" gibi sıradan görünen eylemler, aslında dışarıdan bakıldığında belirgin olmayan ancak anlamlı bir dizi etkinliğin parçasıdır (Beebejaun, 2017, s.326). Oturma, dolaşma, konuşma, okuma, alışveriş yapma, yemek pişirme gibi günlük uygulamalar, taktiksel faaliyetlerdir ve tüketicilerin günlük alışkanlık, tutum ve uygulamaları üzerine düşünmeyi gerektirmektedir. Bu etkinlikler, zamansız bir süreklilik taşır; toplumsal pratiklerle tekrarlanmakta ve aktarılmaktadır (De Certeau, 2009, s.117).

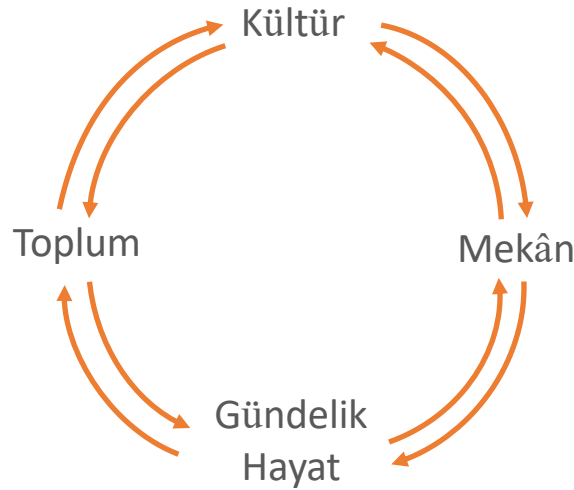
Toplumsal pratikler, şehri bir tutarlılık ve bilinirlik mekânı olarak görmek yerine, yürüyüş eylemini gerçekleştiren birey tarafından geçici olarak ele geçirilmekte ve kendi anlamlarıyla doldurmaktadır. De Certeau'ya göre, bu olay, şehri kullanıcıların talep ettiği, planlama bakış açısına direnç gösterdiği, sürekli hareket halinde olduğu ve etkileşimden anlam yarattığı bir yer haline getirmektedir. Taktikler, şehir sakinlerinin mekânı nasıl deneyimlediğini ve ona anlam yüklediğini göstermektedir. Onun bu perspektifi, şehri "devasa bir sosyal deneyim" olarak algılamamıza olanak tanımaktadır (Beebejaun, 2017, s.326).

Önceki ifadede de belirtildiği gibi De Certeau'nun gündelik hayat teorisi, kent ve mekânın temel unsurları olarak kabul etmektedir (Ergin, 2018, s.348). Kent ise, farklı ihtiyaçların

temel alınarak gerçekleştirilen üretimin merkezidir ve üretim, kendi yaratmadığı yerlerin sürekliliğini ve kalıcılığını reddetmektedir (De Certeau, 2009, s.324). Bir şehir, kamusal buluşmaların mekânları olan kafe, pazar meydanı, kuyruk, okul kapısı gibi yerler, kentin yarattığı kamusal alanlar olarak var oldukça yaşamaya devam eder. (De Certeau, 2009). Burada gündelik hayatın içinde gerçekleşen üretim, yeniden üretim, tüketim eylemleri sıradan, görünmez olsa da sürekli bir şekilde var olmaktadır (Ergin, 2018). Bu gündelik pratiklere dayanan toplumsal hafızayı, birikim olarak da düşünülebiliriz.

Gündelik eylemlerimiz ve pratiklerimiz, kentsel mekânın üretiminde etkin bir rol oynama önerisi Lefebvre'nin mekânın toplumsal üretimi kavrayışının izlerini taşımaktadır. Ancak De Certeau, mekânları kesen bir hareketlilik, örneğin yürüme gibi, eylemlerle ilişkilendirir ve bununla ortaya çıkan mekânsal ve anlatısal izleri incelemektedir (Ergin, 2018, s.349).

De Certeau, gündelik hayatın çözümlemesine kültür ve tüketim kavramlarından yola çıkarak başlamıştır (Şanlı Sezer, 2018, s.60). Certeau'nun vurguladığı önemli boyutlardan biri, kültürün bireylerin günlük yaşamında gerçekleştirdiği eylemler, düşünceler ve hareketler gibi operasyonlarla tanımlandığı bütüncül bir anlayıştır. Bu anlayış, kültürü tekil, yegâne ve makro bir bakış açısından kurtararak, aslında dinamik ve sürekli değişen mikro unsurları olan sıradan bireylerin içerisinden incelemeyi önermektedir (Gökçalp Yılmaz, 2017, s.4).

Görsel 3. De Certeau'nun ifadesiyle gündelik hayatta gerçekleşen dinamik süreç (Yazar tarafından hazırlanmıştır).

Özetle De Certeau, sıradan insanların gündelik pratiklerin, taktiklerin ve mekânın yaratıcı kullanımının önemini vurgulamakta iken bizleri birey, kültür ve iktidar arasındaki ilişki (Görsel 3) hakkındaki varsayımlarımızı yeniden düşünmeye davet etmektedir.

De Certeau'ya göre tüketim, kullanıcıların kendi operasyonlarını uyguladıkları ve yaratıcı bir şekilde uzam açtıkları yöntemlerdir ve başka bir tür üretim olarak ele alınmalıdır. Bu üretim, aslında bir taktiktir. Yani, tüketiciler mekânı kullanarak veya ürünleri farklı şekillerde kullanarak, onlara verilen anlamı değiştirir ve böylece kendi amaçları doğrultusunda kullanır. Bu, tüketimin sadece bir pasiflik eylemi olmadığını, aynı zamanda etkileme ve değiştirme eylemi olduğunu gösterir (Ergin, 2018, s.358). Bu perspektife göre, tüketim sadece hazır ürünlerin alınması değil, aynı zamanda, ürünlerin kullanımı ve dönüştürülmesi yoluyla mekânın yeniden şekillendirilmesidir. Tüketimin sadece pasif bir eylem olmadığını, aynı zamanda kullanıcıların aktif bir rol oynadığı ve mekânda farklılık yarattığı anlamına da gelmektedir.

De Certeau'nun gündelik hayata yönelik düşüncelerini özetlediğimizde De Certeau'nun teorisi, gündelik hayatta bireylerin ürettiği pratiklerin, toplumsal yapının dinamikleri üzerindeki etkilerini düşünmemiz gerektiğini vurgulamaktadır. Teorisini “strateji” ve “taktik” kavramlarını kullanarak açıklamaktadır. Ona göre, strateji, belirli bir güç veya otorite tarafından belirlenen planlı eylemleri ifade etmektedir. Taktikler ise, gündelik hayatın pratik, yaratıcı, değişken ve dinamik yanlarını temsil etmektedir. Bireyler, mevcut durumu manipüle etmek ve kendi amaçlarına göre düzenlemek için taktikler kullanmaktadırlar. De Certeau teorisinde, gündelik hayatın karmaşıklığını anlatırken, stratejik yapı tarafından belirlenen sınırlara karşı bireylerin yarattığı taktikleri ve bunun sonucunda bireylerin ürettiği gündelik pratiklerin toplumsal yapıyı nasıl etkileyebileceğini anlamamız için bir çerçeve sunmaktadır.

Gündelik hayat teorisi hakkında öne çıkan bu iki Fransız kuramcısının “gündelik hayat” meselesine karşı oluşturdukları fikirlerde bazı kesiştiği veya farklılaştığı noktalar olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Her iki Fransız kuramcısı gündelik hayat meselesini ele alırken aktardıkları görüş ve çalışmalarında Marksist kuramın bakış açısından gündelik hayatın incelenmesini gerçekleştirdikleri görmekteyiz. Gündelik hayata dair eleştirel bir perspektiften bakan iki düşünür için de kapitalist sistem, gündelik hayatın üretimi sürecinde etkin rol oynamaktadır. İki düşünür de gündelik hayat üzerine yapılan çalışmalarda bireyin faaliyetleri ve ilişkileri olmak üzere iki ana hat üzerinden değerlendirilmektedir (Kırış, 2019, s.136).

Henri Lefebvre, çalışmalarında "gündelik hayat" terimini aynı anlamda kullanırken, Michel de Certeau ise "gündelik" kelimesini daha çok "alışılmış, sıradan, rutin" anlamlarını kastederek kullanmaktadır (Kırış, 2019, s.133).

Lefebvre, "Gündelik Hayatın Eleştirisi" adlı eserinde modernitenin dinamikleri arasında yer alan "boş zaman" kavramına ve gündelik hayatın içine yerleşmiş olan "kültürel tüketim" olgusuna odaklanmaktadır (Kırış, 2019, s.136). Lefebvre'e göre, modernlik ve gündeliklik arasında bir seçim yapmak mümkün değildir, çünkü bu iki kavram birbirine içkindir. Bu konuda Lefebvre şu şekilde bir ifade belirtmiştir; "gündeliklik ve modernlik biri bir diğerini çevreler ve onun üstünü örter; ışık tutar ve gizler." (Lefebvre, 2020, s.36).

Certeau, gündelik hayatı bireyin faaliyetleri yerine günlük yaşam pratikleri olarak tanımlanabilecek eylemler üzerinden incelemektedir (Kırış, 2019, s.136). Örneğin, Certeau, insanların günlük hayatta dolaşırken nasıl mekânsal stratejiler geliştirdiğini, yerleşimlerde nasıl konuşmalar yaptığını ve alışveriş yaparken nasıl taktikler kullandığını incelemektedir. Bu tür pratikler, bireylerin günlük hayatta iktidarın varlığına ve etkileşimlerine nasıl tepki verdiklerini ve direndiklerini anlamamıza olanak tanımaktadır.

De Certeau'nun gündelik hayat üzerine yaptığı çalışmalar sadece bir inceleme alanı olarak sınırlı kalmamıştır (Çağlar Deniz ve Kentel 2016, s.748). Michel Foucault gibi, gündelik hayattaki iktidarın varlığını sorgulamış ve Henri Lefebvre gibi, gündelik hayatın potansiyelini ve direnişini tartışmıştır (Çağlar Deniz ve Kentel 2016, s.748).

Lefebvre, gündelik hayatı anlamak için şöyle bir metafor sunar: Gündelik hayatı, üstünde yürüdüğümüz fakat farkında olmadığımız, bir yaşam kaynağı olarak verimli toprağa benzetmektedir (Gardiner, 2000, s.14). Ayrıca, gündelik yaşamı ve mekânı kapitalist toplumun belirleyici güçlerine karşı bir devrim alanı olarak görmektedir. Ona göre, günlük yaşam pratikleri ve mekânın yeniden yapılandırılması, kapitalist hegemonyaya karşı bir mücadele alanı olmakta ve bir araya gelen kitleler, devrim yaparak gündelik hayatı dönüştürmektedir (Lefebvre, 2013, s.41-43).

Ancak, Lefebvre'nin aksine, De Certeau, "devrimin" ya da gündelik hayatın içindeki "direnişin" teorisini geliştirmiştir, bu bağlamda "devrim" terimini kullanmamıştır (Çağlar Deniz ve Kentel 2016, s.748). Michel de Certeau için gündelik yaşamın içindeki direniş, bireylerin mevcut koşullara uyum sağlarken veya onları manipüle ederken kullandıkları çeşitli taktiklerde gizlidir (Gökalp Yılmaz, 2017). Bu nedenle, Certeau "direniş" terimini kullanarak, günlük yaşamın içindeki bu tür stratejik pratikleri ve mekânları anlatmaktadır.

Lefebvre'nin "devrim" kavramı daha geniş çapta toplumsal dönüşümü ima ederken, Certeau'nun "direniş" kavramı daha çok günlük yaşamın içindeki bireysel veya kolektif stratejik eylemleri vurgulamaktadır.

Tablo 2. Lefebvre ve De Certeau tarafından gündelik hayata dair farklı yaklaşım noktaları (Yazar tarafından hazırlanmıştır).

Henri Lefebvre <i>The Critique of Everyday Life</i>		Michel De Certeau <i>The Practice of Everyday Life</i>
<p>Lefebvre'in gündelik hayat teorisi, gündelik hayatın uzamsal ve sosyal boyutlarını vurgulamaktadır. Gündelik hayatı, kapitalist toplumun yapısal özelliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan basamaklı rutinlerin egemenliği olarak tanımlamaktadır.</p>	yaklaşım	<p>De Certeau, bireylerin günlük pratikleri ve deneyimlerine odaklanarak, onların şekillenmesinde bireylerin aracılığıyla vurgulamaktadır. Ona göre, gündelik hayat bireylerin deneyimlerinden anlam çıkardıkları bir kültürel üretim alanıdır.</p>
<p>Gündelik hayatı kapitalist sistemin üretim ve yeniden üretim sürecinde etkin rol oynayan bir alan olarak görür. Gündelik hayatın örgütlenmesi, etkinliği, üretkenliği ve tüketimi insan ihtiyaç ve arzularının önüne koyan kapitalist toplumsal ilişkiler tarafından belirlendiği ve bir mücadele alanı olduğunu ifade etmiştir.</p>	iktidar	<p>Gündelik hayatı "strateji" ve "taktik" kavramları aracılığıyla analiz eder. Strateji, belirli bir güç tarafından belirlenen ve gözetilen planlı eylemleri ifade ederken, taktikler, bireylerin güç ilişkilerini manipüle etmek veya onlara direniş başlatmak için kullandıkları esnek ve yaratıcı pratikleri temsil etmektedir.</p>
<p>Lefebvre'nin teorisi daha açık bir şekilde mekânsaldır. Yapılı çevrenin, insanların gündelik hayat deneyimlerini şekillendirmede önemli bir rol oynadığını söylemiştir. Mekânı sadece fiziksel bir alan olarak değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin bir ürünü olarak görmekte ve sosyal ilişkilerin de meydana geldikleri fiziksel mekânlar tarafından yapılandırıldığını savunmuştur.</p>	mekânsal	<p>Mekânı daha çok bireylerin gündelik hayattaki pratikleri ve deneyimlerinin alanı olarak ele almaktadır. Ona göre, insanlar mekânı kullanırken yeni anımlar yükler ve mekânı yeniden üretirler. Mekânın, gündelik pratiklerin sonucu olarak şekillendiğini ve kültürel tüketicinin sadece pasif bir kullanıcısı değil, aynı zamanda mekânı gündelik deneyimleri ve pratikleriyle dönüştüren üreticisi olduğunu ifade etmiştir.</p>
<p>Modernitenin günlük hayat üstündeki homojenleştirici ve insanlıktan uzaklaştırıcı etkilerini eleştirerek, bunun çeşitliliğin ve topluluk duygusunun kaybına yol açtığını savunmaktadır.</p>	modernite	<p>Gündelik hayatın uygulamalarını, bireylerin modernitenin etkilerine direnmelerinin ve kendi varlıklarını ve yaratıcılıklarını ortaya koymalarının bir yolu olarak görmektedir.</p>

Tablo 2'de bahsedildiği üzere, Lefebvre ve De Certeau'nun gündelik hayat teorisine dair olan yaklaşımlarındaki farklılaştığı bazı noktalar ele alınmıştır. Lefebvre, gündelik hayatın

mekânsal pratikler üzerinden incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Gündelik hayatın büyük ölçüde kapitalizmin bir ürünü olduğunu ve bu nedenle kapitalist ilişkilerin yeniden yapılandırılması gerektiğini savunmuştur. Ona göre, gündelik hayatın yeniden yapılanması, toplumsal değişim için bir başlangıç noktası olabilir. De Certeau, gündelik hayata daha mikro düzeyde odaklanmış ve bireylerin günlük pratiklerini incelerken gündelik hayatı stratejilerin ve taktiklerin üzerinden şekillendirmiştir.

Lefebvre, daha çok mekânın toplumsal yapılarla ilişkisine odaklanıp, gündelik hayatı ve toplumsal ilişkileri mekânsal pratiklerle birlikte ele alırken De Certeau, mekânın kendisine odaklanmaktan ziyade bireylerin gündelik hayat pratiklerine, mekânın nasıl deneyimlendiğine ve kullanıldığına odaklanmıştır. Sonuç olarak, Lefebvre gündelik hayatın daha çok toplumsal ve mekânsal bağlam içinde incelerken De Certeau daha çok bireylerin gündelik pratiklerinin yaratıcılığına ve direnişine odaklanmıştır.

Lefebvre'nin ve De Certeau'nun düşünceleri, mekânın ve kentin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda benzer bir çerçevede birleşmektedir. Lefebvre, mekânın toplumsal olarak üretildiğini ve homojen olmadığını savunarak, kentin kapitalizm tarafından homojenleştirilip hiyerarşileştiğini öne sürmektedir (Ergin, 2018). Bu, kent mekânının sadece fiziksel yapılarla değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerle, pratiklerle ve gündelik yaşamın dinamikleriyle şekillendiğini vurgulamaktadır. De Certeau ise, gündelik hayat pratikleri aracılığıyla, bu homojenleştirme ve hiyerarşik yapıları alt üst eden taktiksel hareketleri incelemiştir. De Certeau'ya göre, gündelik hayatın pratikleri, bireylerin modernitenin etkilerine direnme ve kendi varlıklarını, yaratıcılıklarını ortaya koyma şekilleridir. Bireylerin mekânı yeniden şekillendirerek mekânda farklılık yarattığını ve heterojenliği koruduğunu vurgular. Bu aynı zamanda, mekânın sadece fiziksel bir alan olmadığını, aynı zamanda insanların eylemleri ve pratikleriyle şekillenen dinamik bir yapı olduğunu gösterir. Dolayısıyla, her iki düşünür de kapitalist modernitenin kent yaşamını nasıl etkilediği ve insanların mekânı nasıl yeniden şekillendirebileceği konusunda benzer perspektiflere sahiptir.

Çalışmanın kuramsal kısmının ilk temelini oluşturan gündelik hayat teorisi, genel hatlarıyla farklı düşünürlerin perspektiflerinden ele alınarak aktarılmıştır. Bu incelemenin ardından, alanda öne çıkan iki Fransız düşünür olan Henri Lefebvre ve Michel de Certeau'nun gündelik hayat teorisi üzerine yaptıkları çalışmalar detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Lefebvre ve De Certeau'nun gündelik hayat üzerine yaptıkları çalışmaların derinlemesine okunması ve

özümsemesiyle öne çıkan kavramlar analiz edilmiş ve sadeleştirilerek Tablo 3'te gösterilmiştir. Belirtilen kavramlar, gündelik hayatın teorik çerçevesini özetlerken, aynı zamanda bu çalışma için yapılan alan araştırmasının analiz aşamasını oluşturarak yol gösterici kriterler haline gelmiştir.

Tablo 3. Lefebvre ve De Certeau'nun perspektifinden gündelik hayat analizi sonucu ortaya çıkan anahtar kelimeler (Yazar tarafından hazırlanmıştır).

LEFEBVRE	DE CERTEAU
Gündelik Hayat	Gündelik Hayat
Rutin – Pratik- Deneysel İktidar (farklı bakış açıları ile)	Strateji & Taktik İktidar (farklı bakış açıları ile)
Toplumsal ilişkiler	Anlam
Demokratik	Yaratıcılık
Katılımcı	Deneyim
Yapılı çevre	Yeniden üretim
Kültürel değer	Sosyal ilişkiler
İfade etmek	Kültürel
Eşitlikçi	Dinamik

Gündelik hayat teorisi anlamak, modern toplumun karmaşıklığını ve dinamiklerini kavramak, gündelik hayatın pratiklerini, aktörlerini, mekânı, direnişi ve üretimini anlamak açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu teori, gündelik yaşamın pratiklerini, bu pratiklerin aktörlerini, mekânı, direnişi ve üretimini analiz etmeye odaklanır. Gündelik hayat, bireylerin günlük olarak gerçekleştirdiği alışkanlıklar, etkileşimler ve eylemlerden oluşur. Gündelik hayatın sıradan görünen ancak derin toplumsal ve kültürel anlamlar barındıran eylemleri, bireylerin ve toplulukların kimliklerini, ilişkilerini ve karşılaştıkları güç dinamiklerini açığa çıkarmaktadır. Bu dinamikler, günlük pratiklerin nasıl gerçekleştirildiği ve anlamlandırıldığı üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Gündelik hayat teorisi, modern toplumun işleyişini, bireylerin bu işleyiş içerisindeki rolünü ve bu süreçlerin mekânsal boyutlarını anlamak için temel bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle, Lefebvre ve de Certeau gibi teorisyenlerin çalışmaları, gündelik hayatın mekânla olan ilişkisini derinlemesine inceleyerek, mekânın yalnızca fiziksel bir alan değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel pratiklerin gerçekleştiği dinamik bir ortam olduğunu vurgulamaktadır.

2.2. Gündelik Hayatın İçinde Kamusal Mekânın Teorik İncelemesi

Lefebvre'nin düşüncesine göre, gündelik hayat “sosyal ve deneyimsel bir mekân”dır (Yılmaz Altun, 2023, s.148). “*Toplumsal ilişkiler, ancak mekânın içerisinde ve mekân aracılığı ile gerçek varlığını bulur.*” (Lefebvre, 2014, s.402). Bireylerin bir araya gelerek ürettikleri toplumsal ilişkiler için Lefebvre (2014, s.150), mekânsal varlıkları olduğundan dolayı toplumsal varlıkları olduğunu, kendilerini o mekâna yansıtarak ve o mekânı üreterek mekâna dahil olabildiklerini söylemektedir. Gündelik hayat içinde toplumsal ilişkilerin üretilebilmesi için toplumsal mekânların oluşturulması ve bu iki olgunun gündelik hayat içinde birbirlerini yeniden üreterek dinamik ve devingen bir yapı içinde birliktelik kazandıklarını ifade etmektedir. Lefebvre'nin ifadelerinden yola çıkarak, gündelik hayatın sosyal ve mekânsal boyutlara sahip olduğu ve bu boyutların göz önünde bulundurulması gerektiğini söyleyebiliriz. Bu sebepten, çalışma kapsamında gündelik hayatın anlaşılması için sosyal yapının ve mekânın bir arada değerlendirilmesi önem kazanmaktadır.

Gündelik hayat, insanların günlük rutinleri, alışkanlıkları, etkileşimleri ve deneyimleriyle ilgili karmaşık bir yapıyı ifade etmektedir. Bu kavramın anlaşılması hem sosyal ilişkilerin hem de fiziksel çevrenin etkisi altında olan gündelik hayatın derinliklerine inmeyi gerektirmektedir. Lefebvre'nin (2020, s.78) belirttiği gibi, gündelik hayatın dönüşümü bir ritimle gerçekleşir ve mekânlarda evrim geçirir. Bu durum, evin, meskenin, şehrin ve hatta proto-tarihin doğu kentlerinden günümüze kadar kesintisiz bir süreklilik gösterdiğini düşündürür (Lefebvre, 2020, s.78). Bu perspektiften bakıldığında, gündelik hayatın dönüşümü, tarih boyunca değişen toplumsal ve mekânsal dinamiklerle birlikte şekillendiğini ifade ettiğini söyleyebiliriz. Özellikle kentleşme sürecinde, şehirlerin fiziksel ve sosyal yapısındaki değişimler, gündelik hayatın nasıl yaşandığı ve algılandığı üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Lefebvre'nin çalışmalarında ifade ettiği üzere; gündelik hayatın dönüşümü, sadece bireylerin etkileşimleri ve günlük pratiklerinde değil, aynı zamanda yaşadıkları mekânların ve şehirlerin yapısında da kendini göstermektedir.

Lefebvre'nin materyalist teorisinde merkezi olan şey, öznelardır; yani duyuşal varlıkları ve hayal güçleri, hassasiyetleri ve ideolojileriyle birlikte etkinlik ve pratikleri aracılığıyla birbirleriyle ilişki kuran bireylerdir. Lefebvre, sosyal mekânın ve sosyal zamanın üretimi teorisini bu varsayımlar üzerine inşa etmektedir. Bireyleri sosyal ürünler olarak görmesi sebebiyle, birey hem toplumun üretiminin sonucu hem de önkoşulu olmaktadır (Schmid, 2008, s.27-28). Gündelik hayat, insanın varoluşunda şekillenen ve insanı insan yapan

ilişkilerin toplamı olmaktadır. Bu bağlamda, Burkkitt'in (2014) belirttiği gibi, gündelik hayatın bütün gündelik faaliyetlerle ilişkilendirilmesi gerekmektedir; çünkü burada toplumsal ilişkilerimiz üretilmekte ve yeniden üretilmektedir (akt. Esgin, 2018, s.19).

Tüm bu ifadeler eşliğinde gündelik hayat, bireyin çevresini saran ve onun etkileşimde olduğu sosyal ve mekânsal bir bütün olarak düşünülebilir. Gündelik hayatı oluşturan ilişkiler, etkileşimler, pratikler ve deneyimler aynı zamanda bireyin gündelik yaşamını şekillendirir. Mikro düzeyde bireyin, makro düzeyde ise toplumun katılımıyla gündelik hayatın toplumsal ilişkileri ve pratikleri ürettiği, yani bireylerin sosyal varlıkları üzerinden toplumsal hayatı ve mekânı şekillendirdiği, dönüştürdüğü ve yeniden ürettiği görülmektedir. Bu süreç, sosyal mekânlarda, yani gündelik mekânlarda gerçekleşmektedir.

Mekânlar ise, gündelik hayatın ayrılmaz bir parçasıdır ve bu süreçlerin yaşandığı, tecrübe edildiği ve ifade edildiği alanlar olmaktadır. Modern zamanla birlikte gündelik hayatta meydana gelen değişimler, mekânların anlamlarını ve işlevlerini etkileyerek, onların niteliklerinin dönüşmesine neden olmuştur.

Toplum içinde yaşayan bireyler, gündelik yaşamlarını sürdürebilmek ve çeşitli deneyimlerini gerçekleştirebilmek için, sosyal, fiziksel ve kültürel ilişkiler içinde etkileşimde bulunabilecekleri zaman ve mekânlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu mekânlar, farklı geçmişlere sahip bireyler arasında, gündelik hayatın koşuşturmasından uzaklaşarak sosyalleşme ihtiyacını karşılayabilecekleri bir yer olarak ihtiyaç haline gelmektedir. Toplumun çeşitliliğini ve katılımcılığını teşvik ederek demokratik bir ortamın oluşmasını sağlayan, gündelik hayat deneyimlerinin paylaşılmasına zemin hazırlayarak, toplumsal bağları kuvvetlendiren bu ihtiyaç kamusal mekân olarak ortaya çıkmaktadır.

Mekân-kamusal mekân ve toplum kavramları tartışması üzerine teorik bir çerçeve oluşturmak amacıyla; öne çıkan beş kent sosyoloğu ve düşünürü yine bu konu hakkında öne çıkan çalışmaları ile detaylı bir şekilde incelenmiş ve analiz edilmiştir (Görsel 4). Bu kapsamda, çalışma içerisinde; Jürgen Habermas "*Kamusalın Yapısal Dönüşümü*" (*The Structural Transformation of the Public Sphere, 1962*) adlı eseri, Hannah Arendt "*İnsanlık Durumu*" (*The Human Condition, 1958*) adlı eseri, Richard Sennett "*Kamusal İnsanın Çöküşü*" (*the Fall of Public Man, 1977*) ve "*Building and Dwelling: ethics for the city*" (2018) adlı eserleriyle, Henri Lefebvre'nin "*Mekânın Üretimi*" (*La Production de l'espace, 1974*) adlı çalışması ve Edward W. Soja'nın "*Postmodern Coğrafyalar; Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi*" (*Postmodern Geographies: The Reassertion of*

Space in Critical Social Theory, 1989) ve "*Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places*" (1996) adlı çalışmaları ele alınmıştır. Bu çalışmaların bir araya getirilmesi, mekân ve kamusal alan kavramlarının derinlemesine anlaşılmasına, mekânın sosyal ve kültürel bağlamları içinde nasıl anlamlandırıldığını ve kullanıldığını anlamamıza yardımcı olurken, gündelik hayatın mekânsal pratiklerini daha iyi anlamak ve analiz etmek için sağlam bir kuramsal temel oluşturmuştur.

20. yüzyılın ortalarından sonlarına kadar olan dönemde, siyasi ve ekonomik değişimler, kentlerin kamu alanlarının sağlanması ve yönetilmesinde hızlı değişikliklere neden olmuştur (Schmidt & Németh, 2010, s.454). Mekânın yalnızca bir fiziksel bir yer ya da nötr bir arka plan olarak düşünülmemesi gerektiğini, toplum tarafından aktif bir şekilde üretilen bir varlık olduğunu savundular. Kentsel çevrenin davranışlarımızı, bilgilerimizi ve tutumumuzu şekillendirdiğini iddia ederek, mekânın nasıl üretildiği ve kim tarafından deneyimlendiği kavramları desteklenerek, disiplinler arası ilgiyi tetiklenmiştir (Schmidt & Németh, 2010, s.453).

Gündelik hayat ve mekân kavramlarını birlikte düşündüğümüzde, özel ve kamusal hayat arasındaki ayrımın önemli olduğu bir gerçektir (Şanlı Sezer, 2018, s. 68). Kamusal alanlar, toplumun geniş kesimlerine açık olan ve çeşitli toplumsal etkinliklerin gerçekleştiği yerlerdir. Öte yandan, özel alanlar daha sınırlı erişime sahip ve genellikle bireylerin kişisel yaşamlarını sürdürdüğü yerlerdir. Bu ayrım, modern toplumlarda ortaya çıkan yapay bir ikiliktir. Geleneksel toplumlarda, kamusal ve özel alanlar arasındaki sınır daha belirsiz olabilir ve insanlar genellikle kamusal alanda ve özel alanda daha organik bir şekilde etkileşime girerlerdi. Ancak modernleşme süreciyle birlikte, bu ayrım daha da belirgin hale gelmiştir. Özellikle sanayileşme, kentleşme ve bireyselleşme gibi süreçler, şehirleşmenin yol açtığı birçok sorun, küreselleşmenin artması toplumda yaşayan bireylerin sosyal veya bireysel paylaşımının gerçekleşebileceği kamusal ve özel mekân tanımları arasındaki ayrımı da zaman içerisinde derinleştirmiştir.

Aşağıda sunulan Görsel 4'te, yazar tarafından oluşturulan özet tablo, yukarıda belirtilen beş kuramsal yazarın analiz edilen eserlerindeki mekân konusundaki söylemlerinin kısa özetlerini ve ele aldıkları konuları içermektedir. Bu tablo, çalışmanın kuramsal altyapısının bir ayağı olarak mekân konusunun temelini oluşturmuştur.

<p>HABERMAS Kamusalığın Yapısal Dönüşümü</p> <p>Kamusal alan: bireylerin bir araya gelerek iletişime geçtiği ortak bir toplanma alanıdır. Burjuva sınıfının doğuşu, 18.yy ile beraber ortaya çıkar.</p> <p>Özel alan: aile içi</p> <p>Özel alan ve kamusal alan duvarlarla çevrili değildir, zaman zaman geçişken olabilmektedir.</p> <p>Gündelik karşılaşmaların, değerlerin ve fikirlerin dünyasına önem vermektedir.</p> <p><i>İletişimsel eylem:</i> bireylerin kendini özgürce ifade ettiği, kimsenin üstünlük kurmadığı ve fikirlerinden ötürü birbirini aşağılamadığı bir iletişim ortamı (Biçer, 2017).</p>	<p>ARENDR İnsanlık Durumu</p> <p>Kamusal alan: herkes için ortak bir noktada birleşmenin ve ayrılmanın sağlandığı, nesnel bir ilişkinin yürütülebildiği alan.</p> <p>Özel alan: mahremiyetin alanı, mülkiyetle ilintili. İnsanın yaptıkları başkası tarafından görülmeyeninden yaptıkları etkisizdir.</p> <p>Kamusal- özel alan ayrımının kent-devletlerin doğuşuyla ortaya çıktığını söylemektedir (Antik Yunan dönemini işaret etmektedir)</p> <p>Toplumsal alan: kamusal ile özel arasında bağlantı kuran, farklılıkların birlikte olabileceği, aktarılabilen, deneyimlenebileceği alan. Kökeni: modern çağın doğuşu</p>	<p>LEFEBVRE Mekânın Üretimi "Mekân, toplumsal bir üründür.»</p> <p>Mekânsal üçlü algılanan-tasarlanan-yaşanan</p> <p>I. Mekânsal pratik (Algılanan) maddi üretim, fiziksel mekân</p> <p>Gündelik gerçeklik ve kentsel gerçeklik - iş, özel hayat ve boş zaman için ayrılmış mekânları birleştirir.</p> <p>II. Mekân temsili (Tasarlanan) bilgi üretimi, zihinsel mekân</p> <p>Üretim mantığına göre tasarlanarak belirli bir mekânsal pratik aracılığıyla nesneleşmiştir.</p> <p>III. Temsil mekânı (Yaşanan) anlam üretimi, toplumsal mekân.</p> <p>Gündelik hayatın içerisinde şekillendiği, öznel mekânıdır. Niteleyici, akışkan ve dinamiktir.</p>	<p>SENNETT Kamusal İnsanın Çöküşü Building and dwelling: ethics: for the city</p> <p>Kamusal alan: insanların etik, politik ve ekonomik bağlamda özel koşullarından özgürleşmiş ve eşit olarak tartışabildikleri yerler.</p> <p>Geç modern öncesinde yollar, sokaklar kamusal alandaki karşılaşma ve ilişki kurma mekanlarıdır.</p> <p>Özel alan: güvenilir bir yerde olma</p> <p>Her ikisi de zaman içinde evrimleşen fenomenlerdir. Yaklaşımını sosyal psikolojik tahlil üzerinden aktarmakta.</p> <p>Mimari, yollar, sokaklar ve kent tasarımı üzerinden kamusal alanın geçirdiği dönüşüm kamusal insanı ve kamusal alanı çöküşe uğratmıştır.</p>	<p>SOJA Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places.</p> <p>Birinci mekân: insan etkinliğinin, davranışının ve deneyiminin hem aracı hem de sonucu.</p> <p>Lefebvre'in <i>mekânsal pratik</i> tanımı ile ilgili olduğunu öne sürüyor.</p> <p>İkinci mekân: etkileşime girenlerin gözünden görülen mekan olarak tanımlar. Lefebvre'in <i>mekân temsilleri</i> ile ilgilidir.</p> <p>Üçüncü mekân: doğrudan yaşanan ve içinde yaşadığımız yerleri tanımlamayarak, dönüştürmeyi amaçlayanların yaşadığı alan. Hem algılanan hem tasarlanan mekânların buluştuğu alandır. Lefebvre'in <i>temsil mekânları</i> kavramıyla ilgilidir.</p>
--	---	--	---	--

Görsel 4. Mekân kavramının farklı düşünürler tarafından ele alış biçimleri ve yaklaşımları (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2023).

Sosyolog **Jürgen Habermas**'ın "*Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*" adlı eseri, kamusal alan kavramının tanımlanması ve üzerinde yoğun tartışmaların başlamasında önemli bir dönüm noktası olmuştur (Nalbant, 2016, s.15). Habermas, kamusal alanı toplumsal iletişimin ve tartışmanın gerçekleştiği bir alan olarak ele almıştır. Bu alanda bireyler, özgürce fikir alışverişinde bulunabilir, kamusal konuları tartışabilir ve politik katılım gösterebilirler. Habermas'ın çalışması, kamusal alanın işlevini ve önemini anlamak için temel bir referans noktası haline gelmiştir ve bu kavram üzerinde geniş bir akademik literatürün oluşmasına yol açmıştır (Nalbant, 2016, s.17-18).

Habermas'a göre, kamusal mekân, toplumda yaşayan bireylerin bir araya gelerek iletişim kurduğu, tartışma yürüttüğü ve ortak konuları ele aldığı bir alanı ifade etmektedir (Habermas, 2021) Habermas'ın çalışmalarında, modernliğin başlangıç dönemine denk gelen erken dönem Avrupa devlet ve toplum yapısının analizi, kamusal alan kavramının somutlaşmasının önemli bir bileşeni olarak ortaya çıkmaktadır (Telli, 2021, s.191). Habermas, bu kavramı özellikle burjuva sınıfının yükselişiyle ilişkilendirir ve 18. yüzyıldan itibaren kamusal mekân ile özel mekân arasındaki ilişkinin toplumsal ve tarihsel değişimlere tabi olduğunu vurgulamaktadır (Biçer Olgun, 2017, s.47).

Habermas'ın perspektifine göre, 18. yüzyılda burjuva kamusal topluluğunun oluşumuyla birlikte kamusal alanın, saraylardan şehirlere doğru genişlemiştir. Bu dönemde, şehirler, kamusal alanlar özgür bireylerin eşit olarak katılabildiği ortak bir tartışma/konuşma mekânlarına dönüşmüştür. Kahvehaneler, salonlar, okuma cemiyetleri gibi yerler gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi medya iletişim araçlarının da bu alanlarda yayılmasıyla birlikte, Habermas'ın kamusal tartışmanın odağı olarak tanımladığı somut mekânlar haline gelmiştir (Biçer Olgun, 2017, s.46; Telli, 2021, s.191; Torun, 2020, s.227). Bu noktada Habermas kamusal alan ile medya arasındaki ilişkiyi vurgulamakta ve medyanın, kamusal alanda bir araç olmanın ötesinde, farklı görüşlerin ifade edilebildiği bir alan olarak işlev görebildiğini ve politik mücadele biçimlerini desteklediğini belirtmektedir (Biçer Olgun, 2017, s.46). Bu alanda bir araya gelen bireyler ortak ihtiyaçlar ve çıkarlar etrafında bir araya gelerek politik yaşama aktif bir şekilde katılabilmekte ve böylece, yurttaşların devlet alanı dışında da politik alanda etkin bir şekilde var olarak toplumsal görünürlük kazanmalarını sağlamaktadır (Telli, 2021, s.191).

Benhabib, üstteki ifadelerle benzer bir biçimde şöyle söylemiştir; Habermas, modern toplumlardaki gelişmelerde kamusal alana katılımın artırılmasını önemli bir unsur olarak kabul etmektedir. "*Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*" adlı eserinde, "politik irade oluşumu"

teması daha genel bir "söylemsel irade oluşumu" temasına dönüşmektedir. Bu, katılımın sadece dar bir politik alanla sınırlı kalmayıp, toplumsal ve kültürel alanlarda da gerçekleşebilecek bir etkinlik olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır (akt. Torun, 2020, s.233).

Habermas'a göre, kamusal alanın önemli bir karakteristiği evrensel erişimdir; yani, herkesin serbestçe girebileceği ve içerisinde iletişimin herhangi bir kısıtlamadan bağımsız olarak gerçekleşebileceği bir alandır (Goodsell, 2003, s.362). Bu nedenle, kamusal alanlar toplumsal veya ekonomik statüye değil, sadece "insan" olmanın kabul edildiği mekânlardır (Torun, 2020, s.228).

Habermas, çalışmalarında "iletişimsel eylem" olarak adlandırdığı bir düşünme biçimi tanımlamaktadır. Bu düşünme biçimi, "ideal konuşma durumu" olarak adlandırılan bir kavrama dayanmakta ve yaşam dünyasındaki bireylerin, egemenlik yerine karşılıklı anlayışı amaçladıkları bir durumu ifade etmektedir. Bu teori, bazı insanlar için sezgisel olarak çekici gelebilmektedir (Benson, 2009, s.181). İletişimsel Eylem Teorisi, insan etkileşiminin, egosantrik başarı hesaplarından ziyade anlayışa ulaşma eylemleri yoluyla koordine edildiği bir evrensel konuşma amacına dayandığına inanır. Bu eylemler, tüm türlerdeki ifadelerin geçerlilik temeli üzerine yapılan tartışmaları, bu geçerlilik üzerine meydan okumaları ve sonraki haklılaştırmaları veya müzakereleri içermektedir. İletişimsel eylem, bir tür rasyonellik olarak kabul edilmekte ve bir iletişim aracı olarak ele alınmaktadır (Jacobson, 2017, s.72).

Habermas, kamusal alanı, demokrasinin temel gereği olarak, yurttaşların kamusal mekânlarda düşüncelerini özgürce ifade edebilmelerini sağlayan, bu süreçte herkesin eşit olduğu ilkesini koruyarak demokratik bir tartışma ortamını temsil ettiğini belirtmektedir (Nalbant, 2016, s.18) ve ilk kamusal alanların oluşumunu şu şekilde ifade etmiştir; “*Şehir, burjuva toplumunun sadece ekonomik hayat merkezi değildir; her şeyden önce, sarayın kültürel ve siyasal karşıtı olarak; kahvehanelerde, salonlarda ve yemek davetlerinde şekillenen ilk edebi kamuyu temsil etmektedir.*” (Habermas, 2021, s.96-97).

Kentleşme sürecini Habermas, toplumsal hayatı ‘kamusallık’ ile ‘özellik’ arasında bir kutuplaşma olarak gören bakış açısının gelişimi olarak ifade etmektedir (Habermas, 2021, s.275). Ona göre; devletle toplumu ayıran sınır, kamusal alanla özel alanı da birbirinden ayırmaktadır. Kamusal alan, kamu erkiyle sınırlıdır genellikle devletin etki alanını temsil eder. Öte yandan, özel alan, dar anlamda burjuva toplumunu ifade eder ve ürün dolaşımını

ve toplumsal emek alanını içerir; aynı zamanda mahremiyet alanı olan aile de bu alana dahil olmaktadır (Habermas, 2021, s.97-98).

Toplum içinde ve gündelik hayat meselesinde önem barındıran bir diğer olgu kültür için Habermas şuna değinmektedir: “Kültür, gerçek anlamda kültür haline geldikçe; toplumla bağlantılı tartışmaları ve değerlendirmelerle değer kazanan bir nesne haline gelmektedir.” (Habermas, 2021, s. 96). Bu ifade, kültürün gelişimi sürecinde kamu ile ilişkilendirilmiş bireysel deneyimlerin ve ifadelerin önemli hale geldiğini vurgulamaktadır. Kültür, toplumun ortak birikimlerini ve değerlerini içerirken, bu birikimler ve değerler toplumun geneline hitap etmekte ve tartışılmaktadır. Dolayısıyla, kültür, kamusal-toplumsal alanda paylaşılan, tartışılan ve üretilen bir konu haline gelmektedir.

Özetle; Habermas'ın, “*insan doğası gereği toplumsal bir varlıktır*” ifadesi onun düşüncelerinin çıkış noktasını oluşturmaktadır (Torun, 2020, s.221). Habermas'ın yapısal dönüşüm tezi aslında oldukça net bir şekilde açıktır. Bu tez, burjuva "kamu alanının" ortaya çıkışıyla geleneksel feodal yönetim ilkesine meydan okumuş ve otoritenin yeni bir temelini oluşturmuştur. Bu alan, kahvehane, salon ve küçük politik dergiler gibi mekânlarda gerçekleşen açık uçlu, eleştirel tartışmaların ve çekişmelerin bir araya gelerek uzlaşma oluşturduğu bir ortamı yansıtmıştır (Benson, 2009, s.176). Habermas'ın kuramında, ailenin zayıflaması, emeğin ticarileşmesi ve dilin işlevsizleşmesi/iletişimin bir tüketim aracına dönüşmesi gibi konular üzerinde durulmaktadır. Habermas'a göre, kamusal alan ve özel alan arasında sıkı sınırlar yoktur; bu alanlar zaman zaman geçişken olabilmektedir. Kamusal alandaki politik ifade gücüne vurgu yaparak, kamusal alanda bireylerin kendilerini ifade etmesinin politik bir boyutu olduğunu ifade etmektedir (Biçer Olgun, 2017, s.48). Bu anlamda, Habermas'ın kamusal mekân kavramı, toplumsal ilişkilerin şekillendiği ve demokratik tartışmaların gerçekleştiği bir platform olarak önem kazanmaktadır.

Hannah Arendt “*İnsanlık Durumu*” adlı çalışmasında, kamusal mekânı, toplumun tüm bireyleri tarafından algılanabilir, erişilebilir bir alan olarak; içerisinde herkesin ortak bir alanda var olmasına imkân tanıyan, özel alandan ayrı olarak diğer insanlarla bir araya gelme ve ayrılma olanağı sağlayan, nesnel ilişkilerin yürütüldüğü bir yer olarak ifade etmektedir (Arendt, 2021, s.57-58). Özel mekânı ise, mahremiyetin bir alanı olarak tanımlarken, bu alanda kişinin eylemlerinin başkaları tarafından görülmediğini ve dolayısıyla da eylemlerin etkisinin olmadığını belirtmektedir (Arendt, 2021, s.76). Arendt, özel mekânı ifade ederken, mülkiyet ve mahremiyet kavramlarıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır.

Arendt, "*İnsanlık Durumu*" adlı eserinde, Habermas'ın görüşlerine benzer bir şekilde, kent-devlet düzeninin ortaya çıkmasıyla birlikte kamusal mekân ve özel mekân ayrımının belirginleştiğini vurgulamıştır. Ancak Arendt, kamusal alan-özel alan ayrımının ortaya çıkışını eski Yunan dönemine bağlarken, Habermas burjuva kamu sınıfının ortaya çıktığı dönem üzerinde durmaktadır (Telli, 2021, s.192). Arendt, düşüncesini Aristo'nun düşüncesinden yola çıkarak kurgularken kamusal alan ve özel alan ayrımını kent devletinin doğuşuyla ilişkilendirmiştir (Biçer Olgun, 2017, s.47).

Kamusal ve özel alan arasındaki bu ayrımın ifadesinden sonra Arendt, modern çağın başlangıcı ve siyasi biçimin değişimiyle birlikte ortaya çıkan, kamusal ile özel arasında bir yerde konumlanmış yeni bir düzenden, toplumsal mekân kavramından bahsetmektedir (Arendt, 2021, s.81; Biçer Olgun, 2017, s.49). Hannah Arendt, kamusal ve özel mekânların zaman içinde geçirdiği evrimini açıklarken, bu kavramların dışında bahsettiği toplumsal mekânı çoğulculuğun ve farklılıkların bir arada var olabildiği, ifade edilebildiği, deneyimlenebildiği ve kabul edildiği alanlar olarak kavramsallaştırır (Biçer Olgun, 2017, s.49-50). Arent'in aktardığı Thomas Aquinas'ın ifade ettiği şekilde; "*homo est naturaliter politicus, id est, socialis*" insan doğası gereği siyasal, yani toplumsaldır (Arendt, 2021, s.58). Bu temel gerçeklikten yola çıkarak, özellikle modern çağın başlangıcı ve ulusal devlet biçiminin ortaya çıkışıyla birlikte ne özel ne de kamusal alan olarak nitelendiremeyeceğimiz yeni bir fenomen olan toplumsal alanın doğuşu gerçekleşmiştir (Arendt, 2021, s.65).

Arendt'in düşüncesine göre, insan kendisini ve yaşamını kamusal alan ve toplumsal alanda var olarak zenginleştirmektedir. Kamusal alanı ise iki temel boyutta açıklamakta. İlk olarak, kamusal alanda her şey herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir, böylece kamusal alan gerçekliğin oluşumunu temsil eder. İkinci olarak, kamusal alan, özel mülkiyetten ayrılan ve hepimiz için ortak olan bir dünyayı ifade eder. Bu bağlamda, kamusal alan insan elinden çıkan şeylerle ilgili olduğu kadar, birlikte yaşayan insanlar arasında olan biten meselelerle de ilgilidir (Biçer Olgun, 2017, s.49). Arendt'e göre özel alan ise, mülkiyetle ilişkilidir ve tamamen özel yaşam süren bir insan yaşamı için, temel olan unsurlardan yoksun kalma anlamına geldiğini belirtmektedir (Biçer Olgun, 2017, s.50)

Bir diğer önemli noktada, Arendt '*İnsanlık Durumu*' adlı eserinde iş, emek ve eylem kavramlarına ve bunların kamusal alandaki rolü üzerine odaklanmaktadır. Arendt'e göre, iş, emek ve eylem üçlüsünden oluşan *vita activa* kavramları arasında önemli farklar vardır. İş, kullanım nesnelere üretilmesi ve ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan faaliyetleri temsil eder. Bir başka deyişle, iş'in sonucu olarak ürün kavramı ortaya çıkmaktadır (Şen, 2012,

s.136). Emek Arendt' göre, insanın yaşamını sürdürebilmesi için yapılan, ihtiyaçlar alanında üretilen faaliyetlerdir. İnsanın biyolojik gereksinimlerini karşılamak için harcadığı çabadır. Bu çaba, gündelik yaşamın sürdürülmesi için gerekli olan işlerin yapılmasıyla ilgilidir (Serin, 2019, s.49). Ancak, bu iki kavram kamusal alan ile ilgili değil özel alana aittir (Serin, 2019, s.49). Arendt'e göre, emek ve işin kamusal alana dahil edilmesi modern dönemde kamusal alanın artık özgürlüğün değil, zorunluluğun alanı haline gelmesini ifade eder. Aynı zamanda, bu durum Arendt'e göre toplumsal alanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Onun düşüncesinde gerçek siyaset ve insanın özgürlüğü eylem ile gerçekleşmektedir. Eylem, Arendt'e göre insanın "Praxis" yönünü ifade eder ve Vita Activa'nın son etkinliğidir. Praxis, insanın özgür iradesiyle gerçekleştirdiği, dünyayı değiştirme ve toplumsal anlam yaratma eylemidir. Arendt'e göre eylem, inisiyatif almak, bir şeyleri harekete geçirmek ve başlamak anlamına gelir (Arendt, 2021, s.8). Kavramı insanın kendi ayrımını ortaya koyması ile ilişkilendirerek, konuşma ve eylem kavramlarına siyasi bir anlam yükler (Arendt, 2021, s.176). Bu bağlamda eylem, maddenin aracılığı olmadan insanlar arasında gerçekleşen tek etkinlik olarak tanımlanır. İş ve emek daha çok bireysel veya özel alanda gerçekleşen faaliyetlerken, eylem kamusal alanda, diğer insanlarla etkileşim içinde gerçekleşen bir faaliyet olarak gözükmektedir. Bu sayede eylem, toplumsal ilişkilerin ve politik katılımın önemli bir parçası haline gelmektedir.

Arendt'in tüm ifadelerinden kamusal alanı şu şekilde özetleyebiliriz: Kamusal alan, farklılıkların eşit bir zeminde bir araya gelerek, insanların özgürce ifade edebilecekleri ve etkileşimde bulunabilecekleri bir alan olup, ortak meseleler üzerinde tartışmalarını ve eylemlerini gerçekleştirmelerini sağlayan, kolektif iradenin olduğu yerdir.

Arendt ve Habermas'ın bu fikirleri sonrasında çok sayıda yorum ortaya çıkmıştır. İki düşünürün görüşlerinin paralel ancak aynı olmadığını belirtmekte fayda vardır. Arendt, kamusal alanı öncelikle siyasi eylemin bir alanı olarak ifade ederken; Habermas, kamusal alanı temel olarak kamu iletişiminin (iletişimsel eylem) bir aracı olarak ifade etmektedir (Goodsell, 2003, s.363). Habermas ve Arendt'in kamusal ve özel alan ile ilgili görüşlerindeki ortak nokta, insanın kamusal ve özel alandaki faaliyetlerinin politik bir yönü olmasıdır. Her ikisi de için kamusal alan, insanlar için bir varoluş biçimidir. Habermas, kamusal alandaki iletişimsel eylem aracılığıyla; Arendt ise, insanın siyasetle ilgilendiği ve politika alanında düşünce ürettiği oranda insan olabileceğine inanmaktadır. Ancak Habermas'tan farklı olarak, Arendt'te toplumsal alan kavramı da bulunmaktadır (Biçer Olgun, 2017, s.53).

Richard Sennett “*Kamusal İnsanın Çöküşü*” (*the Fall of Public Man, 1977*) adlı eseriyle, kamusal alanı Habermas ve Arendt’in yaklaşımlarından farklı bir perspektiften ele almaktadır. Sennett, geç modern dönemde kamusal alanın içerisinde boşalmasını ve bireylerin daha çok mahremiyete ve öze dönüşünü incelemiştir. Ona göre, insanlar artık birbirleriyle daha az etkileşimde bulunarak kendilerini inşa etmeye eğilimlidirler ve bu durum kamusal alanın çöküşüne işaret etmektedir (Biçer Olgun, 2017, s.50).

Sennett’in ifadesiyle; ‘kamusal’ kavramı tüm insanların denetimine açık olan şey anlamını taşırken, ‘özel’ kavramı bireyin ailesi ve arkadaşlarıyla sınırlı olan mahfuz yaşam bölgesi anlamı taşımaktadır (Sennett, 2010, s.32). 18. yüzyılın başlarında, şehirlerin giderek çeşitli grupların etkileşimde bulunduğu bir dünya haline gelmesiyle, ‘kamusal’ olanın kimleri içerdiği ve ‘kamuya’ çıkıldığında bu alanın neresi olduğu konusu önem kazanmaya başladı. Bu dönemde ‘kamu’ sözcüğü modern anlamını kazandı ve artık sadece aile ve yakın arkadaş çevresinden farklı bir konuma sahip olan toplumsal yaşam alanı değil, aynı zamanda tanıdık ve yabancıların da içinde yer aldığı geniş bir kamusal alanı ifade etmeye başladı (Sennett, 2010, s.33).

Sennett’e göre, kamusal alan kentsel bağlamda fiziksel sınırlarla tanımlanan toplumsal davranış normlarıyla yönetilen, yabancı insanlarla tanıştığımız bir yer olmaktadır (Sennett, 2010). Ona göre, kamusal alan, somut bir alandır ve genellikle kentsel veya kentsel olmayan bir topluluğun içinde yer alır. Bu alanlara kentin ruhunu ve atmosferini yansıtan meydanlar, caddeler gibi somut örnek olarak verilebilir. Kamusal alanlar, aynı zamanda fiziksel, sosyal ve sembolik açılardan kenti dönüştürmek ve yeniden şekillendirmek için birer araç olarak hizmet etmektedirler (Nalbant, 2016, s.17). Kamusal alanlar, demokrasinin taşıyıcısı olarak görülebilir ve kentin kalbi olarak nitelendirilebilirler. Bu alanlar, yurttaşlık hislerinin, anıların ve toplumsal etkileşimlerin yaşandığı "dolu" alanlardır. Ancak, Sennett’e göre, kamusal alanlar sadece insanların bir araya gelip etkileşimde bulunduğu yerler olmaktan çıkıp, hareketliliğin ve ticaretin merkezlerine dönüştüğünde, asıl işlevlerini kaybetmiş olurlar (Nalbant, 2016, s.17). Bu durum hem kamusal alanların kendisini hem de kenti değiştiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde kamusal alanlar, zenginlik ve çeşitlilik sunma potansiyeline sahip olmaları gereken yerler olarak düşünülürken, birçok kentte farklılıkları nötrleştiren hatta homojenleştiren yapılar haline gelmiştir. Özellikle, kentlerin ticaret odaklı gelişimi kamusal alanların işlevini değiştirmiştir. Kamusal alanlar, tüketim gibi deneyimleri merkeze alarak, özgün ve çeşitli bir toplumun buluşma ve etkileşim mekânları olmaktan çıkmıştır (Telli, 2021, s.194).

Sennett'in yaklaşımına göre, kamusal alanlar ile toplum arasında psikolojik bir tahlil vardır. Geç modern dönemde toplumsal ilişkilerde meydana gelen değişimlerden ötürü bireyselleşmenin arttığı, bireyin benliğinin temel kaygısı haline gelmesi, yabancıları bir tehlike gibi görmesi kent içerisinde toplumsal yaşamı etkileyerek kamusal mekânlarda bozulma süreci yaşatmıştır (Sennett, 2010). Kent, insanların bir araya gelerek toplumsal etkileşimde bulunmaları, fikir alışverişi yapmaları ve birbirlerini tanımaları için uygun bir ortam sağlamalıdır. Kentler tarih boyunca bu tür etkileşimlerin merkezi olmuş ve toplumsal yaşamın gelişimi için önemli bir rol oynamıştır. Ancak, Sennett'in ifadesiyle, günümüzde birçok kentte bu potansiyel gerçekleşmiyor gibi görünmektedir (Sennett, 2010, 436).

Günümüzde, teknolojik gelişmelerin eşliğinde endüstrileşmenin ve küreselleşmenin artmasıyla birlikte kent yapısında ve kent yaşamında meydana gelen köklü değişimler toplum içerisinde yaşayan bireyler üzerinde endişe verici bir hal almaya başlamıştır. 19. Yüzyıldan itibaren sanayileşmenin artmasıyla ve kapitalizmin yaygınlaşmasıyla değişen yaşam kültürü kamusal insanın çökmesine sebebiyet vererek kamusal mekânların da ortadan kalkmasına yönelik bir tehdit oluşturmaya başlamıştır (Sennett, 2010). Kent sosyoloğu Sennett'in yaklaşımına göre, insanların özel koşullarından özgürleşmiş ve eşit olarak tartışabildikleri kamusal mekânlarda, modernleşme ile bireyselleşmenin artması ve bireyin benliğinin temel kaygısı haline gelmesi sonucu, kamusal davranışın geçirdiği dönüşüm kent içerisinde toplumsal yaşamı etkileyerek kamusal mekânlarda ve alt türlerinde bozulma süreci yaşatmıştır. Sennett, insanların bu içe dönüşlerinin toplumsal koşullar ve çevresel etkilerle şekillendiğine inanmaktadır (Biçer Olgun, 2017, s.51).

Özet olarak; Sennett, Antik Yunan'dan beri bilinen yaşam anlayışının modern yaşam içinde nasıl değiştiğine odaklanmaktadır. Ona göre, geç modern dönemde kamusal alanın özgün nitelikleri giderek zayıflamış ve özel alan ile arasındaki sınırlar giderek bulanıklaşmıştır. Modern kentlerde, geleneksel kamusal alanın sunduğu açık alanlar, toplumsal etkileşim ve karşılaşmaların yaşandığı yerler olarak artık ölü veya içi boşalmış alanlara dönüşmüştür. Bireyler artık genellikle kendi iç dünyalarına odaklanmakta ve kamusal alanda yabancılarla karşılaşmamaktadır. Sonuç olarak, Sennett'e göre, kentlerin hızla gelişen ve değişen yapıları arasında kamusal yaşama olanak veren farklılıkların ve çeşitliliklerin kaybolmasıyla farklı kültürlerden, geçmişlerden ve deneyimlerden gelen insanlar arasındaki etkileşimler azalmış, dolayısıyla kamusal alanda yaşamın zenginliği de azalmıştır (Biçer Olgun, 2017, s.51; Telli, 2021, s. 196).

Edward W. Soja'nın *"Postmodern Coğrafyalar; Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi"* (*Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory, 1989*) ve *"Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places"* (1996) adlı çalışmaları ele alınmıştır.

Soja bu çalışmasını oluştururken Henri Lefebvre, Michel Foucault, Jean Baudrillard gibi birçok isme değinmiştir. Fakat, çalışmalarında asıl öne çıkan isim Fransız filozof ve sosyolog Henri Lefebvre olmaktadır (Merrifield, 1999, s.345).

Lefebvre'nin mekân kavramı üzerinde getirdiği yeni bakış açısı, daha sonraki dönemlerde birçok coğrafyacı ve kent araştırmacısı üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Özellikle Edward Soja'nın Lefebvre'nin düşüncelerinden yola çıkarak geliştirdiği sosyo-mekânsal diyalektik argümanı, geniş çapta tartışılmış ve dikkat çekmiştir (Kaya, 2014, s.41). Soja, Lefebvre'nin yorumlayıcı bakış açısını ödünç alır ve Lefebvre'nin mekânsal iç görüşünün en açıklayıcı yanını seçerek ikili karşıtlıkları aşmayı deneyen mekânsallık, tarihsellik ve sosyallik arasındaki bağı yeniden dengeleyen yolunu kullanmaya çalışarak 'Üçüncü Mekân'ın (Thirdspace) alanını yaratır (Merrifield, 1999, s.345). *"Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places"* adlı kitabında, mevcut kültürel ikili yapıların, örneğin otantik/otantik olmayan, beden/zihin, modern/postmodern, mekân/zaman gibi diğer olasılıkların tanıtılmasıyla bilginin sürekli genişlediğine yönelik argüman geliştirmiştir (Lauer, 2006, s.46).

Bu radikal revizyonun altına Lefebvre'in ünlü "mekânsal üçlüsü" olan mekânsal pratikler, mekân temsili ve temsili mekânların yattığı, Üçüncü Mekân'ın merkezi direğinin olduğu *"The Production of Space"*'in imzası bulunmaktadır. Algılanan, tasarlanan ve yaşanan arasındaki "üçlektiği", Soja sırasıyla 'Birinci, İkinci ve Üçüncü' olarak adlandırdığı kavramlara benzetmektedir. Bu alanı yeniden keşfetmek için, Soja "Üçleme" veya "Başka'lama" pratiğini devreye sokmuştur. Üçleme, mekânsal bir ontolojiyi doğrulamakta, eleştirel toplum kuramına mekânın yeniden sokulmasını, diyalektik tarihçiliğin postmodern bir dekonstrüksiyonunu içermektedir (Merrifield, 1999, s.346).

Soja'nın Üçüncü Mekân kavramı, Lefebvre'nin yaşanmış mekânın önemine vurgu yapmasıyla birlikte sosyal süreçleri anlamının zaman ve tarihsellikte birlikte önemini vurgulayan bir kavramdır. Lefebvre, mekânın "ölü ve cansız" olarak algılanmasını eleştirmiş ve zaman ve tarihsel bağlamın filozoflar tarafından atfedilen canlı maddeye karşı zıt bir şekilde canlı olmadığı şeklindeki algısına karşı çıkmıştır. Soja, Lefebvre'nin çalışmalarına

dayanarak, özellikle "kimlik ve farklılık kültürel siyasetini" anlamının mekânın eleştirel rolüne dikkat çekmeyi amaçlamaktadır (Hinze, 2010, s.54-55). Kavramsal olarak, 'Üçüncü Mekân', 'Birinci Mekân ve İkinci Mekân' üzerine kurulmuştur. Soja'ya göre, 'Birinci Mekân' (Gerçek mekân) öncelikle tarihsel ve sosyal değişkenlerden oluşur ve Üzerinde yaşanan doğa yani fiziksel mekândır. İkinci Mekân (Tasarlanan mekân), egemen söylemi ifade etmekte ve mekânın iktidardaki kişiler tarafından nasıl hayal edildiğini ve çerçvelendiğini, soyutlamaları içeren zihinsel mekânı belirtmektedir. (Algılanan/Deneyimlenen) Üçüncü Mekân, mekâna yeni bir bakış açısı sunar, toplumsal gerçeği çerçeveleyen, sembolizmden öte anlam ile şekillenen ve sosyal olarak üretilen mekândır (Güleç Solak, 2017, s.33-34; Hinze, 2010, s.54-55).

Soja'nın Üçüncü Mekân kavramı, geleneksel ikili karşıtlıkları (soyut-somut, öznel-nesnel) birleştirmek veya arasında gitmekle kalmaz, aynı zamanda onları dönüştüren ve öresine geçen bir perspektif sunmaktadır. Ona göre, Üçüncü Mekân, sınırlarının bulanıklaştığı, çelişkili ve görünüşte uyumsuz fikirlerin bir arada var olmasına ve yeni anlamlar üretmek için yeni yollarla yaratıcı bir şekilde yeniden yapılandırılmasına izin veren yapıların ve süreçlerin birbiriyle sürekli olarak etkileştiği bir alanı ifade etmektedir (Kaya, 2014, s.42; Lauer, 2006, s.46). Bu kavramda temel olarak, farklı unsurların- bireylerin, eylemlerin ve bağlamların- bir araya gelerek yeni ve karmaşık ilişkilerin oluştuğu "melezlik" kavramı ön plana çıkmaktadır. Üçüncü Mekân, bu melezlik ve karmaşıklık içinde insan yaşamının gerçekliğini anlamak ve mekânsal deneyimleri daha bütüncül bir şekilde ele almak için bir araç olarak kullanılmaktadır (Merrifield, 1999). Soja, Üçüncü Mekânı "mekânlaşmış toplumsal gerçeklik" olarak tanımlayarak, egemen sembolik temsillerin mekânsal gerçekliğini anlamının bir yolu olarak önermektedir (Hinze, 2010, s.55). Onun sosyo-mekânsal diyalektik argümanı, mekânın sadece fiziksel bir alan olmadığını, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, güç dinamiklerinin ve ekonomik süreçlerin şekillendiği bir alan olduğunu vurgular. Bu perspektif, mekânın salt fiziksel özelliklerinden fazlasını içerdiğini ve sosyal teoride daha fazla dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır (Kaya, 2014, s.41).

Özet olarak; Soja, 'Üçüncü Mekânı' disiplinler arası bir yaklaşım olarak ele alır ve amacı, insanları geleneksel karşıtlıkların ötesinde düşünmeye ve mekânsal ilişkileri daha derinlemesine anlamaya teşvik etmektir. Üçüncü Mekân kavramı, mekânsal uygulamaları keşfetmenin bir yoludur- hibrit, "öteki" mekânında direniş ve güçlenmeyi yakalamaktadır. Üçüncü Mekân, yaşanmış mekân, mekânsal olarak konumlanmış toplumsal gerçeklik ve mekânsal uygulamaların bütünüdür.

Henri Lefebvre'nin 1970'lerde yayımladığı "*Mekânın Üretimi*" (*The Production of Space*) adlı çalışmasındaki mekânın üretimi teorisi şehir ve mekân kategorilerini tek bir kapsamlı sosyal teoride sistematik olarak entegre etmesi, farklı düzeylerdeki mekânsal süreçlerin anlaşılmasını ve analizini mümkün kılmak konusunda getirdiği bakış açısı bağlamında yayımlandığı yıllarda çok az ilgi uyandırmış olmasına rağmen son zamanlarda sosyal bilimlerde dikkat çekici hale gelmiştir.

Lefebvre, "*Toplumsal ilişkiler; ancak mekânın içerisinde, mekân aracılığıyla gerçek bir varlık bulur.*" (Lefebvre, 2014, s.402) diye belirtmesinin yanı sıra; insanların bir araya gelerek ürettikleri toplumsal ilişkilerin mekânsal varlıkları olduğundan dolayı toplumsal varlıkları olduğunu, kendilerini bir mekâna yansıtarak ve bu mekânı üreterek-yeniden üreterek mekâna dahil olduklarını belirtmektedir (Lefebvre, 2014, s.150). Lefebvre, mekânın fiziksel özelliklerinin yanı sıra sosyal ve politik bağlamlarını da vurgulayarak toplumsal ilişkiler ile güç dinamikleri aracılığıyla nasıl şekillendiğini ve sürekli üretilen bir şey olduğunu ifade etmektedir. Bu bakış açısından yola çıkarak mekânın üretimi daha iyi ve bir bütün olarak anlayabilmek için Lefebvre'nin "*Mekânın Üretimi*" detaylı olarak ele alınarak çözümlenmesi yapılmıştır.

Lefebvre; *Mekânın Üretimi*, *Kentsel Devrim*, *Şehir Hakkı* gibi temel eserlerinde modernitenin biçimi, yapısı, örgütlenişi ve deneyimini analiz etmek ve anlamak için değerli araçlar sunarak; kapitalizmin hâkim olduğu toplumlarda kent mimarisinin planlanması, tasarlanması ve düzenlenmesine yönelik eleştirel bir bakış açısı ve yeniden tanımlanmış bir yaklaşım sunmaktadır (Zieleniec, 2018, s.5).

Lefebvre'nin mekânsal düşüncesini anlamak, özelleştirilmiş ve ticarileştirilmiş kamu ve sosyal alanların giderek öncelik kazandığı bir ortamda, daha insani ve kapsayıcı sosyomekânsal bir çevre yaratmak için değerlidir. Lefebvre'nin yaklaşımında gündelik hayatın ve pratiklerinin anlamlarını, değerlerini, çeşitli yaratıcı uygulamalarını ve potansiyellerini içeren mekânın yapılanmasının önemini teşvik eden bir perspektif sunulmaktadır (Zieleniec, 2018, s.5).

Lefebvre'nin söylemine göre, mekân içerisinde doludur bekleyen, sadece fiziksel bir boşluk değildir. Mekân cansız, sabit ve durağan değil, canlı, değişken ve akışkan bir varlığa sahiptir. Sürekli diğer mekânlarla etkileşime girer, onlarla birleşir veya çatışır. Bu akışlar, birleşmeler ve çatışmalar, farklı zamanlarda gerçekleşmekte ve birbirlerinin üzerine yerleşerek ve etkileşimde bulunarak mevcut mekânı sürekli olarak yeniden üretmektedir

(Arslan Avar, 2009, s.2). Her toplum kendi ihtiyaçlarına ve önceliklere yönelik kendi mekânını üretmektedir. Dolayısıyla, mekân hem gündelik hayatta kullanılan fiziksel bir ürün hem de toplumsal ilişkilerin üretildiği ve insanların birbirleriyle etkileşim halindeki karmaşık faktörler ve unsurlar arasındaki ilişki ve etkileşimden üretilen bir süreçtir (Zieleniec, 2018, s.6). Lefebvre, toplum ve mekân arasındaki ilişkiyi şu sözleri ile ifade etmiştir:

(Toplumsal) mekân, üretim tarzına hem sonuç hem de neden ve gerekçe olarak müdahale etse bile bu üretim tarzıyla birlikte değişmektedir. Bunu anlamak kolaydır: "Toplumlarla" birlikte değişir. Dolayısıyla, mekânın tarihi bulunmaktadır. Mekân kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsal olanla tarihsel olanı birbirine bağlar ve karmaşık bir süreç oluşturmaktadır (Lefebvre, 2014, s.25).

Lefebvre'nin eserini incelediğimizde, ele aldığı ve detaylandırdığı mekân kavramını bütünlükçü bir yaklaşım ile üçlü bir açılım ortaya koyduğunu görmekteyiz. Lefebvre'nin teorisinde mekânın üretimi üç diyalektik olarak birbirine bağlı boyuta veya sürece ayrılmaktadır. Schmid'in belirttiğine göre; Lefebvre, ayrıca bunları mekânın üretiminin biçimleri veya anları olarak da adlandırır. Bunlar çift yönlü belirlenmiş ve buna uygun olarak çift şekilde adlandırılmıştır. Bir yandan, "mekânsal pratik", "mekân temsilleri" ve "temsillerin mekânları" üçlüsüne atıfta bulunmaktadır. Öte yandan, "algılanan", "tasarlanan" ve "yaşanan" mekâna atıfta bulunmaktadır. Bu paralel dizi aynı zamanda mekâna yönelik iki katlı bir yaklaşımı işaret etmektedir: biri fenomenolojik diğeri ise dilbilimsel veya işaretseldir (Schmid, 2008, s.27-28). Bu şekilde, mekânın üretiminde birbirine diyalektik olarak bağlı iki üçlü temel biçimlendirici unsur ortaya çıkmaktadır ve Lefebvre, bu iki üçlemeyi, pratiğin hem insan bedenini ve somut eylemleri hem de toplumsal pratiklerin genelini kapsayacak şekilde birbirine bağlamıştır (Arslan Avar, 2009, s.6). Üçlü teori toplum içinde mekânın üretiminin anlamlandırılması ve deneyimlenmesinin incelenmesiyle birlikte fiziksel, toplumsal, zihinsel mekânların arasındaki ilişkileri ya da zıtlıkları inceleyerek ortaya konulmasına zemin sağlamaktadır (Ghulyan, 2017, s.21). Mekân, birbirine bağlı bu üç diyalektik boyutuyla, bir (toplumsal) üretim süreci olurken, aynı zamanda toplumun kendini de ürettiği bir süreç olmaktadır (Arslan Avar, 2009, s.1-4).

Planlanan ve yaşanan süreçler arasındaki ilişki, mekânın fiziksel üretimi ve toplumsal yeniden üretimi hakkında diyalektik düşünceyi zorunlu kılmaktadır. Gündelik yaşamın şekli, yapısı ve deneyimi üzerindeki etkisi ve aralarındaki etkileşimi anlamak için Lefebvre, mekâna yönelik üçlü bir yaklaşım sunar; mekânsal pratik (algılanan – fiziksel), mekânın temsiliyeti (tasarlanan – zihinsel) ve temsil mekânı (yaşanan – sosyal) ve bu unsurları şu şekilde açar:

- *Mekânsal pratikler (algılanan-fiziksel)*: Lefebvre'nin belirttiğine göre; "mekânsal pratik, üretimi ve yeniden üretimi göreceli bir bağlılık içinde süreklilik sağlayan bir toplumsal oluşumun özgü yerleri ve mekânsal gruplamaları içerir." (Lefebvre, 2014, s.63). Bu kavram, sosyal etkinlik ve etkileşimin materyal boyutunu belirtmektedir. Somut olarak, günlük yaşamda (örneğin, konut ile iş yeri arasındaki günlük bağlantı) veya üretim sürecinde (üretim ve takas ilişkileri) ortaya çıkan etkileşim ve iletişim ağlarını düşünebiliriz (Schmid, 2008, s.36).

Lefebvre, bir toplumun mekânsal pratiğinin yavaş ve kesin bir şekilde, sürece hâkim olarak kendi mekânını yarattığını ve bu mekânı diyalektik bir etkileşim içinde ortaya koyarak varsaydığı belirtmiştir (Lefebvre, 2014, s.67). Bu şekilde, mekânsal pratik aynı anda yerlerin, yerel olanın genel ile ilişkisini; oluşan ilişkilerin temsili, eylemleri ve işaretleri; rutinleşen gündelik mekânları ve çeşitli sembollerden etkilenen ayrıcalıklı mekânları ifade etmektedir (Lefebvre, 2014, s.296).

Lefebvre, "modern" mekânsal pratiği, anlamlı sınır-durum olarak, banliyö yerleşim yerindeki toplu konutta oturan bir bireyin gündelik hayatıyla tanımlayabileceğimizi belirtmiştir (Lefebvre, 2014, s.67). Mekânsal pratikler, gündelik hayat pratikleri içinde anlam bulmaktadırlar. Gündelik hayat gerçekliği yani öznenin gündelik yaşamı-iş, özel ve boş zaman- için ayrılmış mekânlar arasındaki bağlantıyı içerir ve algılanan mekân içinde bu ilişkiler ifade edilmektedir (Arslan Avar, 2009, s.7). Bir toplumun mekânsal pratiği analiz edilmek istenildiğinde mekânını deşifre ederek ortaya çıkarılmaktadır (Lefebvre, 2014, s.67).

Mekânsal pratik, fiziksel çevrenin üretim ve yeniden üretim süreçlerini kapsamaktadır. Bu nedenle, tasarım-planlama disiplinlerinin pratikleriyle ilgilidir ve mekânsal pratik tasarlanan mekânla da ilişki kurmaya başlamaktadır. Sahip olduğu nitelikler fiziksel mekânla ilgili oldukları için aynı zamanda algılanan mekânı da içermektedir, çünkü mekânsal pratikler mekânın doğrudan deneyimlenmesini gerçekleştirir. Bu sebepten, mekânsal pratikler algılanan mekân olarak da tanımlanmaktadır (Ghulyan, 2017, s.22-23).

- *Mekân temsili (tasarlanan-zihinsel)*: Lefebvre'nin ifadesine göre; tasarlanmış mekân planlamacıların, bilginlerin, şehircilerin, parçalayan ve düzenleyen teknokratların, algılananı ve yaşananı tasarlananla özdeşleştiren, bilimselliğe yakın kimi sanatçıların mekânı olmaktadır. Dolayısıyla mekân temsili, bir toplumun (bir üretim tarzının) içindeki egemen mekân olarak kendini göstermektedir (Lefebvre, 2014, s.67).

Mekân temsilleri üretim ilişkilerine, bu ilişkilerin dayattığı "düzene" ve bilgilere, sembollere, kodlara, "cephesel" ilişkilere bağlı olmandır (Lefebvre, 2014, s.63).

Bir başka ifadeyle, mekân temsili (tasarlanan-zihinsel mekân) kuramsal ve soyut kavramları, mekânın tasarımını, planlama ve düzenlemeyi içermektedir (Kurtar, 2012, s.6). Lefebvre'ye göre, mekânı kavrayan ve haritalar, diyagramlar, planlar, modeller, görüntüler vb. ile temsil edenler mekânın nasıl araştırıldığı, gözetlendiği, kontrol edildiği, sınırlandırıldığı, belirlendiği ve düzenlendiği yolları yansıtarak, güçlü söylemlerin nasıl oluşturulduğunu yansıtır ve belirli amaçlara ulaşmak için mekânın nasıl ölçüldüğünü göstermektedir (Zieleniec, 2018, s.6). Mekânların üretilmesinde rol oynayan plancılar, mühendisler, mimarlar, yatırımcılar, coğrafyacılara, şehirciler ve diğer profesyonellerin mekânları genellikle soyut (zihinsel) kabul edilir. Bu meslek grupları tarafından kullanılan ve üretilen işaretler, jargonlar, kodlamalar ve somutlaştırılmış temsiller, genellikle genel halk tarafından bilinmeyen unsurları içermektedir (Arslan Avar, 2009, s.8). Aynı zamanda Lefebvre, felsefi düşüncenin "mutlak" olarak kabul ettiği Öklidçi mekânlar için de geometrik alan ifadesini kullanmış ve uzun süre boyunca referans mekânı (mekân temsili) olduklarını belirtmiştir (Lefebvre, 2014, s.293).

Mekânın temsili bir imge verir ve böylece bir mekânı tanımlar. Söylemin, konuşmanın düzeyinde ortaya çıkar ve bu nedenle tanımlar, açıklamalar ve özellikle de (bilimsel) mekân teorileri gibi sözlü formları içermektedir (Schmid, 2008, s.36-37). Bu mekân, zihinsel olarak düşünülmüş, tasarlanmış ve sonradan nesneleşmiş planlar ve simgelerle doludur. Yani, mekân soyut bir kavramı içermekte; zihinsel olarak tasarlanmış ve belirli bir mekânsal pratik aracılığıyla somutlaştırılmaktadır. Bu yüzden, mekân temsilleri aynı zamanda tasarlanmış mekân olarak da adlandırılmaktadır. Mekân temsilleri, fiziksel dokuya olan etkileri ve önemlerinden dolayı mekânsal pratiklerinden ve mekânın deneyimlenmesiyle sıkı bir şekilde ilişki kurmaktadır (Ghulyan, 2017, s.23).

- *Temsil mekânları (yaşanan, toplumsal)*: Bu kavram mekânın üretiminin üçüncü boyutu olarak, Lefebvre tarafından "mekân temsillerinin" teriminin tersine çevrilmesi olarak tanımlanır. Temsil mekânları, doğrudan mekânlara değil, mekânın sembolik boyutu ile ilgilenecek başka bir şeye işaret eder: ilahi bir güç, logos, devlet, eril veya dişil ilke vb. mekânların üretim boyutu, kendisini bir sembolle ilişkilendiren anlamlandırma sürecine işaret etmektedir. Mekânın sembolleri doğadan alınabilir, örneğin ağaçlar veya belirgin topoğrafik oluşumlar veya bunlar, yapılar ve anıtlar

olabilir; ayrıca her ikisinin bir kombinasyonundan da gelişebilir, örneğin "manzara" gibi (Schmid, 2008, s.37). Lefebvre, temsil mekânlarını şu şekilde ifade etmiştir:

Temsil mekânları, yani mekâna eşlik eden imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekân, yani "oturanların", "kullanıcıların" mekânları, aynı zamanda kimi sanatçıların ve belki de o mekânı tarif edenlerin ve sadece tarif ettiğine inananların -yazarlar, filozoflar- mekânları. Bu, imgelemin değiştirmek ve sahiplenmek istediği, egemen olunan, dolayısıyla maruz kalan mekândır. Fiziksel mekânı, nesnelere sembolik olarak kullanarak kapsamaktadır (Lefebvre, 2014, s.68).

Yine bir başka ifadeyle, yaşanan (toplumsal) mekânlar, algılanan ve tasarlanan mekânların müdahale etmeye, somutlaştırmaya ve ele geçirmeye uğraşacağı deneyim alanlarıdır. Temsil-yaşanan mekânlarda mekânın değişim değerinden ziyade, kullanım değeri öne çıkmaktadır (Arslan Avar, 2009, s.10-11).

Bireylerin mekânı, temsil edilen (tasarlanmış) olan değil, yaşanmış mekândır. Yetkililerin (şehirciler, planlamacılar, mimarlar) soyut mekânı karşısında, bireylerin her günkü gündelik edimlerinin mekânı olan somut bir mekândır. Yani, öznedir (Lefebvre, 2014, s.364). Aynı zamanda Lefebvre, gündelik hayatın temsil mekânları (yaşanan, toplumsal) mekânlar içinde şekil bulduğu veya onlara şekil verdiğini savunmaktadır (Lefebvre, 2014, s.139). Temsil mekânları, tutku ve eylem yerlerini yani yaşanan durumların yerlerini içermektedir, dolayısıyla zamanı da doğrudan kapsamaktadır. Temsil mekânlar yaşar ve konuşur; duyuşsal bir çekirdeği veya merkezi vardır. Bu nedenle, *niteleyici*, *akışkan*, *dinamik* olarak çeşitli nitelermeler edinebilmektedir (Lefebvre, 2014, s.71).

Kısacası, yaşanmış mekânlar olarak da adlandırılır ve "mekânsal uygulamalar için yeni anlamlar veya olanaklar hayal edilen" şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca, "bu, hayal gücünün değiştirmeyi ve sahiplenmeyi amaçladığı, egemen olmayan- ve dolayısıyla pasif olarak deneyimlenen- mekândır. Bu nedenle, başkaları tarafından yapılmış ve kontrol edilen mekânlarda yaşarız ve bunu "anamlı" hale getirerek dünyada işlev görmek için tasarlanan mekânları yaşayarak dönüştürmek zorundayız (Zieleniec, 2018, s.6-7).

Lefebvre'nin Mekânın Üretimi hakkında yaptığı teoriyi ele aldığımızda kentsel mekânın üretimine dair gerçek bilgiye sahip olmak için bu üç bileşen arasındaki karşılıklı dinamik ilişkiyi ve etkileşimi anlamak gerekmektedir. Lefebvre algılanan-tasarlanan ve yaşanan mekân arasındaki karşılıklı ilişkiyi şu ifadeyle açıklamıştır; "Form, iletilebilir momente, yani algılanana (mekânsal pratik) denk düşer. Yapı tasarlanır; bir mekân temsili (tasarlanan-

zihinsel) içerir. İşlev tamamlanır, gerçekleşir ya da gerçekleşmez, ancak bir temsil mekânı (yaşanan-toplumsal) içindeki deneyime dönüşür. Yani bütün, bir mekânsal pratik içinde yer alır.” (Lefebvre, 2014, s.370).

Lefebvre, Arendt, Habermas ve Soja gibi düşünürlerle başlayan mekânsallık tartışması, özellikle kentsel mekân bağlamında gelişmiş ve mekân, kapitalist ilişkilerle birlikte yeniden yorumlanmıştır (Güleç Solak, 2017, s.31). Bu düşünürler, mekânın sadece fiziksel bir ortamdan ibaret olmadığını, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, güç dinamiklerinin ve ideolojilerin bir ürünü olduğunu vurgulamışlardır. Mekân, sadece bir yer olarak değil, aynı zamanda bir deneyim, kimlik ve güç mücadelesi alanı olarak da anlaşılmıştır. Bu bağlamda, mekânın sadece fiziksel özellikleri değil, aynı zamanda sosyal ve politik anlamları yani gündelik hayatın izleri ile ele alınmıştır (Güleç Solak, 2017).

Modernleşmenin ve kentleşmenin dünya çapında bir süreç ve strateji olarak algılanmasıyla Lefebvre, 1960’lardaki *Gündelik Hayatın Eleştirisi* adlı eserinde metropolitan merkezlerdeki mekânsal ilişkilerin kolonyal boyutlarına ve gündelik hayat deneyimlerin eşitsizliğine dikkat çekmek istemiştir (Kipfer ve diğ., 2008, s. 294-295). Çalışmalarında, bu süreçlerin sadece fiziksel mekânı değiştirmekle kalmayıp aynı zamanda sosyal ilişkileri, güç dinamiklerini ve kültürel yapıları da dönüştürdüğünü vurgulamakta ve bunu şu şekilde ifade etmektedir: “Son yılların önemli bir olayı, kapitalist üretim ve mülkiyet ilişkilerinin hüküm sürdüğü bu toplumda, sanayileşmeyle ortaya çıkan bir sonuçtur: kendisine uygun bir *kentsel çevre* içinde düzenlenmiş bir *gündelik hayat*.” (Lefebvre, 2020, s.82). Lefebvre, bu sözlerle aslında yapıyı çevrenin gündelik hayatımızı etkilediği ve düzenlediğini ifade etmek istemiştir. Aynı zamanda Lefebvre, kent ve birey, toplum, gündelik hayat arasındaki ilişkiyi sorgularken şu sözleri kurmuştur:

“Kent mekânı nedir? Şehir nedir? Bunları ne oluşturur? Farklı düzeylerde, bina, yapı, anıt gerek tek kelimeyle mimari düzeyinde gerekse bir başka düzeyde, yani şehircilik düzeyinde nasıl oluşurlar?” Görünüşte ampirik ve pozitif olan bu sorgulamaların felsefi sorularla gizli bir denklığı olduğunu düşünebiliriz: “insan nedir? Varlıkla ilişkisi nedir? Varlık ile mekân arasındaki ilişki nedir?” (Lefebvre, 2015, s.138).

Kipfer ve diğ. (2008, s.293); kent, farklılıkların birbirini tanıdığı, test ettiği, onayladığı veya dengelediği bir yer olarak tanımlanabilir: mekân-zaman mesafeleri yerini çelişkilere, tezatlara, üst üste binmelere ve farklı gerçekliklerin yan yana getirilmesine bırakmalıdır, diye tanımlamaya çalışarak ifade etmişlerdir.

Simmel ise, gündelik hayat ve kent hakkındaki düşüncelerinde kenti birey ve toplum, ‘özel kültür’ ve ‘nesnel kültür’ arasındaki çatışmaya sahne olan bir yer olarak görmektedir.

Simmel için çatışma, bireyler-arası düzeyde bir toplulaşma biçimini ifade etmektedir. Bunun sonucu olarak kentsel mekânı çatışmanın kazandığı bir form olarak görmektedir. (Başdaner, 2017, s. 90).

Lefebvre, gündelik hayat üzerine yaptığı çalışmalarının yanı sıra kent hakkında özgürleşmiş bir kentsel mekân ifadesinden bahsetmektedir. Özgürleşmiş kent mekânı ifadesini, arzuların ve “hissedilen” insan ihtiyaçlarının karşılandığı zaman ve mekân olarak ifade etmiştir (Lefebvre, 2020).

Kent, toplumun fiziksel bir yansımasıdır ve gündelik hayatın geçtiği yer olmaktadır. Ancak, kentin bittiği noktada gündelik hayat eleştirisi sona erer ve “praksis” başlar. Bu nedenle, mevcut kentin ve kent toplumunun sona erdiği yer, “... toplumsal ilişkiyi üretmek ve yeniden üretmek” amacıyla geliştirilip uygulanması için bir başlangıç noktası olabilir (Can Kabagöz, 2018, s.159). Bu ifadede belirtildiği üzere; kent, sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda o kentte yaşayan insanların sosyal ilişkilerini, kültürel pratiklerini ve günlük deneyimlerini de içermektedir. Lefebvre de bunu; “*Ne olursa olsun, gündelik hayat, bizim gündelik hayatımız şehrin ve kentin içinde oluşur.*” ifadesiyle kuvvetli bir şekilde belirtmiştir (Lefebvre, 2015, s.139). Bu bağlamda, kent ve gündelik hayat birbirinden ayrı düşünülemez. Kent, insanların gündelik hayatlarını şekillendiren ve etkileyen bir mekân olarak var olmaktadır.

Lefebvre'nin Mekânın Üretimi adlı eserinde öne sürdüğü mekânın üçlemesi teorisi, bizlere mekânın üretim sürecini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Lefebvre, mekânın sadece fiziksel bir alan olmadığını, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, güç dinamiklerinin ve ideolojilerin bir ürünü olduğunu ve gündelik hayat ile ilişkisini vurgulamaktadır. Yukarıda yer verilen Lefebvre'nin ifadesinde belirttiği gibi, bu süreç ve gündelik hayat ile kent arasındaki ilişki karmaşık ve istikrarlı olmasının yanı sıra bilinçli olabileceği gibi aynı zamanda bilinmezlikler de içeriyor olabilir. Bu nedenle, Lefebvre, mekânın üretim sürecini anlamak için analizin önemli olduğunu ve bu analizin bazen hata riski olsa bile, mekânın karmaşık doğasını anlamak için gerekliliğini vurgulamaktadır.

Modernleşme ve kentleşme dönemi bireylerin yaşadıkları mekânlarda değişimi hızlandırırken bu süreç, sadece fiziksel çevreyi değil, aynı zamanda yaşam tarzlarını ve toplumsal ilişkileri de değiştirmiştir. Modernleşme ve kentleşmenin tam orta yerinde mekânın karmaşık, akışkan, değişken ve devingen yapısını yakalayabileceğimiz tek yer gündelik hayattır (Kurtar, 2012, s.5).

Lefebvre, üç momentli toplumsal mekânı anlamak için bedene gönderme yapılabileceğini belirtmiştir. Bir grup ya da toplum üyesi olan bir "özne"nin mekânla ilişkisi, kendi bedeniyle ilişkisini (ve tersini) içermekte, bu da mekânla ilişkinin karmaşıklığını vurgulamaktadır. Toplumsal pratiklerin bütünü, bir beden kullanımını gerektirir ve toplumsal mekânın bu yönü, mekânın insan bedenine ve insan faaliyetine nasıl bağlı olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır (Lefebvre, 2014, s.69).

Lefebvre'nin belirttiği gibi, "*her canlı beden bir mekândır ve kendine ait bir mekânı vardır: orada kendini ve mekânı üretir.*" (2014, s.188). Bu noktada, mekân sorunsalı ile mekânsal pratik arasındaki ayrım kendini göstermektedir. Mekân sorunsalı genellikle teorik bir düzlemde ifade edilmekte ve zihinsel mekân ile toplumsal mekân arasındaki ilişkileri, doğa ve mantıkla olan ilişkileri sorgulamaktadır. Öte yandan, mekânsal pratik ampirik olarak gözlemlenebilmekte ve somut olarak tarif edilmektedir ve mimari, şehircilik, günlük hayatın pratikleri ve kent gerçeği gibi çeşitli düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Mekânsal pratikler, mekânın fiziksel olarak nasıl kullanıldığı, düzenlendiği ve yaşandığıyla ilgilenmektedir. Bu ayrımın önemi, mekânın hem teorik hem de pratik boyutlarının anlaşılmasına ve analiz edilmesine olanak tanıyor olmasıdır (Lefebvre, 2014, s.410).

Toplumbilim alanında mekânın tartışılmasını sağlayan ve gündelik hayat sosyolojisinin kurucusu olarak nitelendirilebilecek olan Henri Lefebvre, gündelik hayatın incelenmesinde mekânın önemini vurgulayarak, insanların günlük etkinliklerini, mekânlarla ilişkilerini ve modern toplumların mekânsal pratiklerini analiz etmiştir. Lefebvre, çalışmalarında mekânın sadece fiziksel bir alan olmadığını, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin ve güç dinamiklerinin bir yansıması olduğunu ve bu sebeple, bir toplumun bireylerden oluşurken bireyin de toplumsal bir varlık olduğunu ifade etmektedir (Lefebvre, 2010, s.78). Aynı zamanda gündelik hayat içindeki *Gündeliklik* kavramını da sadece soyut bir kavram değil, "toplum"un anlaşılmasına yönelik bir ipucu olarak değerlendirmekteydi (Lefebvre, 2020, s.41).

Bu bağlamda Lefebvre, gündelik hayatın gündelik mekânda geçtiğini ve burada bireylerin gerçekleştirdiği rutinler, pratikler, deneyimler ile sosyal ve kültürel bir etkileşim içinde toplumu ve kent hayatını şekillendirmekte olduğunu ifade ettiğini yorumlayabiliriz. Gündelik deneyimin gerçekleştiği bu mekân için Lefebvre (2013, s.245), gündelik mekân geometrik mekândan farklılaşan, zıtlıkları içinde barındıran- "sağ-sol-yukarı-aşağı" gibi- dört boyutlu yapısıyla öne çıkar, diye belirtirken, aslında gündelik hayatın ve gündelik

mekânların birbirinden farklı bireylerin bir arada bulunduğu, toplumsal ilişkilerin kurulduğu ve eşitlikçi bir zemin hazırladığını ifade etmektedir.

Yeni bir toplumsal mekân, mevcut düzeni yeniden üreten modellerden özgürleşerek, farklı toplumsal zamanlar yaratmaya ve toplumsal ilişkilere dair alternatif yaşam tarzlarının ve durumların ortaya çıkmasına kadar uzanabilir (Lefebvre, 2015, s.172). Bir başka ifadeyle, kentsel mekânlar, insanların günlük yaşamlarını sürdürdükleri, ilişkiler kurdukları ve deneyimledikleri mekânlardır. Fiziksel yapılarıyla birlikte toplumun kültürel ve sosyal süreçlerinin de bir yansıması olmaktadır (Güleç Solak, 2017). Gündelik hayatın akışı, algılar ve deneyimler, kentsel mekânda şekillenmekte ve insanların belleğinde iz bırakılmaktadır. İnsanlar, kentsel mekânlara farklı kimlikler ve anlamlar yüklerler. Bu, kişisel geçmişleri, kültürel arka planları, toplumsal statüleri ve yaşadıkları deneyimlerle şekillenir. Dolayısıyla, bir mekânın anlamı ve kimliği, o mekâna ilişkin algılar ve yüklenen anlamlarla belirlenir. Örneğin, bir sokak köşesi bir kişi için sadece bir geçiş noktası olabilirken, başka bir kişi için o köşe çocukluk anılarının ve dostlukların hatırlandığı özel bir yer olabilir.

Lefebvre'nin mekân üçlemesinde öne sürdüğü yaşanan(toplumsal) mekân aslında gündelik hayatımızın geçtiği, günlük sosyal ilişkilerin mekânsallaşma sürecindeki fiziksel izlerini temsil ettiği yer olmaktadır (Cihanger Ribeiro, 2019, s.3). Toplumsal (yaşanan) mekân, genel bir pratik şemasının gerçekleşmesi ile kendini göstermektedir (Lefebvre, 2015, s.142). *“Toplumsal mekân, bir grubun ve grup içindeki bireyin çevresidir; bireylerin ortasında buldukları ve içinde yaşadıkları ufuktur. Algılanan ve basamakların az çok yoğun bir dokusundan ibarettir. Bu doku, gündelik hayatın ayrılmaz bir parçasıdır.”* (Lefebvre, 2013, s.245). De Certeau, toplumsal mekânların insan yaratıcılığına ve eylemlerine dayalı olduğunu vurgulayarak, toplumsal pratiklerin toplumsal mekânları yarattığını belirtmektedir. Lefebvre'a göre ise, toplumsal mekân sadece fiziksel bir varlık olmanın ötesinde, aynı zamanda kullanıcıların günlük yaşamdaki eylem, etkileşim ve pratiklerinin ürünü olan sosyal ve kültürel bir alan olmaktadır (Ergin, 2018, s.349).

Araştırmanın kuramsal temelini oluşturan kamusal mekân kavramına yönelik beş farklı kent sosyoloğunun çalışmaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Kent sosyologları ve eserlerinde dile getirdikleri düşüncelerin analizi, çalışmada kamusal ve kamusal mekân kavramlarının anlaşılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Gerçekleştirilen analizin sonucunda ortaya çıkan anahtar kelimeler, alan araştırmasında kullanılacak kriterleri ortaya çıkarırken çalışmanın özgün yöntemi için belirleyici nitelik taşımaktadır. Alan araştırmasında kullanılmak üzere

Tablo 4'te yer alan anahtar kelimeler, bu kavramların anlaşılmasına ve çalışmanın ilerleyişine katkı sağlamaktadır.

Tablo 4. Kamusal mekân çalışmalarının analizinden ortaya çıkarılan anahtar kelimeler (Yazar tarafından hazırlanmıştır).

<p>HABERMAS <i>Kamusal alanın Yapısal Çöküşü</i></p> <p>Kamusal Alan</p> <p>Geçişken <i>(sınırları belli olmayan)</i></p> <p>Gündelik karşılaşmalar</p> <p>Eşitleyici</p> <p>İletişimsel eylem</p> <p>Politik</p> <p>Üretim</p>	<p>ARENDT <i>İnsanlık Durumu</i></p> <p>Kamusal Alan</p> <p>Kent-Devlet</p> <p>Erişilebilir</p> <p>Bir arada olma</p> <p>Geçişken</p> <p>İş-Emek-Eylem(üretim)</p> <p>Rasyonalist</p> <p>Politik</p>	<p>LEFEBVRE <i>Mekânın Üretimi</i></p> <p>Toplumsal Mekân (Yaşayan)</p> <p>Üretim</p> <p>Canlı <i>(Yaşar ve yaşatır. Ürer ve üretir.)</i></p> <p>Akışkan</p> <p>Değişken</p> <p>Dinamik</p> <p>Gündelik yaşam</p> <p>Form ve ritim</p> <p>Beden</p>
<p>SENNETT <i>Kamusal İnsanın Çöküşü</i></p> <p>Kamusal alan</p> <p>Devingen</p> <p>Eşitleyici</p> <p>İlişki kurma</p> <p>Tartışma</p> <p>Karşılaşma</p> <p>Geçişken <i>(özel-kamusal sınırı belirsiz)</i></p>	<p>SOJA <i>Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places</i></p> <p>Üçüncü mekân</p> <p>Özne mekânın kendisidir</p> <p>Algılanan</p> <p>Tasarlanan</p> <p>Deneyim</p> <p>Kendini yenileyen</p> <p>Dönüştüren</p> <p>Melezlik</p>	

Çalışmanın kuramsal kısmının ikinci temelinde odaklanılan kamusal mekân kavramı, farklı kent sosyologlarının çalışmalarından elde edilen anahtar kelimelerin incelenmesiyle daha derin bir anlama kavuşmuştur. Bu inceleme sonucunda, her ne kadar her düşünür farklı

kelimelerle ifade etse de kamusal mekânın temel özellikleri ve önemli noktaları üzerinde benzerliklerin olduğu görülmüştür. Yukarıdaki Tablo 4’te sunulan anahtar kelimeler, bu benzerlikleri vurgulamak amacıyla benzer niteliklere sahip olanları Tablo 5’te eşleştirilmiş ve gruplandırılmıştır. Yapılan gruplandırma, çalışmanın ilerleyen aşamalarında kentsel-kamusal alan kavramının daha derinlemesine anlaşılmasına ve saha araştırması analizine katkı sağlamaktadır.

Tablo 5. Kamusal mekân kavramından elde edilen anahtar kelimelerin gruplandırılması (Yazar tarafından hazırlanmıştır).

HABERMAS <i>Kamusal alanın Yapısal Çöküşü</i>	ARENDT <i>İnsanlık Durumu</i>	LEFEBVRE <i>Mekânın Üretimi</i>	SENNETT <i>Kamusal Alanın Çöküşü</i>	SOJA <i>Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places</i>
Kamusal Alan	Kamusal Alan	Toplumsal Mekân (Yaşayan)	Kamusal alan	Üçüncü mekân
Geçişken (sınırları belli olmayan) Günlük karşılaşmalar Eşitleyici İletişimsel eylem Politik Üretim	Kent-Devlet Erişilebilir Bir arada olma Geçişken İş-Emek-Eylem (Üretim) Rasyonalist Politik	Üretim Canlı (Yaşar ve yaşatır. Ürer ve üretir.) Akışkan Değişken Dinamik Günlük yaşam Form ve ritim Beden	Devingen Eşitleyici İlişki kurma Tartışma Karşılaşma Geçişken (özel-kamusal sınırları belirsiz)	Özne mekânın kendisidir Algılanan Tasarlanan Deneyim Kendini yenileyen Dönüştüren Melezlik

Tablo 5’te görüldüğü üzere, bazı kavramlar birden fazla düşünür tarafından tekrarlanmış veya benzer anlamlara sahip farklı kelimeler ile ifade edilmiştir. Buna örnek olarak, Habermas’ın kullandığı ‘iletişimsel eylem’, Arendt’in kullandığı ‘bir arada olma’ ve Sennett’in ifade ettiği ‘ilişki kurma’ kavramları aynı gruba alınmıştır. Yine bir başka örnek olarak, Lefebvre’nin ‘değişken’ ifadesi, Sennett’in ‘devingen’, Soja’nın ‘kendini yenileyen’ ifadeleri ile eşleştirilebilir. Çalışma kapsamında gruplandırılan bu kavramlar alan araştırmasının mekânsal yönünü keşfetmemize yardımcı olabilecek niteliklere sahip olanlar özelinde sadeleştirilmiştir.

Lefebvre’nin ifade ettiği gibi; “*Analize tabii tutulduğunda, bir toplumun mekânsal pratiği mekânını deşifre ederek keşfedilir.*” (Lefebvre, 2014, s.67). Bu tez çalışmasının amacı olan gündelik hayatta gerçekleştirilen mekânsal pratiklerin mekân üretimine ve bunları etkileyen mekânsal öğelerin seçili alan üzerinden ölçmemize yardımcı olacak kriterleri ortaya çıkarmadan önce birbiriyle iç içe olan ve dönüşen, üreten gündelik hayat ve mekân teorilerinden elde edilen anahtar kavramlara bir daha bakmak gerekmektedir. Bu noktada, bu analizi gerçekleştirebilmek için yapılan karşılaştırmada aslında gündelik hayat ve mekân teorilerinden gelen anahtar kavramlarında birbiri ile eşleştiğini ve gruplandırılabilirliğini görmek mümkündür. Aşağıda verilen Tablo 6’da bu iki teoriden çözümlenerek ve

sadeleştirilerek elde edilen kavramların eşleştirilmesi gösterilmiştir. Yapılan bu analiz saha araştırması için çalışmanın özgün yöntemini ve değerlendirme kriterlerini oluşturmaktadır.

Tablo 6. Gündelik hayat ve kentsel mekân teorilerinden elde edilen kavramların eşleştirilmesi (Yazar tarafından hazırlanmıştır).

Gündelik Hayat	Kentsel Mekân
Toplumsal ilişkiler - Sosyal ilişkiler 1	İletişimsel eylem – Bir arada olma – İlişki kurma – Politika - Tartışma 1
İfade etmek – Yaratıcılık Strateji- Taktik Yeniden şekillenebilir 2	Üretim Dinamik - Dönüştüren 2
Demokratik Katılımcı 3	Eşitleyici Herkes tarafından erişilebilir 3
Dinamik Yeniden üretim 4	Canlı – Özne mekânın kendisidir – Değişken – Devingen – Kendini yenileyen 4
Rutin – Pratik - Deneyim Anlam 5	Gündelik karşılaşmalar Gündelik yaşam – Deneyim 5

Gündelik hayat teorisinin incelenmesinden elde edilerek Tablo 3'te yer verilen kavramların sadeleştirilmesi ile kamusal mekân konusundan çıkarılan anahtar kavramların Tablo 5'te eşleştirilmesinin ardından, gündelik hayat ve mekân kavramları arasındaki kavramların birbiriyle olan ilişkileri ve benzerliklerine dair yapılan analiz, Tablo 6'da sunulan eşleştirmelerle açıkça görülmektedir. Bu eşleştirmelerin sonucunda, veriler sadeleştirilerek, saha analizi için tezin özgün yöntemi olarak kullanılmak üzere **"bir arada olma-ilişki**

kurma, üretim, eşitleyici, canlı-geçişken-devingen, deneyim" gibi kavramlar elde edilmiştir. Bir sonraki bölümde, seçilen alanda saha araştırması yapılırken, bu kavramlar değerlendirme kriterleri olarak kullanılmıştır.

Mekânlar, gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Lefebvre'nin mekân ve gündelik hayat arasındaki ilişkiyi vurgulayan yaklaşımı temel alınarak, mekânın gündelik hayatın geçtiği bir alan olduğu ve bu bağlamda kamusal mekânın toplumsal ilişkileri içeren ve gündelik hayatı şekillendiren yer olduğu görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, mekân, kamusal mekân ve kamusallık kavramları, farklı düşünürlerin çalışmaları üzerinden detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu analiz, gündelik hayatın mekânsal dinamiklerini ve mekânın kamusal niteliği ile toplumsal ilişkiler arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelenmesi sürecinde çalışmanın ikinci temel ayağını oluşturmaktadır. Çalışmaların bir araya getirilmesi, mekân ve kamusal alan kavramlarının derinlemesine anlaşılmasına ve gündelik hayatın mekânsal pratiklerinin daha iyi analiz edilmesine olanak tanımakta ve aynı zamanda çalışmanın kendi yönetimini oluşturmaya yardımcı olmaktadır.

3. BÖLÜM: ALAN ÇALIŞMASI

Bu tez çalışması, gündelik hayatın kentsel mekânlardaki yansımalarını ve sıradan öznelere gündelik hayatta gerçekleştirdikleri mekânsal pratiklerin mekân üretimi ve üretim sürecindeki etkisini anlamaya yöneliktir. Gündelik hayatta gerçekleşen sıradan alışkanlıklar, tutumlar ve pratikler toplumsal mekânların nasıl kullanıldığını, nasıl deneyimlendiğini ve nasıl anlamlar yüklediğini belirlemektedir. Sıradan öznelere günlük rutinlerinin, mekânların nasıl algılandığı ve kullanıldığı üzerindeki etkilerini anlamak önemli bir yaklaşım olmaktadır. Bu bağlamda, çalışma kapsamında alan araştırması için seçilen İstanbul ilinin Anadolu yakasında, Kadıköy İlçesi'ndeki Moda semtinde bulunan Moda Aile Çay Bahçesi'nde gerçekleştirilen gözlemler aracılığıyla gündelik hayatın mekânsal pratiklerle nasıl örüldüğünü ve toplumsal mekânların nasıl birer ürün olarak ortaya çıktığı, somut örnekler üzerinden yapılan araştırmalar altında anlaşılmasına çalışılmıştır. Ortaya konulacak analiz sonrası bu tez çalışmasının, gündelik hayatın mekânsal pratiklerle nasıl etkileşime girdiğini ve mekânların toplumsal ilişkilerin üretilmesinde nasıl bir rol oynadığını anlamak için faydalı bir kaynak oluşturması hedeflenmektedir.

Araştırma sürecinde saha çalışmasının gerçekleştirileceği alana karar verilirken bazı etken faktörler ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerin saha seçimini nasıl ve neden etkilediği aşağıdaki üç soruya verilen cevaplar ile aktarılmıştır;

⇒ *Neden çay bahçesi?*

Türk insanın büyük bir bölümü için, bir gündelik rutin olan çay içme eyleminin gündelik hayat pratiğine, gündelik hayat pratiğinden gündelik hayat deneyimine dönüşmesi ve kentte yaşayan bireylere kapsayıcı bir zemin sağlayarak, kendi mekânını üretmesi çalışma kapsamında saha örnekleme seçilmesi konusunda en önemli neden olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda, çay bahçeleri Türk kültüründe kamusal mekân kavramına en iyi örnek teşkil edebilecek yerlerden biri olmaktadır.

Bunun yanı sıra, bir diğer öne çıkan sebep olarak, çalışmanın kuramsal altyapısını oluşturan gündelik hayat teorisi kapsamındaki gündelik hayat pratiklerinde bahsedildiği üzere; “kültür de bir praksis biçimidir” ve praksis, bireylerin gündelik hayatlarında gerçekleştirdikleri eylemler kadar aynı zamanda kültürel ve sosyal pratikleri de içermektedir. Türk çay bahçeleri bu anlamda, Türk toplumundaki sosyal hayatın ve

kültürel etkileşimlerin önemli bir parçası haline gelmiş ve günümüzde hala bu etkilerini sürdürmektedir.

Türk toplumunda çay bahçeleri, sadece içecek tüketilen mekânlar olmanın ötesinde, insanların gündelik yaşamlarında önemli bir sosyal rol oynamaktadır. Bu mekânlar, farklı sosyal katmanlardan insanları bir araya getirerek, geleneksel ve kültürel etkileşimlere zemin hazırlamaktadır. Çay bahçeleri, insanların günlük yaşam akışlarında sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayan ve ortak bir paylaşım alanı sağlayan müşterek kullanım yerleri olarak kendini göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye'de çay bahçelerinin hala yaygın olarak kullanılması ve popüler olması şaşırtıcı değildir; çünkü bu mekânlar, toplumun sosyal dokusunu güçlendiren ve kültürel birikimini sürdüren önemli unsurlar olarak sayı olarak azalsalar dahi varlığını devam ettirmektedir.

⇒ *Neden İstanbul?*

Gündelik hayat kavramı, modern dönemin ve kentleşmenin arttığı dönem sonrasında daha fazla önem kazanmış ve incelenmeye değer bulunmuştur. Çalışmanın kuramsal kısmında ele alınan Lefebvre'nin gündelik hayat kuramında belirttiği gibi, gündelik hayat şehrin ve kentin içinde gerçekleşir. Lefebvre'nin belirttiği ifadeye göre, "kent dinlenmenin, aile yaşamının, komşuluğun, mesleki olmayan toplumsal ilişkilerin kısacası gündelik hayatın yeridir" (Lefebvre, 2013, s.218). Kent, gündelik yaşamın eseri olmaktadır. Lefebvre, Gündelik Hayatın Eleştirisi serisinde modern zamanın gündelik hayat üzerindeki homojenleştirici ve insanlıktan uzaklaştırıcı etkilerini eleştirerek, bunun çeşitliliğin ve topluluk duygusunun kaybına yol açtığını savunmuştur.

Bu bağlamda, tüm bu ifadeler dikkate alındığı zaman saha araştırması sınırlarının İstanbul özelinde tutulması kararlaştırılmıştır. İstanbul'u ele aldığımızda, ülkemiz sınırları içinde kentleşmenin, sanayileşmenin ve hızlı yaşamın en çok yoğun geçtiği yer olduğunu söylemek mümkündür. Bu kararda, İstanbul'un sahip olduğu kentsel ve toplumsal yapısı, derin tarihi geçmişi, kent nüfusunun kalabalık olması gibi etkenler sayesinde çeşitli altyapıya sahip farklı mekânlar ve profiller sağlayabileceği düşünülmüştür. Aynı zamanda, İstanbul sahip olduğu yapı sayesinde çeşitli ve zengin bir aralıkta çay bahçelerine sahip olmasının yanı sıra tarihsel süreçte de daha derin bir geçmişe sahip olması da dikkat çekmiştir.

⇒ *Neden Moda Aile Çay Bahçesi?*

İstanbul'un Kadıköy ilçesine bağlı Caferağa Mahallesi'nde bulunan, Moda Aile Çay Bahçesi'nin seçilmesi, İstanbul'un sahip olduğu kentsel ve toplumsal yapısının yanı sıra özellikle de Moda semti ve çay bahçesinin uzun bir geçmişe sahip olması ve doğal dokusunu korumasını dikkate alınarak verilmiş bir karardır. Moda semti, İstanbul'un köklü geçmişine sahip olan ve zaman içinde önemli bir kültürel ve sosyal merkez haline gelen bir bölgedir. Moda Aile Çay Bahçesi ise, bu semtin gündelik yaşamında önemli bir yer işgal etmektedir ve bölge sakinleri ile ziyaretçileri için önemli bir buluşma noktası olmaktadır. Bu mekânın seçilmesi, araştırmanın bir yer bağlamında derinlemesine incelenmesine olanak tanırken; aynı zamanda Moda Aile Çay Bahçesi, sahip olduğu doğal dokusu, konumu ve geleneksel yapısıyla Cumhuriyet sonrası dönemin bir yansıması olarak Türk çay bahçesi tipine önemli bir örnek teşkil ediyor. Moda Aile Çay Bahçesi, geçmişin izlerini taşıyarak günümüze kadar gelmiş ve modernleşme sürecindeki değişimlere rağmen özgün yapısını koruyabilmiştir. Bu özelliğiyle, araştırma için ideal bir saha çalışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda belirtilen faktörler altında saha alanına karar verildikten sonra saha araştırması, kuramsal bölümde belirtilen kriterler doğrultusunda, analiz edilmek üzere çalışılmaya başlanılmıştır.

Bu bölümde, ilk olarak tez çalışmasının saha araştırması için seçilen çay bahçelerine yönelik bilgi verilmiştir. Çalışmanın bu başlığında çayın ve çay içme eyleminin Türk kültürüne girişi, çay kültürü ve Cumhuriyet dönemi sonrasında Türk kültüründe gündelik hayatta çayın kendi mekânını yaratarak ortaya çıkardığı çay bahçeleri incelenmiştir.

İkinci alt başlık olarak, Moda Aile Çay Bahçesi'nin bulunduğu Moda semti ve Moda Aile Çay Bahçesi'nin yakın çevresine dair bilgi paylaşımında bulunulmuştur. İstanbul'un kentsel ve toplumsal yapısıyla birlikte, Moda semtinin tarihsel derinliği, gündelik hayatı doğal akışına sahip olması ve çay bahçesinin doğal yapısını koruma özelliği, bu çay bahçesinin araştırmanın odak noktası haline gelmesine sebep olmuştur. İnsanlar için oluşturulan mekânların arkasında süregelen sosyal, ekonomik ve politik dönüşümlerin bir hikayesi bulunmaktadır. Bu nedenle, ilk olarak çay bahçesinin gündelik yaşamına ve mekânına dair anlayışı geliştirebilmek için geçmişinin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Moda semti ve Moda Aile Çay Bahçesi için temel olacak bilgilerin aktarılmasından sonraki başlık altında, çay içme eyleminin gündelik hayat pratiğinden gündelik hayat deneyimine

dönüşerek, kendi mekânını ürettiği çay bahçelerinde gerçekleşen mekânsal pratikler üzerinden, tezin kuramsal altyapısının incelenmesi sırasında **ortaya konulan kriterler** üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Saha çalışması kapsamında gerçekleştirilen gözlemler ve analizler, Moda Aile Çay Bahçesi'nde bulunan bireylerin eylemleri, davranışları ve alışkanlıkları gibi çeşitli tutumları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu analizler, mekânın nasıl kullanıldığını, hangi aktivitelerin öne çıktığını ve bireylerin mekânla nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamak için kritik bir rol oynamaktadır.

Özellikle, mekân içindeki belirli alanlara olan ilgi, oturma düzeni tercihleri, sosyal etkileşimlerin yoğun olduğu bölgeler gibi faktörler, mekânın nasıl algılandığını ve kullanıldığını gösteren önemli bilgiler sağlamaktadır. Bu gözlemler ve analizler, mekânın günlük yaşamda nasıl bir rol oynadığını, bireylerin mekânı nasıl benimsediğini ve şekillendirdiğini anlamak adına kapsamlı bir veri seti oluşturmaktadır.

Bu süreç içinde mekânsal verilerin analizi, mekân üretimini etkileyen tüm bu dinamikleri şekillendiren unsurlarla birlikte, mekân kendi özgün mekânsal ve fiziksel boyutuyla ele alınacak ve kentsel mekânda gündelik hayat içinde gerçekleşen mekânsal pratiklerin süreçleri anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Bir önceki bölümde, çalışmanın kuramsal temelini oluşturan gündelik hayat ve mekân kavramlarına ilişkin önemli düşünürlerin çalışmaları detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Bu değerlendirmelerden, gündelik hayata ait niteliklerin belirlenmesi için anahtar kelimeler ve kriterler oluşturulmuş; aynı şekilde, mekânın anlamı ve nitelikleri üzerine incelemelerden çıkarılan anahtar kelimeler ile bir ikinci kriter tablosu oluşturulmuştur.

Gerçekleştirilen tüm kuramsal analizin sonucunda elde edilen iki kriter tablosu entegre edilerek, çalışmanın araştırma sahası için bir değerlendirme tablosu olarak kullanılmak üzere rafine hale getirilmiştir. Bu değerlendirme tablosu, saha araştırmasından elde edilen bilgilerin ışığında, mekânsal üretimin dinamiklerini ortaya koymak ve mekânın sosyal, kültürel ve pratik bağlamdaki rolünü anlamak için kullanılmıştır. Moda Aile Çay Bahçesi, sahip olduğu tarihsel geçmişi ve doğal yapısını koruyabilmesi sayesinde, gündelik hayat ritmi içinde yaşanan bir kentsel mekân olarak, gündelik hayat deneyimlerinin ürettiği mekânsal pratikleri sorgulamak açısından doğru bir örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda, günümüzde bu mekânın gündelik hayat içinde barındırdığı mekânsal pratiklerin hangileri olduğu, kullanıcıların mekânı nasıl yeniden ürettiği ve bu süreçlerin hangi dinamikler üzerinden şekillendiği anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1. Cumhuriyet Sonrası Türk Kültüründe Kentin Yeni Sosyal Mekânları: Çay Bahçeleri

Çay bahçeleri Türkiye’de erken cumhuriyet dönemi sonrasında sayıları artmaya başlayarak Habermas’ın “kamusal alan” kavramı ile ilişkilenebilmektedir. Özellikle, 1950’ler sonrasında görülen kırsal alandan kente göç, şehirleşmenin artması ve kentlerin kalabalıklaşması kamusal sosyalleşmeyi getirmiştir. Özel alana, eve ait olan misafir ağırlama, arkadaşlarla görüşme toplumun sosyalleşme yapısının dönüşmesiyle toplumsal mekâna taşınmış ve özel alana ait eylemlerin mahalle ölçeğinde, kent ölçeğinde toplumsal mekânda gerçekleşmeye başlamıştır (Yaşar, 2010, s.15).

Çay bahçeleri, kendi içinde bir kurum olmaktan daha ziyade çok yönlü bir mekân haline gelmiştir. Toplumun içindeki her kesimden bireyi bir araya getirerek bireyler arası çatışma, uzlaşma, iletişim alanı oluşturan çayhaneler ve çay bahçeleri devlet ve toplum arasındaki ilişkinin şekillenmesinde ve toplumsal bellek üzerinde rol oynamıştır (Yaşar, 2010). Tüm bu sürecin öncesinde Anadolu toprakları içerisinde, çay kültüründen daha önce ortaya çıkan ve gelişen kahve kültürü ve bu kahve içme eyleminden ortaya çıkarak insanların bir araya geldikleri, müdavimleri oldukları, paylaşımaya dayalı yarı kamusal alanların oluşmasıyla ortaya çıkan kahvehanelerin çay bahçelerinin doğuşunun öncüsü olduğu söylenebilir.

Sosyalleşmenin bir aracı haline gelen çayın bir misafir ziyaretinde ikram için ilk tercih edilen içecek olması, birbirini tanımayan insanların çay ile samimiyeti yakalaması, her sohbetle eşlik etmesi kişiler arası iletişimdeki yerini göstermektedir (Çalışır ve diğ., 2019; Güneş, 2012). Günlük yaşam dertleri, hâl hatır sormak, siyaset, politika, ekonomi gündemlerine ilişkin sohbetlere eşlik eden çay içme eylemi gelenek haline gelmiştir. Çayın getirdiği bu alışkanlık gündelik hayat pratiği haline gelmiş ve toplumsal ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayan bir araç haline gelmiştir (Çalışır ve diğ., 2019).

Çayın tüketildiği üç önemli ve farklı mekân bulunmaktadır. Bunlar; çayhaneler, çay ocakları ve çay bahçeleridir. Çayhaneler, kahvehanelerin bir uzantısı olarak ortaya çıkmış ve çayın kahveye göre daha ucuz bir alternatif olması ile daha sık tercih edilmeye başlanması etkili olmuştur. Çayhanelerin ortaya çıktığı dönemde kahvehanelerden farkı içerisinde oyun oynanmasına izin verilmediği ve daha edebi konuların, toplumsal olayların tartışıldığı, içerisinde gazete ve dergilerin bulunduğu mekânlar olarak bahsedilmiştir. Çayhaneler genellikle, kapalı mekândan oluşur ve bazen önlerinde üstü kapalı bir bahçe sınırı onlara eşlik ederdi. Çay ocakları ise, genellikle küçük bir odadan ibaret, daha çok etrafındaki esnaf

dükkanlarına ya da işyerlerine hizmet etmek için açılmış, içerisinde oturma yerleri pek bulunmayan, sadece çayın hazırlanıp, servis edildiği mekânlardır. Çay bahçelerine gelince, Türkiye’de başlatılan modernleşme çabalarında bir araç olarak da kullanılan, kadınların ve çocukların da kamusal mekâna karışmaya başladığı, özellikle ailece gidilen, genellikle soğuk havalarda içerisinde oturulan bir kapalı mekâna sahip iken, bahçesi çok daha geniş ve asıl ziyaretçilerinin tercih ettiği, vakit geçirdiği alan olmaktadır. Bu sebepten, çay bahçelerinin sıklıkla insanların açık havada, doğayla iç içe vakit geçirebildiği, meydana veya manzaraya hâkim olunabilen yerlere kurulduğu görülmektedir.

Çayın Anadolu’ya gelişi hakkında tam olarak somut deliller olmasa da 12. ve 13. yüzyıllarda Asyalılar aracılığıyla gelmiş olduğu düşünölmek ile çay içme alışkanlığının asıl 19. yüzyılda başladığı belirtilmektedir (Oğuz, 1976). Çay ve çay kültürü Türk tarihine geç girmesine rağmen, hızlı uyum sağlamış ve bugüne değin oluşturduğu etkiyle gündelik yaşam ve sosyal hayat içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur (Çalışır ve diğ., 2019, s.62). Çay içme eylemi Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası haline gelirken, aynı zamanda bir yaşam biçimi oluşturmuştur ve etrafında oluşan kültür ile var olmaya başlamıştır (Çalışır ve diğ., 2019, s.62). Çay, Türk kültüründe zamanla dostluk, misafirperverlik ve müşterek yaşamın simgesi haline gelerek günlük yaşamı şekillendirmiş, etnografik ve düşünsel zenginlik yaratmıştır (Güneş, 2012). Çaya ve çay içme eylemine kendi kültürler değerlerinden yeni karakteristik özellikler kazandıran Türk insanı, çoğu zaman tasarımcısı anonim, topluma mal olmuş çay içme eyleminin vazgeçilmez nesnelere haline gelen Türk çaydanlığı, çay kaşığı, çay bardağı altlığı, çay askısı, süzgeç ve tepsi gibi etnografik özelliklere sahip yeni ürünler kazandırmıştır (Güneş, 2012).

19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında ise modern hayatın getirdiği yenilikler, çayın kahveye daha ucuz bir alternatif olması gibi sebeplerin de etkisiyle kadınların ve ailelerin oturmalarına uygun “çay salonu” veya “çay bahçesi” tipinde mekânlarının belirmeye başladığı görölmektedir. İstanbul ve diğere birkaç şehirde çay bahçelerinin açılmasıyla çay bahçeleri popüler olmuş ve özellikle 1923 yılından sonra Atatürk’ün modern Türkiye oluşturma çabalarını takiben, çay bahçeleri ve halka açık parkların oluşturulması bir belediye özelliği haline gelmeye başlamıştır. Önemli kentsel alanlarda, mahallelerde çok geniş katılıma hitap eden gezi alanı olarak kullanılan çay bahçeleri oluşmuştur (Aslanoğlu Evyapan, 1999). Halen güncelliğini ve popülerliğini koruyan Emirgan’ın çay bahçeleri de bu zamanlarda açılmaya başlanmış ve bunların içerisinde de Cumhuriyet devrinin birçok aydınını ve edebiyatçısını ağırlayacak olan Çınaraltı çay bahçesi ön plana çıkmıştır (Görsel

5 ve 6), (Kuzucu, 2012, s.230). Kapalı mekânlara sahip çayhaneler veya çay ocakları dışında başta İstanbul olmak üzere özellikle yaz mevsiminin uzun olduğu veya yazın yoğunlukla kullanılan yerlere açılan çay bahçeleri, çay kültürünün bir parçası olarak günümüzde de halen varlıklarını sürdürmektedir (Duman, 2005). Toplumsal cinsiyet engelinin kalktığı, kadınların ve çocukların kamusal alanda özgür bir şekilde yerin tadını çıkarabildiği, arkadaşların ağırlandığı buluşma alanı haline gelen çay bahçeleri giderek daha çok ziyaretçiyi çekmeye başlamış ve kent dokusunda merkezi bir öneme sahip konuma gelmiştir.

Özellikle 1950'ler ve sonrasında, Türk toplumunda insanlar dinlenmek, aile buluşmaları gerçekleştirmek, sohbet veya oyun gibi vakit geçirme etkinlikleri için çay bahçelerine gitmeyi tercih etmişlerdir. Bu tarihsel süreç içerisinde toplumda meydana gelen değişimler eşliğinde çay bahçeleri içecek tüketilen bir mekân olmaktan daha çok kentte yaşayan bireyler için toplumun sosyal yapısındaki her katmandan insanı bir araya getiren, geleneksel ve kültürel sosyalleşme alanları olmuştur (Çağlayan, 2012). Çay bahçelerinin toplumsal yaşam içerisinde insanların sahip oldukları rollerini bir kenara bıraktıkları, bütünleşmenin arttığı, eşitlikçi bir alan oluşturduğu görülmektedir. Çay bahçelerinin sosyalleşme ve paylaşımaya yönelik toplum içindeki rolüne örnek olabilecek Duman'ın (2005) Çay Kitabı adlı yayınında çay bahçeleri hakkında bahsettiği çocukluk anıları şu şekildedir:

Çocukluğumun çay bahçelerinin ilki köy kahvemizde önüne konan masa ve sandalyelerden oluşmuştu. Maçka'ya kadar geniş bir alanı gören bu bahçe öğleden sonraları çıkan hafif rüzgar sebebiyle en sıcak yaz günlerinde bile serin olurdu... Maçka' da birçok kahve ve çayhane vardı; ama Köprübaşı'nda, derenin kenarında bulunan, derenin üzerine kadar uzanan balkonu sayesinde manzarası güzel olan Kadir Eyuboğlu'nun çay evi en bilineni idi... Gene ellili yıllardan tanık olduğum Trabzon çay evlerinden anımsadıklarım, Ortahisar' daki Bahçeli kahve, Zağnos Köprüsü'nün yanındaki Zağnos Kahvehanesi, Atapark, Meydan Parkı ve Fatih Parkı çay evleri ile yüzyılın başından beri Trabzon' un sembolü olan Ganita Çayevi' dir (s.132-135).

İstanbul'daki çay evlerini daha doğrusu çay bahçelerini 1964 yılından itibaren tanıdım. Öğrencilik yılları zamanımızda, serin bahçesinde oturup ders çalışırken çaylarımızı yudumladığımız Yenikapı çay bahçelerinin yerlerinde artık bambaşka binalar var. Kışları camlı ufak kapalı mekânlarında yer bulabildiğimiz bu çay bahçeleri en iyi yıllarını 1950-1980 yılları arasında yaşadılar (Duman, 2005, s.134).

Çay bahçelerini, sınırları belli bir park veya bahçe gibi alan içerisinde yarı açık ve açık alanı bulunan, ağaç gölgelerinin altında masaların, bankların, küçük taburelerin atıldığı, bazen su kenarında bazense kent içinde meydana yakın yerlerde bulunan, insanların bir şeyler içip, hararetli sohbet ettikleri, tartıştıkları, paylaştıkları bir buluşma yeri olarak tanımlayabiliriz. Kimi zaman çeşitli etkinliklerin düzenlendiği çay bahçelerinde toplumda yaşayan insanların bir araya gelerek eğlendiği, politik konuşmaların gerçekleştirildiği, önemli toplumsal olaylara yer verildiğine rastlanmaktadır. 1967 yılında Emirgan bölgesinde bulunan Çınaraltı çay bahçesinde dönemin popüler sinema filmi olan “Bonnie ve Clyde” filminin gösteriminin verilmesi buna bir örnek oluşturmaktadır (Görsel 5).

Görsel 5. Emirgan Çınaraltı çay bahçesinde "Bonnie ve Clyde"(1967) filmi oynuyor.

Görsel 6. Emirgan Çınaraltı Çay Bahçesi, Boyut:11.6x17.1cm, (Kaynak: Sakıp Sabancı Müzesi, Emirgan Arşivi, Obje no:E-F 091).

Günümüzde kent ağları içerisinde bulunan çay bahçelerine baktığımızda, genel karakter yapılarında sınırları belli dış mekânda kurgulanmış su öğeleri, çeşitli oturma düzenleri, büyük ağaçlar gibi resmi olmayan düzenler bulunmaktadır. Çoğu zaman, küçük bir yapı içinde olan çay ocağı ve hizmet binasının etrafındaki bol ağaçlı, asmalı veya çardaklı bahçeye küçük masa, sandalye, hasır iskemleler konulurdu. Geniş yapraklı ağaçların altında doğal bir serinlik elde edilir, bazen de esen rüzgârdan yararlanılırdı (Duman, 2005).

Kent ağları içerisinde sivil çay bahçeleri ya da belediyeye ait yerel çay bahçeleri manzaradan veya doğal güzelliklerden yararlanmak için kıyı şeridinde yakın bir yere ya da mahalle içerisinde meydana yakın yerlerde konumlanabilmektedir (Wohl, 2017). Yerine göre deniz kenarı, dere kenarı, göl kenarı ya da manzarayı en iyi görebilen tepelerde kurulması tercih edilmekteydi (Duman, 2005, s.132). Sarıyer bölgesindeki Kumsal çay bahçesi deniz kenarında, rahat bir biçimde etrafa yerleştirilmiş ahşap sandalye ve masalarıyla uzun yıllar İstanbulluların buluşma mekânı olmuştur (Görsel 7).

Görsel 7. Sarıyer Kumsal Çay Bahçesi, İstanbul (1960'lar) (Kaynak:

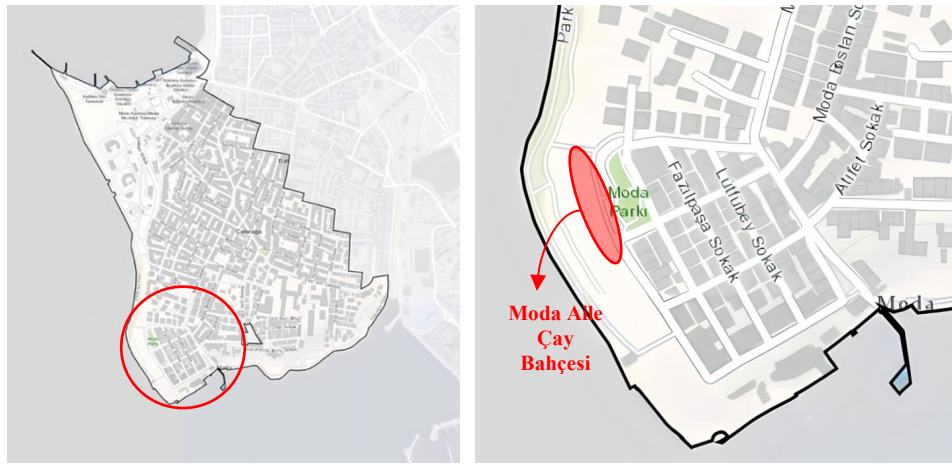
<https://istanlook.tumblr.com/post/143105874281/sariyer-kumsal-çay-bahçesi-1960lar-istanbul>, Erişim Tarihi: 28.10.2022).

Görsel 8. İzmir Fuar Kültürpark çay bahçesi ve verandası (Salt arşivi, Erişim tarihi: 08.02.2022).

3.2. Moda Aile Çay Bahçesi

3.2.1 Moda Senti Tarihsel Geçmişi ve Fiziksel Yapısı

Moda semti, İstanbul'un Anadolu yakasında bulunan Kadıköy ilçesine bağlı Caferaga mahallesinde yer almaktadır. Kuzey, güney ve batı bölgesindeki kıyı ilişkisi ile üç tarafından Marmara Denizi ile çevrili olan Caferaga Mahallesi, Moda Burnu olarak anılan yarımada üzerinde şekillenen yapısıyla daha çok Moda semti olarak anılmakta ve bilinmektedir. Kadıköy ilçesinin en eski ve nüfusun en fazla olduğu mahallerin başında gelen Caferaga Mahallesi yoğunluklu olarak konut bölgesi olarak kullanılmaktadır (Url-1).

Görsel 9. Caferaga Mahallesi kroki (Kaynak: <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/caferaga-mahallesi/>, Erişim Tarihi: 13.10.2023).

Moda semtinin gündelik yaşantısını anlayabilmek için tarihi ve sosyal yapısının yanında bir diğer önemli etken ise, sahip olduğu coğrafi konumudur. Semtin yarımadayı andıran şekli, gündelik hayatını şekillendiren önemli faktörlerden biri olan deniz ve kıyı ile olan ilişkisini vurgulamaktadır. Moda Yarımadası, Kadıköy Rıhtım bölgesinden başlayarak Yoğurtçu Parkı'na kadar uzanan bir sahil şeridiyle Marmara Denizi'ne sınır tanımaktadır. Bu sınır, 1980'lere kadar falezlerle belirlenmişken, sonraki yıllarda yapılan dolgu çalışmalarıyla değişmiştir. 1980'li yıllardan itibaren etap etap gerçekleştirilen sahil dolgusu ile 1990'ların başında Moda sahilinin büyük bir kısmı doldurulmuştur. Bu durum, Moda Yarımadası'nın kıyı karakterini değiştirmiştir, ancak yapılan dolgu alanının araç yoluna açılmayarak yalnızca yayaların kullanımına açılmış olması, doldurulan alanların yeşillendirilmesi, ağaçlandırılması, kentsel mobilyayla donatılması ve yürüyüş yollarının düzenlenmesi; dolgunun beraberinde getirdiği olumsuz etkileri hafifletmiş ve semtin kıyı ilişkisinin nispeten daha iyi korunmasına katkı sağlamıştır (Dikçınar Sel, 2018; Yanıkkaya Aydemir, 2003).

Büyük Moda ve Küçük Moda olarak ikiye ayrılan semtte, Moda Burnu ve çevresini oluşturan parklar ve açık hava kahvelerinin bulunduğu yer olan Büyük Moda 19. yüzyılın ortalarına kadar Küçük moda sırtlarına doğru Moda Çayırı ile kaplı bir alandan oluşmakta idi (Giz, 1988, s.66). Özbaran'ın belirttiğine göre (1994); 1800'li yılların ortalarında sadece birkaç büyük İngiliz ailenin yaşadığı Moda semtinde yüzyılın sonlarına doğru Rum ve Ermeni aileler de yaşamaya başlamış ve sıralanmış yapıların bulunduğu sokaklar ile mahallelerden oluşan bir yer haline gelmiştir (akt. Yanıkkaya Aydemir, 2003).

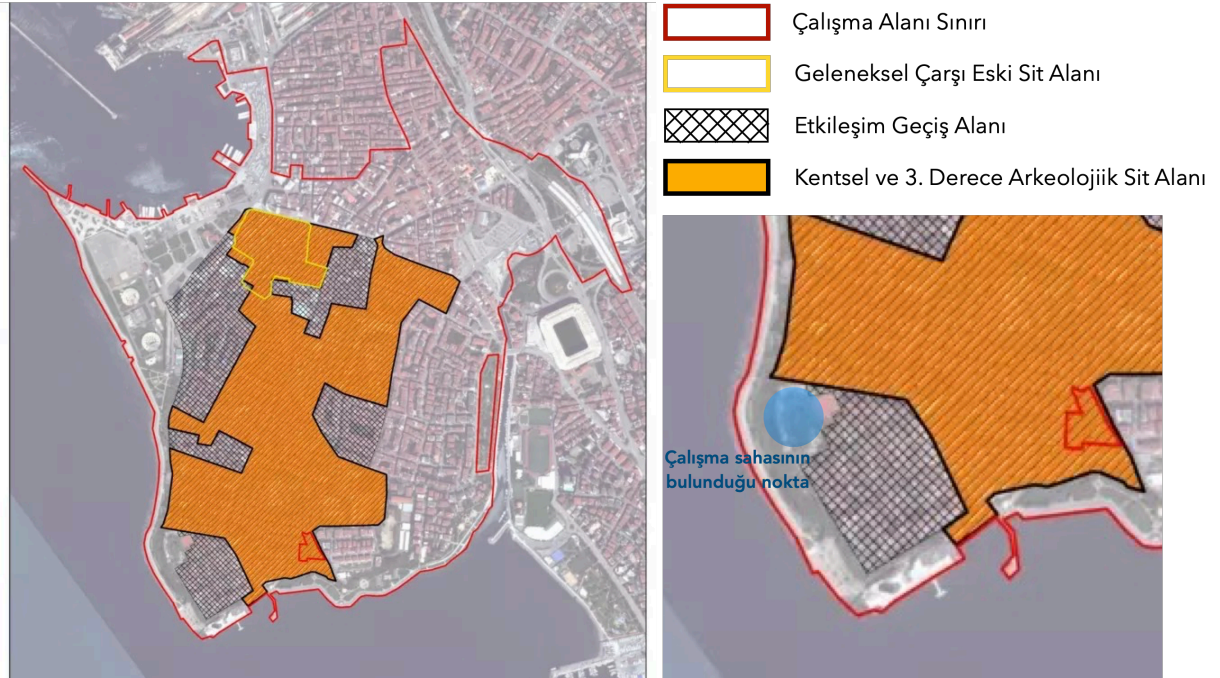
Görsel 10. Kadıköy Moda Burnu, Pervititch Planı, 1938, Salt Galata Arşivi (Erişim Tarihi: 13.10.2023).

1938 tarihli Pervititch Haritaları'nda yerleşim dokusunun Haydarpaşa, Moda ve Gazhane bölgesine doğru genişlediği gözlemlenmektedir (Kadıköy Mevcut Durum Raporu-Url 1).

Yukarıda gösterilen 1/1000 oranlı ölçekli Moda Burnu paftasında Devriye Sokağı ile çevrili olan Moda Burnu, Moda İskelesi ve Moda Caddesi'nin güney kısmı görülmektedir (Görsel 10). 1938 tarihli Moda Burnu-“Pervititch Haritası”nda sahil dolgusunun yapılmadan önceki hali ve Moda Parkı'nın bulunduğu konum 8 numaralı alanın olduğu yere denk gelmektedir.

1950'li yıllardan sonra İstanbul'da başlayan nüfus artışından Moda semti de etkilenmiş ve az yoğunluklu olan yerleşme düzeni, yerini çok katlı yapılaşmaya doğru bırakmıştır. Uygulanan plan düzenine bakıldığında ise, dik kesişen yollar ile aralarında kalan dörtgen yapı adalarının oluşturduğu ızgara modelinin uygulandığı görülmektedir (Yanikkaya Aydemir, 2003, s.9-10). Moda semtinin günümüze dek farklı dönemlerden taşıdığı bu izler, değerler ve yerleşim dokusu Moda semtine tarihi bir sit değeri katmaktadır.

Sahip olduğu kültürel mirası, kentsel yerleşim şekli, kültürel varlık değeri olan yapıları, doğal ve yapılı çevresi ve yeşil alanlarıyla Moda semti kentsel sit değeri taşımaktadır. Bu bağlamda da 2022 yılının Kasım ayında, Kadıköy Belediyesi Yapı İşler Müdürlüğü'ne gerçekleştirilen ziyarette çalışmanın araştırma alanı olan Moda Aile Çay Bahçesi'nin içinde bulunduğu sahil şeridi, Moda Parkı ve çevresindeki yeşil alanın bulunduğu bölgenin Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'ne bağlı olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Görsel 11. Kadıköy Geleneksel Çarşısı ve Moda Kentsel 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırı (28.09.2022 tarihli karar)

(Kaynak:https://anlat.kadikoy.bel.tr/kbpanel/Uploads/Files/kadikoy2030_mevcut_durum_raporu.pdf. Erişim Tarihi: 20.10.2023).

Bu konu hakkında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Planlama Müdürlüğü sayfasında 1991 yılında ilan edilen Kadıköy Merkez Geleneksel Çarşı Kentsel Sit Alanı sınırının, Koruma Bölge Kurulu'nun 28.09.2022 tarihinde 9900 sayılı karar ile genişletildiği ve bölgenin Kentsel Sit Alanı ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edildiği bilgisi yer almaktadır⁶. Bu kararlar yukarıda yayınlanan harita (Görsel 11) üzerinde görüldüğü gibi Moda Aile Çay Bahçesi'nin bulunduğu yerde kentsel sit ve 3. Derece arkeolojik sit alanı sınırının hemen yanına kaldığı görülmektedir.

Moda'da bulunan ve simgelerinden biri olan Tarihi Moda İskelesi Mimar Vedat Tek tarafından tasarlanmış ve 1919 yılında uygulanmıştır. İstanbul'un en eski ve neo-klasik üsluptaki iskelelerinden biri olan Moda İskelesi 1986 yılında ulaşıma kapatılmış fakat sonrasında restoran, sahil gazinosu gibi farklı işlevler amacıyla kullanılmıştır (Url-2). Günümüzde ise, İBB tarafından yeniden restore edilen Moda İskelesi, 2022 yılının ağustos ayında alt katı vapur bekleme ve kafe, üst katı ise kütüphane olarak yeniden kullanıma açılmıştır (Url-2). Aynı yıl içerisinde iskele vapur ulaşımına da açılarak yeniden faaliyet göstermeye başlamıştır.

Görsel 12. Moda Sahili tarafı 1915'li yıllara ait bir fotoğraf. Moda İskelesi'nin ilk yılları, (Kaynak: <http://mimdap.org/2022/09/moda-iskelesi/> Erişim Tarihi: 16.10.2023).

⁶İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından Kadıköy ilçesi için yürütülen çalışmanın detaylarını öğrenmek için <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/kadikoy-merkez/#plantema> linkini inceleyiniz.

Batılı bir yaşam tarzı süren semt sakinleri Cumhuriyet Dönemi boyunca bu yaşam tarzı özelliklerini devam ettirmiştir ve Moda semtinin bugünkü kültürel, kentsel ve mimari karakterinin temelini oluşturmuştur. Moda'nın karakterini temelde değiştiren asıl etken, apartmanlaşma dönemi olmuştur. Bu süreç özellikle 1960'lı yıllarda hız kazandı ve kısa sürede bütün semti etkisi altına aldı. Apartmanlaşma ile sosyal yaşamda da belirgin bir farklılaşma yaşanmıştır (Yanikkaya Aydemir, 2003). Moda semti ve sakinlerinin deniz, spor, kültürle ilişkileri halen devam etmekte ve sosyal hayat bu kültürel faaliyetlerin gerçekleştiği yerler ile kamusal açık alanlar etrafında şekillenmektedir. Moda semtinde bulunan bu yeşil alanlar ve kamusal açık mekânlar kentte yaşayan bireylerin gündelik hayatlarını şekillendirmekte ve kentlinin belleklerinde Moda semtine dair bir kimlik oluşturmaktadır.

İstanbul'da bulunan diğer semtler ile karşılaştırıldığında halen geçmişten ve kültürel dokusundan izler taşıdığı görülen Moda semti, sahip olduğu sosyal yaşantısı ve plaj hayatı ile sayfiye yeri kimliğini deniz kirliliğinin arttığı ve denize girme imkânının kalmadığı 1970'li yılların sonlarına doğru kaybetmiştir (Yanikkaya Aydemir, 2003, s.10). Moda semtinin ve kentin belleğinde iz bırakan Moda Plajı'nın yerini 1980'li yıllarda dolgu sahil şeridi almıştır. Yine de semt sakinlerinin ve İstanbulluların gündelik hayatlarında akşamüstleri, hafta sonları veya boş zamanlarında sosyalleşmek için ya da gezinti yeri olarak kullandıkları, vakit geçirdikleri alanlarıyla ilgi çekmeye devam etmektedir. Bu duruma bir örnek Yanikkaya Aydemir (2003, s.33) tarafından şu şekilde aktarılmıştır; *“Moda Burnu çay bahçeleriyle çevrildi. 2500 kişilik oturma kapasitesine sahip olan bu çay bahçeleri, tıpkı dondurmacılar gibi, yaz aylarında hafta sonları ve akşamları Anadolu yakasının favori yerleri haline geldi.”*

Moda Yarımadası'nın topografik yapısı sebebiyle kendi içine dönük formunu çevreleyen yeşil hat (dolgu sahil şeridi) üzerinde bünyesinde bisiklet yolu ve yürüyüş yolu barındıran Moda Sahil Parkı ile bu yeşil hattın sonunda bulunan Yoğurtçu Parkı'ndan oluşmaktadır. Moda Aile Çay Bahçesi ise bu yeşil hattın tam üstünde, sahil bandının üst kotuna doğru konumlanmıştır.

Dikçınar Sel (2018) tarafından, İstanbul'da belirlenen 13 alt bölgede kıyı mekânlarının kullanılması ve değerlendirilmesine yönelik yapılan araştırma kapsamında, kullanıcılara çeşitli anket soruları yöneltilmiştir. Çalışma kapsamında bireylere sorulan sorulardan biri, kıyıda bulunmasını istedikleri ilk üç şeyi sıralamaları olduğu belirtilmiştir. Dikçınar'ın yapmış olduğu çalışma, kullanıcılara yöneltilen bu soru sonrasında elde edilen sonuçlara

göre en yüksek oranda bisiklet ve yürüyüş yolları ile çay bahçeleri olmasının istendiğini ortaya çıkarmıştır. Bireylerin sahip olduğu sosyal statü, gelir durumu farklılıklar gösterse bile alınan yanıtlar değişmemiş ve tüm nüfus açısından kıyı bölgesindeki aktiviteler ile ilgili beklentileri bisiklet yolları, yürüyüş yolları ve çay bahçeleri ile sınırlı kaldığı görülmüştür (Dikçınar Sel, 2018). Bu çalışmadan da elde edilen veriler doğrultusunda çay bahçelerinin konumlanmasında manzara ve kıyı ilişkisinin ön plana çıktığı görülmektedir.

3.2.2 Moda Aile Çay Bahçesi ve Yakın Çevresi

Bu başlıkta Moda Aile Çay Bahçesi'ne geçmeden önce Moda semtinin kültürel ve sosyal arka plan yapısı, semtin gündelik hayatını şekillendiren veya gündelik hayatın etrafında şekillendiği mekânlar ve çevreler hakkında bilgi verilmektedir.

Görsel 13.Caferaga Mahallesi kroki ve çay bahçesinin yakın çevresi (Kaynak: <https://schirplanlama.ibb.istanbul/caferaga-mahallesi/>, Erişim Tarihi: 13.10.2023 ve Fotoğraflar: Yazar arşivi, 2023).

Moda Aile ay Bahçesi, Moda Caddesinin sahil tarafına doğru çıkan Ferit Tek sokağının sonunda konumlanan girişi ile insanları karşılamaktadır. Bu girişinin yanı sıra Moda Parkı tarafına bakan ve Osman Zeki ngör sokağına doğru daha yakın olan farklı iki girişi daha bulunmaktadır. Belirtilen sokaklar üzerindeki yapılar genel olarak konut amaçlı kullanılmakta ve çevrelerinde yeşil alan bulunmaktadır. ay bahçesi kuzeyinde konut amaçlı kullanılan çok katlı yapılar, güney yönünde bitişik bir şekilde konumlanan bir kafe ve yolun sonunda karşımıza çıkan Moda İskelesi, doğusunda Moda Parkı, tenis kortu, parkın içerisinde bulunan basketbol sahası, ocuk oyun alanı ve yürüyüş yolu ve batısında Marmara Denizi ile çevrilidir. Batı tarafında alt kotunda bulunan sahil şeridi sonradan yapılan dolgu sahil şeridi ile genişletilmiş, konut bölgesi ile deniz arasında ciddi bir yeşil alan oluşturulmuştur. İBB Sahil Parkı olarak geçen bu alan sahil boyunca güney yönde bulunan Moda Deniz Kulübü'ne kadar devam etmekte ve yeşil alan içerisinde bisiklet yolu ile yürüyüş yolu bulunmaktadır. Moda Aile ay Bahçesi'nin Ferit Tek sokağı girişine yakın yerde bulunan ve alt kotta bulunan İBB Sahil Parkı'nı birbirine bağlayan bir dikey sirkülasyon elemanı merdiven bulunmaktadır.

Görsel 14. Moda Aile ay Bahçesi ve Moda Parkı arasındaki yürüyüş yolu, sağ tarafta basketbol sahası yer almaktadır (Yazar arşivi, Ağustos 2023).

ay bahçesi ile Moda Parkı arasında geniş bir park içi yürüyüş yolu bulunmaktadır. Burada konumlanan sokak satıcıları veya gezinen seyyar satıcılar mekânın gündelik hayatını şekillendiren öğelerden biri olmaktadır.

Moda Aile Çay Bahçesi ve çevresinde bulunan yeşil alanlarda birden fazla kentsel mekânın iç içe geçtiği ve bu alanlarda gerçekleştirilen çeşitli eylemler olduğu görülmektedir. Sahil hattı boyunca bulunan park ve Moda Parkı bir yandan Moda Aile Çay Bahçesi'ni çevrelemekte ve sınırlarını belirleyerek yeşil alanlarda gerçekleşen gündelik hayata dair ipuçları vermektedirler. Mühürdar'dan Yoğurtçu Parkı'na kadar uzanan bu sahil yolu, Moda sakinleri için önemli bir yürüyüş alanına dönüşmüştür (Görsel 15). Sabah ve akşam koşuları, çay bahçeleri, kafeler, tenis ve basketbol sahaları, çocuk oyun parkları sadece semt sakinleri için değil, aynı zamanda kentin yoğun bölgelerinde yaşayanların da tercih ettiği mekânlar arasında yer almaktadır. Sahil yolunun çeşitli aktiviteler ve insanların bir araya gelip etkileşimde bulunmalarına olanak tanınması, bu yerin sadece fiziksel aktiviteler için değil, aynı zamanda toplumsal bir buluşma noktası olarak işlev gördüğüne işaret etmektedir.

Görsel 15. Moda Aile Çay Bahçesi'nden İBB Şehir Parkı'nın görünüşü (Yazar arşivi, Kasım 2022).

Görsel 16. Moda Aile Çay Bahçesi ve yakın çevresi (Yazar arşivi, Ekim 2023).

3.3. Kentsel Mekânda Gündelik Hayatın Mekânsal Üretimi ve Değerlendirilmesi: Moda Aile Çay Bahçesi

Gündelik hayat teorisi, toplumda yaşayan bireylerin günlük yaşam deneyimlerini ve bu deneyimlerinin sosyal bağlamını anlama çabası olarak ele alınmaktadır. Gündelik hayat pratiği olarak karşımıza çıkan çay içme eylemi ise, kendi mekânını yaratma sürecinde çay bahçeleri aracılığıyla gündelik hayat deneyimine dönüşmektedir. Kent içinde sosyal ilişkilerin kurulmasına olanak tanıyan ve toplumumuz için kültürel bir değer taşıyan çay bahçeleri, gündelik hayatı ve mekânın toplumsal üretimini (poesisini) ölçebilmemiz için bize önemli bir örnek sunmaktadır. Araştırmanın kapsamında, Moda Aile Çay Bahçesi'nde gerçekleştirilen mekânsal çözümlerinin nasıl üretildiğini anlayabilmek amacıyla; Lefebvre'in mekân üçlemesi (yaşanan mekân) ile Lefebvre ve De Certeau'nun gündelik hayat teorisi üzerine ortaya koyduğu çalışmalarının analizi gerçekleştirilmiş ve oraya

çıkarılan “**bir arada olma-ilişki kurma, üretim, eşitleyici, canlı-geçişken-devingen, deneyim**” gibi ilkeler üzerinden değerlendirmeler yapılarak mekânsal karşılıklar aranması amaçlanmıştır. Çalışma, Moda Aile Çay Bahçesi ve yakın çevresi üzerinde yapılan gözlem ve deneyimler ışığında, yaşanan (toplumsal) mekânlarda gerçekleşen gündelik hayat içindeki birey ve mekân arasındaki ilişkiyi bu temel unsurları düşünerek değerlendirmektedir.

Saha çalışmasında öncül inceleme olarak Moda Aile Çay Bahçesi'nin yakın çevresinde bir gezinti gerçekleştirilmiş ve ilk izlenimlere ait gözlemlere dayanan fiziksel ve zihinsel mekân bilişsel haritalama yöntemi ile aktarılmaya çalışılmıştır. Moda Aile Çay Bahçesi'nde kullanılan bir diğer teknik ise katılımcı gözlemdir. Çay bahçesi ve yapıları çevre, bireyler ve gündelik hayat deneyimleri gözlemlenmiş ve haritalandırılmıştır.

Lefebvre, gündelik olanı anlayabilmenin, gündeliklik teorisini oluşturabilmenin belirli ön koşulları olduğunu belirtmiştir; bu koşulların başında, gündelik hayatın içinde bulunmak ve onu orada doğrudan deneyimlemek gelmektedir; daha sonrasında gündelik hayatın yapısını kabul etmek ve ona karşı eleştirel bir mesafe ile yaklaşmak gerektiğini ifade etmiştir (2020, s.91). Bu ifadeden anlaşılacağı üzere; Gündelik hayatın rutinlerine, alışkanlıklarına, etkileşimlerine ve pratiklerine doğrudan katılmak, gündelik olanı daha iyi anlamayı sağlamaktadır. Bununla birlikte, gündelik olanı anlamak için sadece deneyimlemek yeterli değildir. Aynı zamanda, gündelik hayatın karmaşıklığını ve çeşitliliğini kabul etmek ve onu eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmek önemlidir. Bu bağlamda, gerçekleştirilen gözlemler farklı zamanlarda ve Moda Aile Çay Bahçesindeki gündelik hayatın içine sızılarak gerçekleştirilmiştir.

Gündelik hayat teorisi ve kamusal mekân çerçevesinde çay bahçelerini analiz etmek, yalnızca mekânın fiziksel yönünü değil, aynı zamanda mekânın sosyal, kültürel ve sembolik boyutlarını da anlamaya çalışmayı gerektirir. Bu açıdan, çay bahçesinin gündelik hayatın bir parçası olarak nasıl işlediğini, toplumsal ilişkileri nasıl şekillendirdiğini ve gündelik pratikleri nasıl etkilediğini anlamak önem kazanmaktadır. Ancak, bu tez çalışması kapsamında, çay bahçesinin analizi yapılırken tüm bu teorik altyapı eşliğinde burada gerçekleştirilen mekânsal pratiklerin üretimi ve mekânın fiziksel özellikleri bağlamında ele alınarak anlamaya ve açıklamaya çalışılmıştır. Lefebvre ve De Certeau'nun gündelik hayat teorileriyle desteklenen bu çalışma, bireylerin çay bahçesinde ürettikleri pratiklerin mekânın dinamik ve esnek yapısı ile karşılıklı etkileşim içinde bulunduğunu göstermektedir. Çay

Bahçesi özelinde yapılan bu analiz, mekânın sürekli kendini yenileyen doğasını ve bireylerin gündelik hayattaki ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde nasıl adapte olduğunu ortaya koymaktadır.

3.3.1 Bir arada olma-İlişki kurma

Moda Aile Çay Bahçesi, gündelik hayatta farklı bireylerin bir araya gelerek sosyal ilişkiler kurmasına olanak sağlayan fiziksel bir çevreye sahiptir. Bulunduğu konumuyla birlikte çevresindeki yapılı bölge ve gündelik mekânların sunduğu karşılaşma, etkileşim ve deneyimlerle semtin metropelleşen atmosferinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, Moda Aile Çay Bahçesi'nde gündelik hayattaki mekânsal pratikleri incelemek, kentsel mekândaki değişimleri ve dönüşümlerin etkilerini gözlemlemek ve araştırmak, çalışma için önemli bir odak noktası olmuştur.

“Toplumsal ilişkiler, ancak mekânın içerisinde ve mekân aracılığıyla gerçek bir varlık bulur.” (Lefebvre, 2014, s. 402).

Toplumsal ilişkilerin temelinde yatan kamusal mekân kavramı, zaman içinde esnek ve daha akışkan bir yapıya dönüşme ihtiyacı hissettirmiştir. Habermas'ın devlet ve toplum arasındaki ilişkiyi tanımlamasına göre, kamusal ve özel mekân arasındaki yapı, değişen siyasal düzene uyum sağlayan yeni bir mekân oluşturarak toplumsal mekânı ortaya çıkarmaktadır (Biçer Olgun, 2017, s.48). Arendt, kamusal ve özel alanın zaman içerisinde geçirdiği değişime değinirken, toplumsal alanı çoğulluğun ve farklılıkların bir arada var olabileceği, aktarılabilen, deneyimlenebileceği ve kabul edilebileceği bir alan olarak kavramsallaştırmıştır (Arendt, 2012). Kamusal mekân ile özel mekân arasında bağlantı kuran bu yerler, kentte yaşayan bireylere ortak bir katman sunarak birbirleriyle fiziksel, sosyal ve ruhsal etkileşime girmelerine zemin hazırlayan, kullanıcılar için son derece anlamlı olmasıyla beraber kent dokusu içerisinde kimliği olan mekânlar haline gelir (Shahlaeia & Mohajeri, 2015. s.76).

Lefebvre, *“gündelik hayat, temsil (yaşanan) mekânlar içinde şekil bulur ve onlara şekil verir”* değerlendirmesiyle, gündelik hayatın, mekânın temsil edilen halleri içinde nasıl biçimlendiğini ve bu mekânlara biçim verdiğini ifade etmiştir. Çay bahçesindeki mekân düzenlemeleri, Lefebvre'nin mekânın toplumsal bir ürünü olduğu düşüncesine uygun bir yapıya sahiptir. Burada, çay bahçesinin açık alanının uzun ve dar bir plana sahip olduğu, ancak daha geniş bir alandan girildikten sonra daralan bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu, günümüzde açık alanın etkin bir şekilde kullanıldığı bir durumdur ve

mekânın plan yapısının, mekânsal organizasyon açısından esnekliğe izin verdiği görülmektedir. Bu durum, kullanıcıların davranışlarına, tutumlarına ve dolayısıyla mekânsal pratiklerin ve mekân üretiminin dağılımına yansımaktadır.

Moda Aile Çay Bahçesi'nin mekân organizasyonu, ana girişin sağ tarafında bulunan tek katlı eski bir yapı ve dış mekânda uzanan açık hava oturma alanını içermektedir. Tek katlı yapının cephelerinde geniş cam açıklıklarının bulunması, içeride oturan bireylerin dışarıdaki bireylerle ve çevredeki doğal manzara ile görsel iletişim kurmalarına olanak tanımaktadır. Alanın mekânsal organizasyon açısından esnek bir yapıya sahip olması, mekâna giriş anından itibaren açık alanda yatay veya dikey bölücü bir yüzey olmaması, bireylerin mekânsal pratiklerine doğrudan etki etmektedir. Bireyler, mekâna girdikleri anda tüm fiziksel mekâna ve mekânsal pratiklere hızlı bir şekilde dahil olabilmesi durumunu sahip olduğu açık plan yapı özelliği sayesinde kazanmaktadır. Bu durum, kullanıcıların mekâna giriş yaptıkları andan itibaren tüm alana hâkim olmalarını güçlendirirken, burada vakit geçiren bireylerin aynı ortamı paylaşmalarını ve iletişim kurabilmelerini desteklemektedir. Bu akıcı plan yapısı, çay bahçesinde zaman geçiren bireyler arasındaki bir arada olma ve paylaşım duygusunu kuvvetlendirmektedir. Çay bahçesinin mekân organizasyonundaki oturma düzeni, açık ve esnek plan yapısı bireyler arasındaki etkileşimin akıcılığını sağlayan fiziksel faktörlerden sadece birkaçıdır (Görsel 17).

Görsel 17. Moda Aile Çay Bahçesi'nde vakit geçiren insanlar (Yazar arşivi, Kasım 2022).

Çay bahçesinde uzun yıllardır varlıklarını sürdüren ağaçlar, gövdesinin etrafında konumlanan oturma elemanlarında vakit geçiren bireyleri koruma, gölgeleme ve serinleme ihtiyaçlarını karşılayarak onlar için konforlu alanlar yaratmaktadır. Moda Aile Çay Bahçesi sahip olduğu açık hava alanındaki esnek plan yapısı ile açık ve doğal sınırlar kurgulayarak, sokak ile arasında kısa boylu, doğal bitki örtüsü aracılığıyla belli belirsiz bir sınır oluşturulmuştur. Çay bahçesi ile Moda Parkı arasındaki sokak boyunca kullanılan bitkiler

aracılığıyla, çay bahçesi görsel anlamda fiziksel olarak sınırlandırılmış olmasına rağmen; bu tasarım, çay bahçesinde vakit geçiren bireylerin sokak ve alt kotta bulunan İBB Şehir Parkı'nda zaman geçiren bireyler ve burada gerçekleşen etkinlikler ile görsel ve işitsel ilişki kurmalarına imkân tanımaktadır. Aynı zamanda, Moda Parkı'nda yürüyüş yapan, oturan, spor yapan bireylerle veya yanındaki çocuk parkında oynayan çocuklarla da görsel ve işitsel etkileşim kurabilmektedir. Mekânın sağladığı bu esneklik, bireylerin birbirleriyle, mekânla ve çevreleriyle kurdukları görsel ve işitsel ilişkileri güçlendirmektedir. Bu sayede, kimi zaman çay bahçesinde oturma, dinlenme, vakit geçirme, seyretme, sohbet etme gibi gündelik hayatın birlikteliklerini sağlayan eylemler gerçekleştirilirken kimi zaman da tesadüfen oluşan sosyal ilişkiler üretilmektedir.

Servis yapan elemanların belli aralıklarda elinde çay tepsisi ile masaların arasında gezmesi ya da seyyar satıcıların çay bahçesinin içine girerek bireylerin görme, işitme – masaların arasında seslenerek dolaşmaları-, tat, koku gibi farklı duyularına hitap ederek farklı algısal ilişki biçimleri kurmalarına olanak sağlamaktadır. Bu durum, aynı zamanda çay bahçesinde geçen gündelik hayatın ritmini oluştururken, toplumsal ilişkilerin dinamiklerini de etkilemektedir.

Lefebvre (2014), toplumsal mekânın formu buluşmadır, bir araya gelmedir diye belirtmiştir. Arendt ise, insanların sosyalleştikçe ve görünür oldukça var olduklarını vurgulamıştır. Gündelik hayat ve yaşanan mekân bireylerin çeşitli anıları, sosyal etkileşimleri, mekânsal pratikleri ile şekillenmektedir. Çay bahçesinde kullanılan donatı elemanlarını incelediğimizde, hafif malzemenen üretilmiş, kolay taşınabilir, hareketli masa ile oturma elemanlarının tercih edildiği gözlemlenmiştir. Kullanıcıların donatıları kendi ihtiyaçları ve tercihleri doğrultusunda düzenleyebilme imkânı, çeşitli aktivitelerini gerçekleştirebilmelerine ve birbirleriyle daha kolay sosyal ilişki kurabilmelerine güçlendirici etki yaratmaktadır.

Moda Aile Çay Bahçesi'nde gerçekleştirilen ziyaretler ve yapılan gözlemler sırasında semtte oturan bireylerin bu mekânı düzenli olarak ziyaret ettiği, burada vakit geçirdiği, çalışanlar ve diğer bireyler ile bir araya geldikleri, iletişim kurdukları ve samimi ilişkiler geliştirdikleri görülmüştür. Özellikle ileri yaş grubunun çoğunlukta olduğu gözlenen bu grup bireylerin mekân için müdavimlik oluşturduklarını belirtebiliriz. Müdavimlik kavramı, bireylerin belirli bir ortama, mekâna veya aktiviteye sürekli olarak katılım göstermeleri ve bu bağlamda diğer insanlarla ilişki kurmalarıyla bağlantılıdır. Bireyler, belirli bir yerde ya da aktivitede diğerleriyle bir arada olmaya alışkın hale gelirler ve sosyal ilişkiler geliştirirler. Lefebvre'ye

göre, müdavim olma durumu, bireylerin günlük yaşamlarını belirli mekânsal ve toplumsal yapılar içinde tekrarlayan rutinlerle geçirmelerini ifade eder. Lefebvre, kent mekânlarının ve mimarının bu rutinler üzerindeki etkisini vurgular. Bireyler, mekânsal yapılar içinde belirli alışkanlıklar ve davranışlar geliştirirler ve bu da onları müdavim yapar.

Lefebvre'nin vurguladığı açıklamalara paralel olarak, çay bahçelerinin toplumun sosyal yönüne nasıl katkı sağladığına örnek olabilecek çalışmaları ortaya koyan Şerif Akdik, yağlı boya resimlerinde Cumhuriyet dönemindeki modernleşme sürecinde parklar ve bahçelerin politik önemini Moda Çay Bahçesi üzerinden resmetmiştir (Görsel 18 ve Görsel 19). Özellikle, 1950-1980 yılları arasında altın çağını yaşayan çay bahçeleri (Duman, 2005, s.134) modern kentliliğin sembolü haline gelerek sosyalleşmeye olanak tanıdığını, toplumsal ilişkilerin güçlendiği ve kadınların kent hayatına entegrasyonunu destekleyen kamusal mekânlar haline gelmiştir. Akdik, 1950 sonrasındaki yağlıboya eserlerinde çay bahçelerinde bir araya gelen kadın-erkek grupları, modern giyimli Cumhuriyet kadını temsil ederek toplumsal alanın evrimini gösterir (Okkalı ve Baytar, 2020, s.147-149). Bu bilgiler, çay bahçelerinin kent içindeki toplumsal rolünü yansıtan güçlü göstergelerle desteklenmektedir.

Görsel 18. Şerif Akdik, Moda Çay Bahçesi, Kontrplak Üzeri Yağlıboya, 22x27cm (Kaynak: <https://artam.com/muzayede/333-online-muzayede/seref-akdik-1899-1972-moda-cay-bahçesi>, Erişim Tarihi: 28.12.2022).

Görsel 19. Şerif Akdik, Moda Çay Bahçesi, 1952, Yağlıboya (Kaynak: <https://www.invaluable.com/auction-lot/seref-akdik-1899-1972-a-garden-in-moda-oil-37-c-303323c44e>, Erişim Tarihi: 29.08.2022).

Sosyal yönden incelendiğinde; çay bahçeleri, toplumun farklı sosyal katmanlarından insanları bir araya getirerek, Türk toplumu içinde bir müdavimlik kültürü oluşturmuş, kahvehanelerin geleneksel cinsiyet kalıplarını aşmış, kamusal alanda kurduğu ilişkilerle toplumsal hayatı yeniden şekillendirmiş ve Türk toplumundaki "kamuoyu" olgusuna büyük katkılarda bulunmuştur. Önceki ifadelerde belirtildiği gibi, Moda Aile Çay Bahçesi; kahvehanelerin aksine, toplumun her kesiminden, her yaş grubundan ve her cinsiyetten

bireyi bir araya getirme ve sosyalleşme için uygun bir ortam sağlama özelliğine sahip bir mekân olarak öne çıkmaktadır.

3.3.2 Üretim

Lefebvre, "*her canlı beden bir mekândır ve kendine ait bir mekânı vardır: orada kendini ve mekânını üretir.*" (2014, s.188) ifadesini vurgulamıştır. Gündelik kentsel mekânlardaki oluşumlar, kullanıcıların anlık ihtiyaçları ya da motivasyonları doğrultusunda kentsel mekânlara oluşturulan mikro ölçekli mekânsal gündelik müdahaleleri ifade etmektedir (Cihanger, 2019, s.63). Bu açıdan bakıldığında, Moda Aile Çay Bahçesi'nde birey ya da küçük bir grup, gündelik hayatın akışı içinde anında ihtiyaç duydukları mekânsal pratikleri üretebilme özgürlüğüne sahiptir. Bu durum, bireylerin alanı kamusal iç mekân gibi kullanabilme imkânını beraberinde getirir. Donatı elemanlarının hareketli ve hafif olması, kullanıcılara donatı elemanlarını kendi istekleri doğrultusunda hareket ettirme ve buldukları yerde kendi görünmez sınırlarını yeniden oluşturabilme imkânı sağlamaktadır. Örneğin, ders çalışmaya gelen kalabalık bir grup öğrenci masaları kendi ihtiyaçlarına göre yeniden düzenleyebilir, arkadaş buluşması gerçekleştiren bir grup ya da tek başına kitap okumak, vakit geçirmek amacıyla gelen birey gibi kendi mekânsal pratiklerini gerçekleştirmek üzere hareketli oturma elemanlarından ya da mekânın esnek yapısından faydalanarak kendi mekânını üretebilmektedir. Bu durum, mekânın net sınırlarla belirlenmediğini, zaman zaman yarı-kamusal bir alana dönüştürülebilen bir yer olduğunu ve bireylerin ihtiyaçlarına ve deneyimlerine bağlı olarak mekânı yeniden şekillendirerek üretebildiklerini göstermektedir.

De Certeau'nun gündelik hayat teorisine göre, bireyler günlük yaşamlarında "taktikler" kullanarak sosyal mekânları işgal eder ve bu mekânları kendi anlam ve amacına göre dönüştürürler. Çay bahçesinde, ziyaretçilere dışarıdan yiyecek getirme özgürlüğü tanınması, aileler ve arkadaş gruplarının kendi masalarını istedikleri gibi düzenleyebilmelerine ve evlerinden veya çevredeki fırınlardan, pastanelerden temin ettikleri yiyecekleri paylaşma fırsatına sahip olmalarına olanak sağlayarak, bireylere kendi aktivitelerini özgürce gerçekleştirme imkânı sunmaktadır. De Certeau'nun taktik geliştirme kavramına bir örnek olarak, gerçekleştirilen saha ziyaretlerinin birinde çay bahçesinde gün içinde bir araya gelen kalabalık bir grup kadının kendi hazırladıkları yiyecekleri getirip paylaştıkları, sohbet ettikleri ve tartıştıkları bir etkinlik düzenledikleri gözlemlenmiştir. Kültürümüzde, kadınların evlerde bir araya gelerek yeme-içme, sohbet, paylaşım gibi etkinliklerde

buldukları bu özel günü "gün yapmak" olarak adlandırmaktayız. Buradaki bireyler, kendi özel alanlarında (ev, ev gibi hissi) etkinliklerini gerçekleştirmek yerine çay bahçesinde düzenlemeyi tercih etmiş oldukları görülmüştür. Bu davranış, onların çay bahçesini kendi mekânsal pratiklerini gerçekleştirebilecekleri şekilde düzenleyerek dönüştürdüğüne ve yeni bir mekân üretimine örnek olmanın yanı sıra her ne kadar yarı-kamusal bir alanda olsalar dahi kendi özel alanlarını yaratarak ev gibi hissini oluşmasını sağlamaktadır. Saha ziyaretinde alınan notlarda bu durum şu şekilde aktarılmıştır:

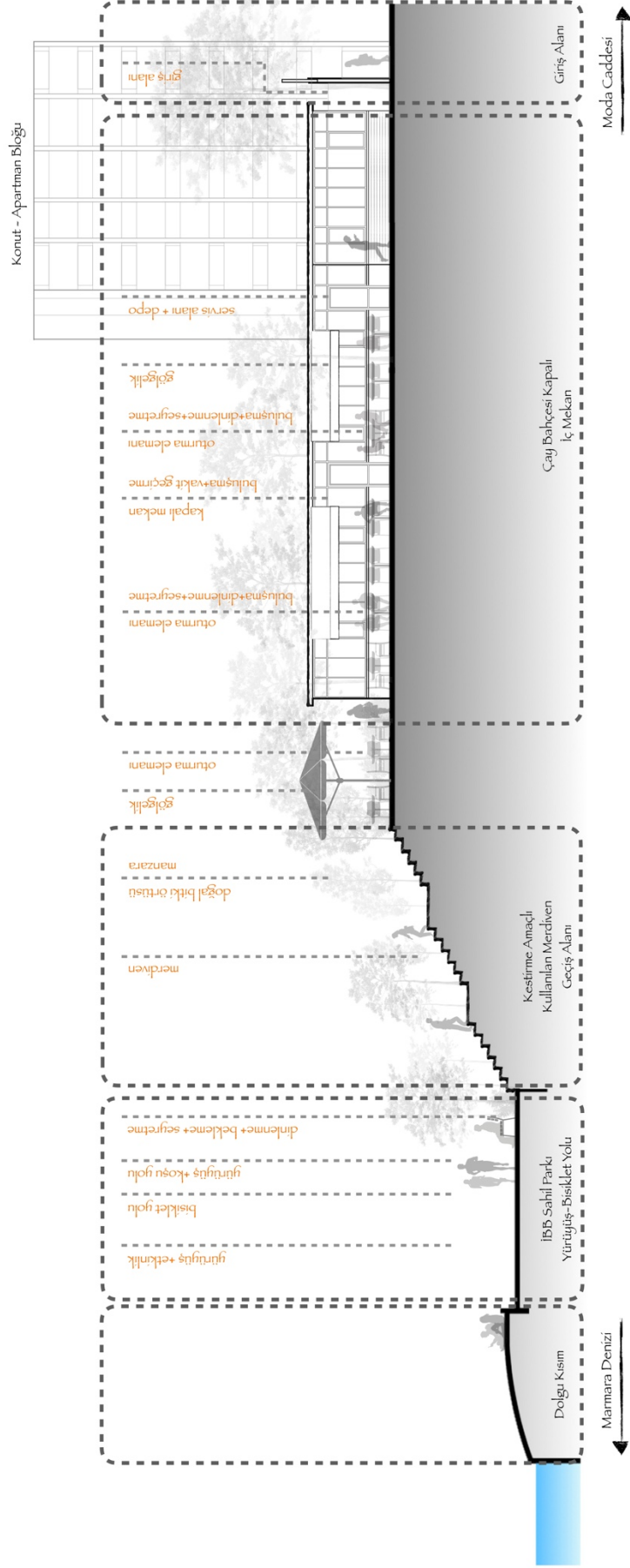
Kimi insanlar yalnız gelmeyi tercih ederken, kimi insanların aileleriyle, arkadaşlarıyla beraber vakit geçirmekte. Bazı yerlerde daha kalabalık gruplar var. Çay bahçesinin ilerisinde bulunan dar alanda bir grubun birçok masayı birleştirmiş olduklarını ve beraber vakit geçirdiklerini fark ettim. Bir süre sonra bu kişilerin buraya açık havada ders yapmaya gelmiş olan öğretmen ve bir grup öğrenci olduklarını anlıyorum. Öğretmenleri bir şeyler anlatırken öğrenciler hem onu dinliyor hem de açık havada ders yapma deneyimi yaşıyor gibilerdi (Saha notları, Kasım 2022).

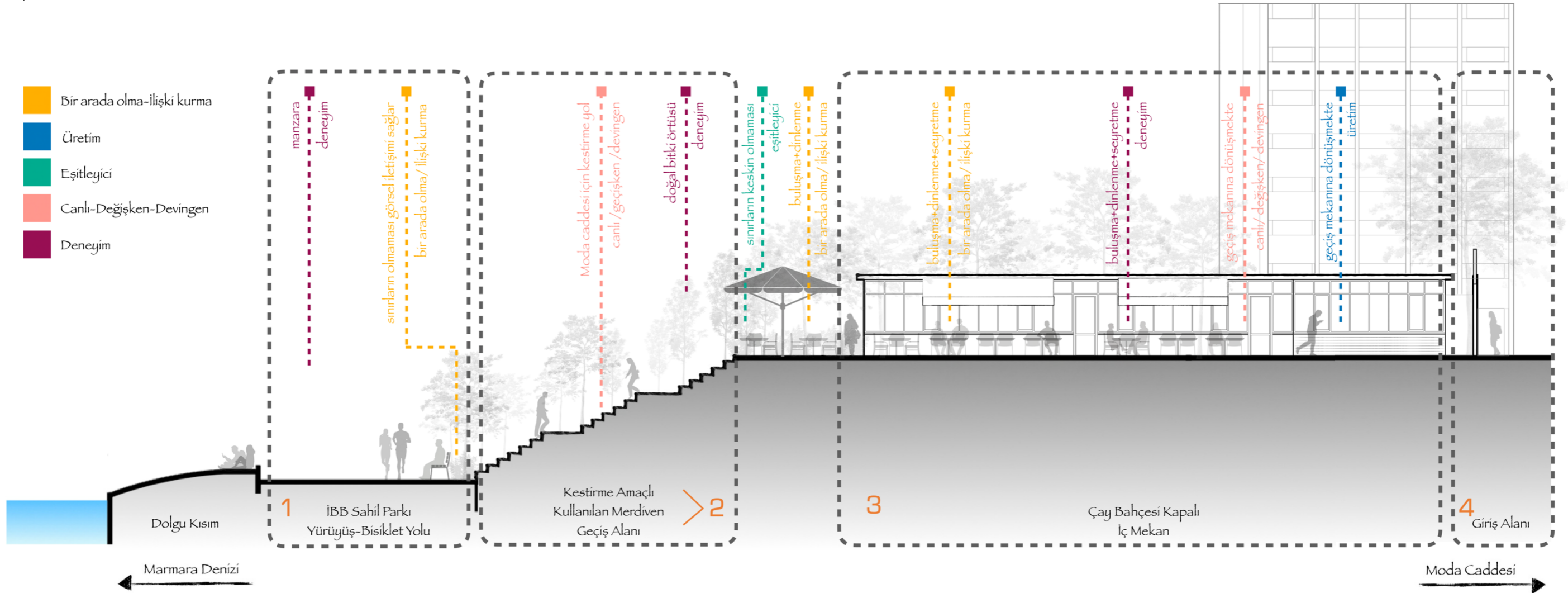
Görsel 20. Moda aile Çay Bahçesi ana giriş alanı önü (Sol) (Yazar arşivi, Ekim 2023).

Görsel 21. Müdavin kimliği oluşturan bireyler çay bahçesinin kaplı mekânın önünde vakit geçirmekte (Sağ) (Yazar arşivi, Ekim 2023).

Çay bahçesinin kapalı mekânın bulunduğu ana bölümdeki yere yakın yerde bulunan ve Moda Senti ile deniz kotundaki İBB Sahil Parkı'nı birbirine bağlayan merdivenin varlığı sebebiyle bu alanın gelen, geçen bireyler tarafından geçiş koridoru olarak kullanıldığı ve sirkülasyonun kimi zaman yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Görsel 20'de gösterilen kesit diyagramı merdivenden gösterilerek çay bahçesi ile sahil kotunun birbirine olan fiziksel bağlantısı gösterilmiştir. Bu geçiş eylemi çay bahçesi içerisinde yeni bir mekân yaratmaktadır. Gündelik hayatın kendiliğinden ortaya çıkardığı ve insanları yapılı çevre ile ilgili olarak ürettikleri yaratıcılıklarını, taktiklerini görünür yapan basit bir örnek olabilmektedir.

GörSEL 22. Moda Aile Çay Bahçesi ile İBB Şehir Parkı'nı bağlayan merdiven kesiti, mekânın fiziksel özellikleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024).

Görsel 23. Moda Aile Çay Bahçesi ile İBB Şehir Parkı'nı bağlayan merdiven kesiti, mekânsal pratiklerin çözümlenmesi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024).

Plan düzleminde uzun bir yapıya sahip olan çay bahçesinde servisin daha kolay ve hızlı yapılabilmesi için bahçenin orta kısmına bir servis büfesi eklenmiştir (Görsel 24). Tek katlı servis büfesinin iki dikey yüzey kenarında Görsel 24’te gösterildiği gibi çalışanların hızlı bir şekilde servislerini yapabilmeleri için kendilerine göre düzenledikleri yüzeyler bulunmaktadır. Bu yüzeyler çay bahçesinde kimi zaman geniş ağaç gövdelerinin kenarında belli bir ritimde tekrar etmektedir. Kolay erişebilecekleri soğuk içecek, su gibi şeylerin buraya yerleştirilerek bu yeri kendi ihtiyaçları doğrultusunda düzenledikleri ve sınırları belli belirsiz yeni bir mekân ürettikleri görülmüştür.

Aşağıda yer verilen Görsel 24’te çay bahçesinin orta alanında bulunan servis büfesi ve etrafındaki işleyiş gösterilmiştir. Çay bahçesinin tek katlı kapalı mekânın olduğu geniş alandan yapılan giriş haricinde iki ara girişi daha bulunmaktadır. Bunlardan biri servis büfesinin olduğu yere yakındır. Moda Parkı ile arasındaki yoldan giriş yapılırken burada da bir sokak satıcısının günün çoğu saati bulunduğu gözlemlenmiştir.

Çay bahçesi, dinlenme ve sosyalleşme amacıyla ziyaret edilen bir mekân olabilmekte ve buraya gelen insanlar kimi zaman çevreyi seyrederek zaman geçirmektedir. Çay bahçesinin sunmuş olduğu açık hava atmosferi, doğal yeşil alan ve manzara ziyaretçilerin tercih sebeplerinden biri olurken çay içme eylemi buna eşlik eden bir gündelik hayat pratiği haline gelmektedir. Bireyler Moda aile Çay Bahçesi’nde kendi istedikleri masaya oturabilirler. Manzara ve doğayı seyretmeye gelen insanların çay bahçesinin Marmara Denizi’ne yakın olan kenara oturmayı tercih ettikleri ve bu mekânda güneşin yönü, manzaranın yönü gibi doğal etkenlerin bireylerin oturma yönü ve masa seçimlerinde etkili rol oynadığı gözlemlenmiştir. Çeşitli kullanıcı profiline sahip olan çay bahçesinde kimi bireylerin bilgisayarlarıyla çalıştığı, kitap okuduğu görülmüştür. Bazı kullanıcılar ise çeşitli etkinlikler düzenlemek için burayı tercih etmiş ve kendi sınırlarını ihtiyaçlarına göre düzenleyerek vakit geçirmekte oldukları görülmüştür. Mekânın esnekliği sayesinde kullanıcıların ihtiyaçlarına göre mekâna müdahale ederek ürettikleri yeni bileşenler aynı zamanda onların bu ortama ait olma duygusunu ve kimlik geliştirmelerini destekler nitelikte olmaktadır.

Çay bahçesinde gerçekleşen mekân üretimi gündelik hayatın değişen durumları ve bireylerin eylemleri doğrultusunda çeşitlenebilmektedir. Çay bahçesinde vakit geçiren bireyler yeme içme, dinlenme, seyretme, çalışma, okuma, sohbet etme, sosyal ilişkiler üretme gibi gündelik hayat eylemleriyle mekânsal pratikler üretmekte ve çay bahçesinin gündelik hayatını ortaya çıkarmaktadır.

Görsel 24. Çay bahçesi orta servis büfesi ve oturma alanının ara giriş ile ilişkisini ele alan görsel çözümleme (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2023).

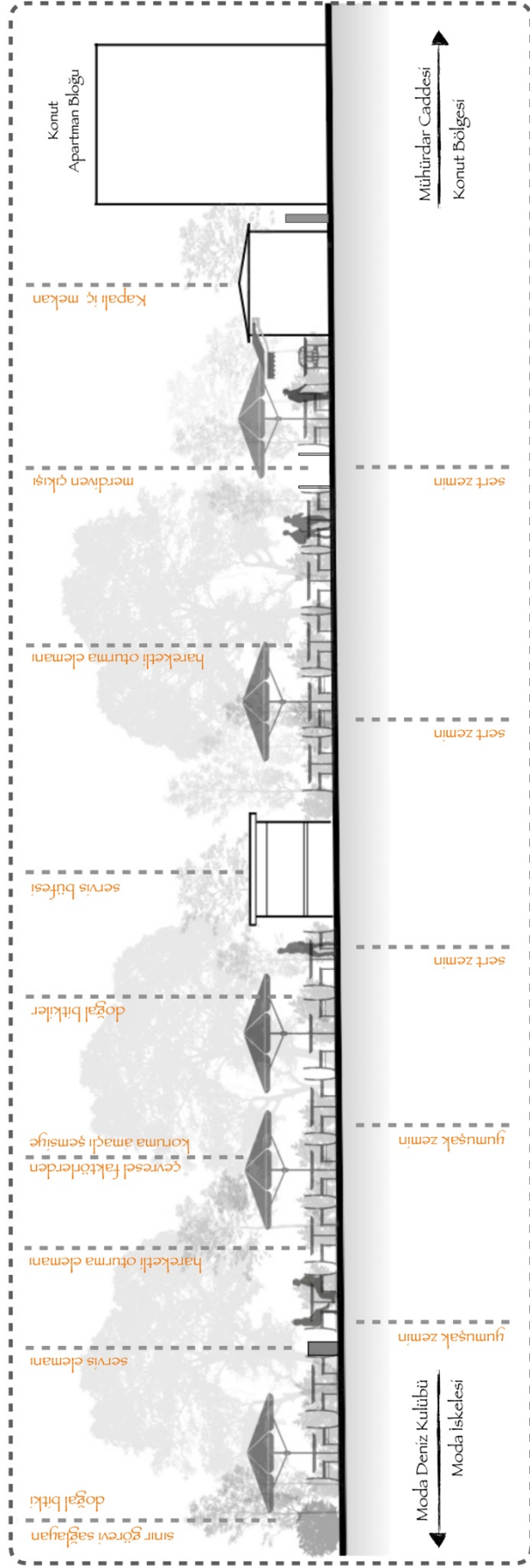
Örnekler, zaman aralıklarından bağımsız olarak, kişinin özel yaşamının kamusal buluştuğu, kendisi için yaşayan bir sosyal alanın yeniden yaratılma sürecini göstermektedir. Çay bahçesi veya çay bahçesinde gerçekleştirilen bu eylemler yarı-kamusal yaşanan alanlar yaratmak için insan potansiyelini ortaya çıkarmaktadır.

Çay bahçesi insanların tüketimde buldukları bir mekân gibi görünebilir. Ancak burada bahsedilen üretimin zıttı olan tüketim, mekânın içindeki şeylerin tüketimiyle değil, mekânın içinde gerçekleşen anlamla ilgilidir. Moda Aile Çay Bahçesi'nde meydana gelen mekânsal pratikler tekrarlar, ritimler, döngüler ve eylemlerle mekâna yeniden dahil olurlar, mekânın üretimini gerçekleştirirler.

3.3.3 Eşitleyici

Gündelik hayatın anlaşılabilmesi için belirli bir mekânın ve o mekânda işleyen belirli bir zamanın anlaşılabilmesi gereklidir. Mekân, fiziksel tanımlamalarının ötesinde toplumsal ilişkiler bütününe gönderme yapan bir birimdir (Sezer Şanlı, 2018). Gündelik hayatın toplumsal (yaşanan) mekânda var olduğunu belirten Lefebvre (2014), mekânın toplumsal ve politik bir üretim olduğunu, içerisinde zıtlıklara yer veren, kapsayıcı bir mekân anlayışını ifade etmektedir. Moda Aile Çay Bahçesi, toplumun herhangi bir sosyal sınıfına özgü olmayan bir mekân yapısıyla, herkes için eşit bir zemin oluşturmaktadır. Bu söylemi destekleyen bir örnek olarak mekânda kullanılan donatılar, estetik kaygılar yerine işlevselliği ön planda tutarak basit ve tek tip olarak seçilmesini söyleyebiliriz. Çay bahçesinde yer alan donatı elemanları aynı standartlara, tek tip malzemeye ve renge sahip olup, yine tüm masaların üzerinde tek tip, aynı malzemedен yapılmış masa örtüsü kullanılmaktadır. Alandaki her oturma düzeninin aynı biçimde sunulması herhangi bir grup ve sınıf için özel anlam ifade eden bir yer bulunmasının önüne geçmiştir. Bireyler, kolayca taşınabilir donatı elemanlarını kişisel tercihlerine göre kullanma özgürlüğüne sahiptir. Bu esnek durum, kullanıcılara yeni oluşan sosyal duruma uygun olarak kendi mekânlarını oluşturma yeteneği sağlamaktadır. Kullanıcıların bu tercihlerinde, çay bahçesinin sahip olduğu manzara ve doğanın belirgin bir rol oynadığı gözlemlenmiştir.

Çay bahçesinde servis tepsinin üzerinde yapılan içecek sunumu, ilgili içeceğin özel gereksinimlerini karşılamak haricinde, herkes için aynı standartlarda gerçekleştirilmektedir. Bu durum, mekânda eşitlik ve kapsayıcılığı destekleyen bir ortamın oluşumuna desteklemektedir.

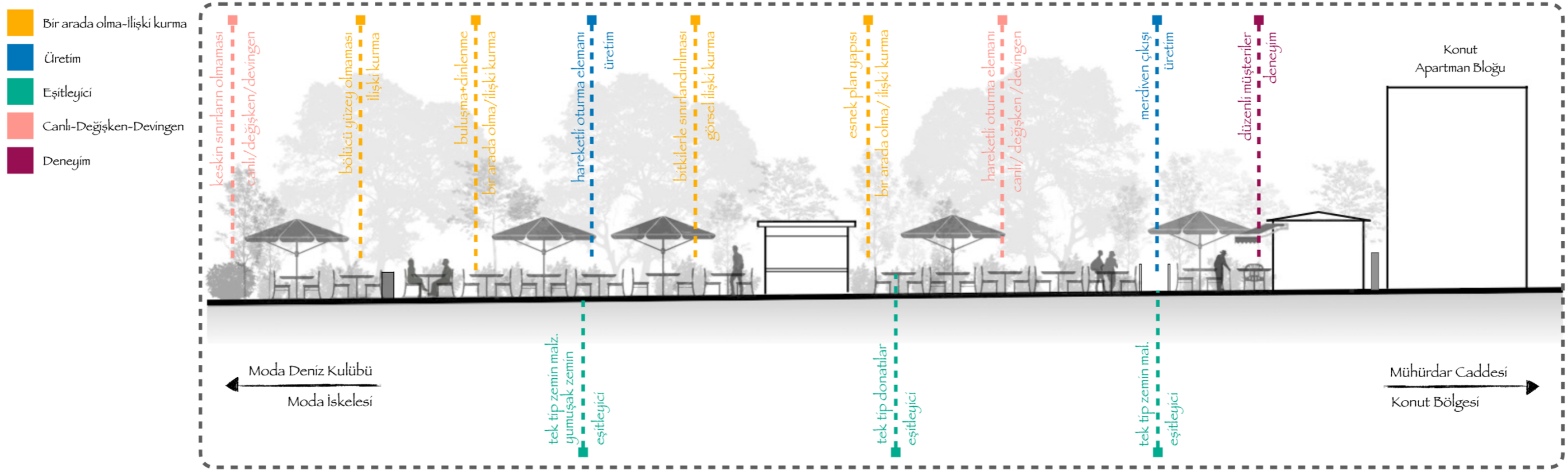
Görşel 25. Moda Aile Çay Bahçesi, mekânın fiziksel nitelikleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2023).

Görsel 25'te görüldüğü üzere, alanda sert zemin hakimiyeti olmasının yanında oturma elemanının etrafında veya yanında bulunan bitkilerin, ağaçların zemininde ve bahçenin ana giriş alanından başlayarak sonuna doğru gidildiğinde daralan alanda sert zeminden yumuşak zemine geçiş yapıldığı görülmüştür. Çay bahçesinde kullanılan malzemeler incelendiğinde, zemin yüzeyinin bazı alanlarda doğal halde (toprak) bırakıldığı, diğer yerlerde ise tek tip dökme betonun kullanıldığı gözlemlenmiştir. Tek tip malzeme kullanılması, mekân içerisinde özelleştirilmiş bir alan oluşturmamakta ve kullanıcıları için bir sınıflandırma ifade etmemektedir. Masaların üzerinde bulunan şemsiyelerin tamamının tek tip olarak kullanılması, çevresel faktörlere karşı koruma sağlama amacının yanı sıra, tüm masa kullanıcıları için eşitlik ilkesini desteklemektedir.

Yapılan gözlemler sonucunda farklı kullanıcı gruplarının gençler, yaşlılar, yetişkinler olarak çeşitlenip; aile buluşması, arkadaş buluşması ya da tek başına vakit geçirmek amacıyla gelmeyi tercih ettikleri görülmüştür. Moda Aile Çay Bahçesi farklı sosyal gruplardan ya da yaş gruplarından farklı insanların bir araya gelip eşit bir biçimde kullanabilecekleri mekân sunmaktadır.

Moda Aile Çay Bahçesi, sosyal yaşanan mekân olarak, insanlara bir araya gelme ve etkileşimde bulunmak için uygun ortam sağlamanın yanında, aynı zamanda yarı kamusal açık alan olmasıyla politik bir rolü de üstlenir. Politik işlevi ise demokrasi, özgürlük, eşitlik ve adalet gibi değerlere dayalı olarak toplumu bir arada tutma görevini üstlenmesidir. Çay bahçesi, farklı sosyal sınıflardan, yaş gruplarından ve çeşitli kültürel geçmişlere sahip bireylerin bir araya geldiği bir ortam sunmaktadır. Moda bölgesi, İstanbul içinde turistik yerler arasında öne çıkmamasına rağmen, yapılan ziyaretlerin çoğunda bu mekânda yabancı insanların da zaman geçirdiği ve arkadaş buluşmaları yaptığı gözlemlenmiştir. Çay bahçesinin sahip olduğu oturma düzeni, atmosferi, doğal yeşil alanları ve sunduğu manzara, insanlara sosyal sınıflar arasında eşitlenmiş bir iletişim ortamında bulunma fırsatı sunmaktadır.

Çay bahçeleri, genellikle açık ve halka açık mekânlar olarak tasarlanır ve herkesin bu ortamları kullanma ve paylaşma imkânı bulmasını sağlar. İnsanların sosyal, ekonomik ve kültürel çeşitliliğini kabul ederek destekler. Mekânın tasarımı ve kullanımı, toplumsal dinamiklere duyarlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Moda Aile Çay Bahçesi, bu tanıma uyan kamusal alanlardan biridir, çünkü burada insanlar sosyalleşir, iletişim kurar ve günlük yaşamlarının bir parçası olarak bu mekânda bulunurlar.

Görsel 26. Moda Aile Çay Bahçesi mekânsal pratiklerin çözümlenmesi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024).

3.3.4 Canlı-Geçişken-Devingen

“Gündelik hayat değişmez değildir; değerini yitirebilir, dolayısıyla değişir. Gerçeklerin insani değişimler, sadece bu cevhere nüfuz edebilenlerdir.” (Lefebvre, 2012, s. 232).

Lefebvre, gündelik hayatın kendi içinde dinamik, değişken, devingen yapısı olduğundan bahseder ve dönüşüm sürecini vurgular. Gündelik hayatın geçtiği mekânlar, gündelik hayatın ve toplumun dinamiklerine bağlı olarak sürekli olarak değişebilir. Bu değişim hem mekânın fiziksel özelliklerini hem de mekânın kullanımını etkileyebilir. Gündelik hayatın içindeki bireylerin alışkanlıkları, etkileşimleri ve sosyal ilişkileri, mekânların şekillenmesinde ve dönüşmesinde etkili olabilir. Geçişken ve akışkan mekânlar terimleri, mekânın sabit ve katı sınırlarla değil, daha esnek, dinamik ve değişken bir şekilde tasarlandığı veya deneyimlendiği mekânlara atıfta bulunur. Genellikle sosyal ve kültürel etkileşimlere, farklı pratiklere ve değişken eylemlere, kullanımlara açık olan mekânlar olarak tanımlayabiliriz. Bu anlamda, Moda Aile Çay Bahçesi'nin belirli bir sınıra sahip olmaması, bireylerin rahatlıkla geçebildiği veya çevresi ile kolay bir şekilde etkileşimde bulunabilmesi kullanıcıların eylemlerine yansımaktadır.

Görsel 27. Moda Parkı ile çay bahçesi yürüyüş yolu doğal bitki örtüsü ile sınırlandırılmıştır (Sol) (Yazar Arşivi, Kasım 2022).

Görsel 28. İBB Parkı ile Moda Aile Çay Bahçesi'ni bağlayan merdiven (Sağ) (Yazar Arşivi, Kasım 2022).

Moda Aile Çay Bahçesi'nde giriş bölümünde bulunan çay bahçesi ile alt kotta konumlanan İBB Parkı'nı birbirine bağlayan ve insanların Moda Parkı, Moda Caddesi'ne giderken kestirme olarak kullandığı merdiven bulunmaktadır. Bu merdivenin gün içerisinde insanlar tarafından sıklıkla kullanıldığı ve bu şekilde çay bahçesinin içinde bir geçiş-eşik mekân

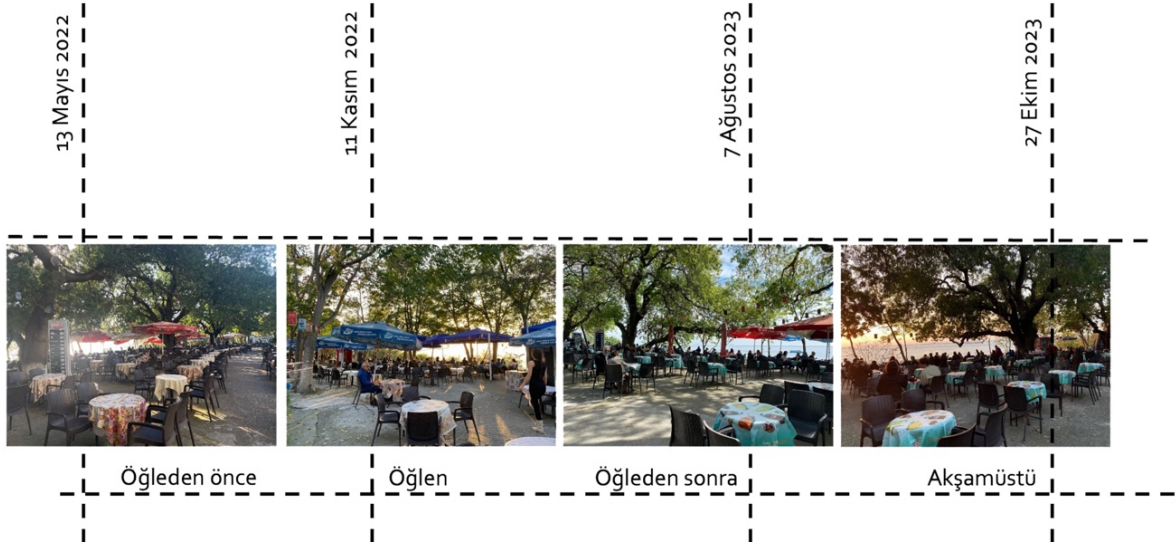
oluştugu gözlemlenmiştir. Yani, kimi insanlar için Moda Aile Çay Bahçesi için buluşma yeri iken, kimi insanlar için bir geçiş yeri olabilmektedir (Görsel 28).

Çay bahçesi yaşanan (toplumsal) mekân olmasıyla geleneksel sabit bir mekândan farklı olarak, sahip olduğu nitelikleri ve gündelik hayatın mekânla olan etkileşimi aracılığıyla toplumun dinamik ve karmaşık yapısını yansıtmaktadır. Sahip olduğu akışkan plan yapısı ve mekân organizasyonu sayesinde bireylerin burada gerçekleştirdikleri mekânsal pratikler üzerinden, kendini yeniden üreterek, kullanıcıların ihtiyaçlarına göre şekillenebilmekte ve zaman içinde evrilebilmektedir. Bu durum, bireylerin bu kentsel mekânı daha özgürce kullanabilmelerini, etkileşime girebilmelerini, mekânda daha fazla kontrol ve katılım hissetmelerine olanak tanımaktadır. Hareketli ve kolay taşınabilen donatı elemanları bireylere buldukları yeri kendi ihtiyaçlarına göre düzenleyebilmelerine imkân tanır. Bu sayede, çay bahçesinde mekân organizasyonu kullanıcıların istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda düzenleyebilecekleri şekilde esnek, canlı ve değişken bir yapıya sahip olmaktadır.

Moda Aile Çay Bahçesi'nde mekânsal pratikler ve mekân üretiminin gerçekleşmesine yardımcı olan dinamikler ortaya çıkmaktadır. Çay içme eylemi, burada sohbetle birleşerek, mekânın dinamik ve etkileşimli bir karakter kazanmasına yol açmaktadır. Çay bahçesine adım atıldığı andan itibaren algılanan ilk şey, insanların çay içme eylemini sohbete dönüştürdüğü, boşalan çay bardaklarının yerini belli bir ritimde yenilerinin aldığı, insanların gündelik hayatındaki çay içme ve sohbet etme eylemlerinin üst üste binmesiyle ortaya çıkan görsel deneyimin ve birbiri içine geçen seslerin yarattığı işitsel deneyimin mekânla bütünleşmesidir. Çay bahçesindeki bu doku farklı ritimlerde devam ederken zaman bu mekânda kaybolmaktadır. Çay bahçesinin sahip olduğu çay içme ve sohbetin sürekli akışta olmasının yarattığı ritim mekânın karakteristik özeliği olmaktadır.

De Certaeu (2008), mekânın sabit ve homojen olmadığı; bireylerin yüklemiş olduğu çeşitli anlam ve deneyimler ile oluşan çok yönlü ve değişken bir form olduğunu söylemektedir. Çay bahçesinde var olan seyyar satıcılar buranın gündelik hayat ritmini oluşturan bir kentsel mekân ögesi olmaktadır. Bu yerin anlamı içinde bir seyyar satıcının burada bulunan insanlara yaşattığı deneyim diğer bireylerden farklılaşmaktadır. Çay bahçesinin girişinde konumlanan ya da içeride seyyar olarak gezen sokak satıcıları, kullanıcıların acil ihtiyaçlarını gidermek için geliştirilen bir taktik olarak düşünülebilir. Seyyar satıcılarda çay bahçesinde gündelik hayatın ritmini oluşturan bir kentsel aktörlerden biri olmaktadır.

Fakat, onlar için çay bahçesinin deneyimi diğer kullanıcılardan daha farklıdır. Onlar bu yaşanan kentsel mekânı yürüyerek, duraksayarak ve gözlemleyerek deneyimlerler. Satış birimlerinin yarattığı fiziksel durumlar, çay bahçesindeki bireylerle kurdukları sosyal ilişkiler, etraflarında tetikledikleri farklı boyuttaki algısal duyular bu mekânda bulunan bireylerin yaşadıkları mekânsal pratikler olarak ortaya çıkmaktadır.

Görsel 29. Çay bahçesinde geçen mekân-zaman ilişkisi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2023).

Çay bahçeleri bir taraftan açık hava kentsel mekân olduğu için kullanım yoğunluğu saat, gün, mevsim, hava koşulları gibi değişkenlerden etkilenen bir yer olmaktadır (Görsel 29). Moda Aile Çay Bahçesi sahip olduğu geniş açık hava oturma alanı ve manzarası ile daha çok güneşli günlerde ziyaretçilerini çekmektedir. Çalışma boyunca yapılan saha ziyaretlerin farklı günlerde ve aylarda olmasına dikkat edilmiştir. Gözlemlenen durumda çay bahçesinin kullanım yoğunluğunun tatil günleri ve akşamüstleri daha yoğun olduğu görülmüştür. Sabah saatleri veya öğlen saatlerinde yoğunluk çok olmasa da insanlar yine bu mekânda ağaç gölgelerinin altında vakit geçirmeyi tercih etmektedir. Çay bahçesi insanların gündelik hayatlarında sosyalleşmek, boş zaman geçirmek gibi aktiviteleri gerçekleştirdikleri yer olmasıyla bu tip değişkenlik göstermesi normal karşılanmıştır.

Bir kentsel mekânın geçişken, devingen ve canlı olması fiziksel sınırlarının ötesinde, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik sınırları da aşabilmesini gerektirmektedir. Çeşitli kullanıcı gruplarını ve farklı sosyal grupları eşitleyici bir zeminde barındırabilmesi, mekânın çeşitli kullanıcı gruplarına hitap etmesi ve farklı sosyal grupları içinde barındırması toplumsal çeşitliliği desteklediğini göstermektedir. Bu, mekânın yaşayan bir yapıya sahip olarak değişkenliğini ve çeşitliliğini artırır. Aynı zamanda mekânın zaman içinde farklı şekillerde kullanılmasına ve farklı sosyal dinamiklerin oluşmasına olanak tanımaktadır.

3.3.5 Deneyim

İnsan, gündelik hayatın içinde ve gündelik yaşam aracılığıyla tamamlanır (Lefebvre, 2012, s. 168). Gündelik hayatın içinde bireyler, mekânları kendi amaçları ve ihtiyaçları doğrultusunda kullanmakta ve bu mekânlara anlam yüklemektedir. Her bireyin mekâna dair amaçları değiştikçe, mekânın kullanım şekli bireyin ihtiyaçlarına ve amaçlarına göre şekillenmekte ve her birey için farklı anlamlar kazanabilmektedir. Bireyler, gündelik hayattaki ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda mekânları yeniden yaratma, dönüştürme ve yeni anlamlar yükleme yeteneğine sahiptirler; bu süreç, aynı zamanda mekânın değişken, dinamik ve akışkan yapısını da ortaya koymaktadır.

Her toplumsal mekân, gösteren ve göstermeyen, algılanan ve yaşanan, pratik ve teorik gibi çok sayıda veçhesi ve hareketi olan bir sürecin sonucudur. Kısacası, her toplumsal mekânın bir tarihi vardır ve başlangıçtaki temel veri doğadır. Lefebvre'e göre her toplumsal mekân, her zaman ve her yerde birtakım özelliklere sahip olduğundan, ilksel ve özgün veri olan doğadan türemektedir (2014, s.133). Tarih ve doğa, zaman içinde iç içe geçer, birbirinden ürer ve kültür olgusunu yaratır. Her toplumun tarihi, kendine özgü bir kültür oluşturur. Çay bahçeleri, Anadolu kültürünün sosyal, kültürel ve tarihsel sürecinin bir sonuç parçası olarak kabul edilir ve toplumdaki bireylerin yaşantısal deneyimleri, paylaşımları, siyasal söylemleri ve günlük hayattaki rolleri, bireysel ve kolektif belleklerinde önemli bir yer edinerek anlam kazanır. Türk insanı için çay içme eylemi, gündelik hayatın bir parçası haline gelmiş ve bu pratiğin etkinliğe dönüşmesiyle bireyler kendi mekânlarını yaratarak gündelik hayat deneyimini zenginleştirmişlerdir. Moda Aile Çay Bahçesi, kentteki bireylere, kendi kültürleri ve kimlikleriyle var olabilecekleri, bir araya gelebilecekleri bir toplumsal mekân sunarak sosyal yakınlaşmayı ve anlam paylaşımını destekler. Mekânsal sınırların olmaması, insanları bir araya getirerek sosyal anlamda bir şeyler paylaşmalarını mümkün kılar. Bu durum, ortak zeminde buluşmayı ve birlikte aktiviteler yapmayı teşvik eder, ortak eylemler ve rutinler sayesinde bir kültürün oluşumuna zemin hazırlar.

Gerçekleştirilen gözlemlerde, gün içinde kullanım yoğunluğunun daha yüksek olduğu yer çay bahçesinin ana giriş alanıdır ve aynı zamanda bahçenin en geniş kısmını oluşturduğu görülmüştür. Bu alanda bireyler tarafından oluşturulan veya zaman zaman rastlantısal şekilde gelişen diyaloglar ve günlük sohbetler, sosyal ilişkilerin üretilmesine katkı sağlayarak yeni mekân üretimini destekleyici bir nitelik taşımaktadır. Çay bahçesinin daralan kısmına doğru ilerledikçe, özellikle orta bölümünden sonraki alanlarda kullanıcı

yoğunluğu göreceli olarak azalmakta; genellikle yalnız veya eşlik eden bir kişi ile daha sakin bir atmosferde zaman geçirmek isteyen, ders çalışan ve daha izole bir ortam arayan bireylerin tercih ettiği gözlemlenmiştir. Mekânın esnek yapısı sayesinde üretilen mekânsal pratikler aynı zamanda, bireylerin kendi mekânsal deneyimlerini oluşturmaları sağlamaktadır.

Bitkilerin, ağaçların, yeşil alanın fiziksel anlamdaki varlıkları kullanıcıları çevresel faktörlere karşı korunma, gölgelenme gibi konfor imkanları sağlamasıyla birlikte görsel olarak da bireylere hitap ederek doğa ile iç içe olma duygusunu kuvvetlendiriyor. Bu sebepten, bireylerin burada bulunmayı aynı zamanda doğa ile iç-içe olduklarını hissedebildikleri için tercih ettikleri fark edilmiştir. Mayıs 2022’de alınan saha notlarında bu durum şu şekilde gözlemlenmiştir:

Deniz yönüne bakan tüm masalar neredeyse çay bahçesi boyunca dolu. Kimi insanlar aileleriyle, kimisi arkadaşları ile vakit geçirmekte. Kalabalık genç gruplar kendi aralarında sohbet ederek, eğlenmekte. Çay bahçesinde bulunan garson elinde çay dolu tepsi ile masaların arasında gezmesini seyrederken bir yaşlı kadının birlikte geldiği arkadaşına şu sözleri dediğini duyuyorum; “Kızım buraya gelmeyi sevmiyor. O daha lüks yerleri, yiyecekleri güzel olan yerleri seviyor. Ama baksana etrafa ne iyi yapmışız gelmekle. Özlemişim doğayı...” (Saha notları, Mayıs 2022).

Görsel 30. İBB Şehir Parkı ve deniz manzarasının Moda Aile Çay Bahçesi'nden görünüşü (Yazar arşivi, Kasım 2022).

Görsel 31. Moda Aile Çay Bahçesi'nin sahip olduğu doğal manzara ve insanların manzara ile olan ilişkisi (Yazar arşivi, Kasım 2022).

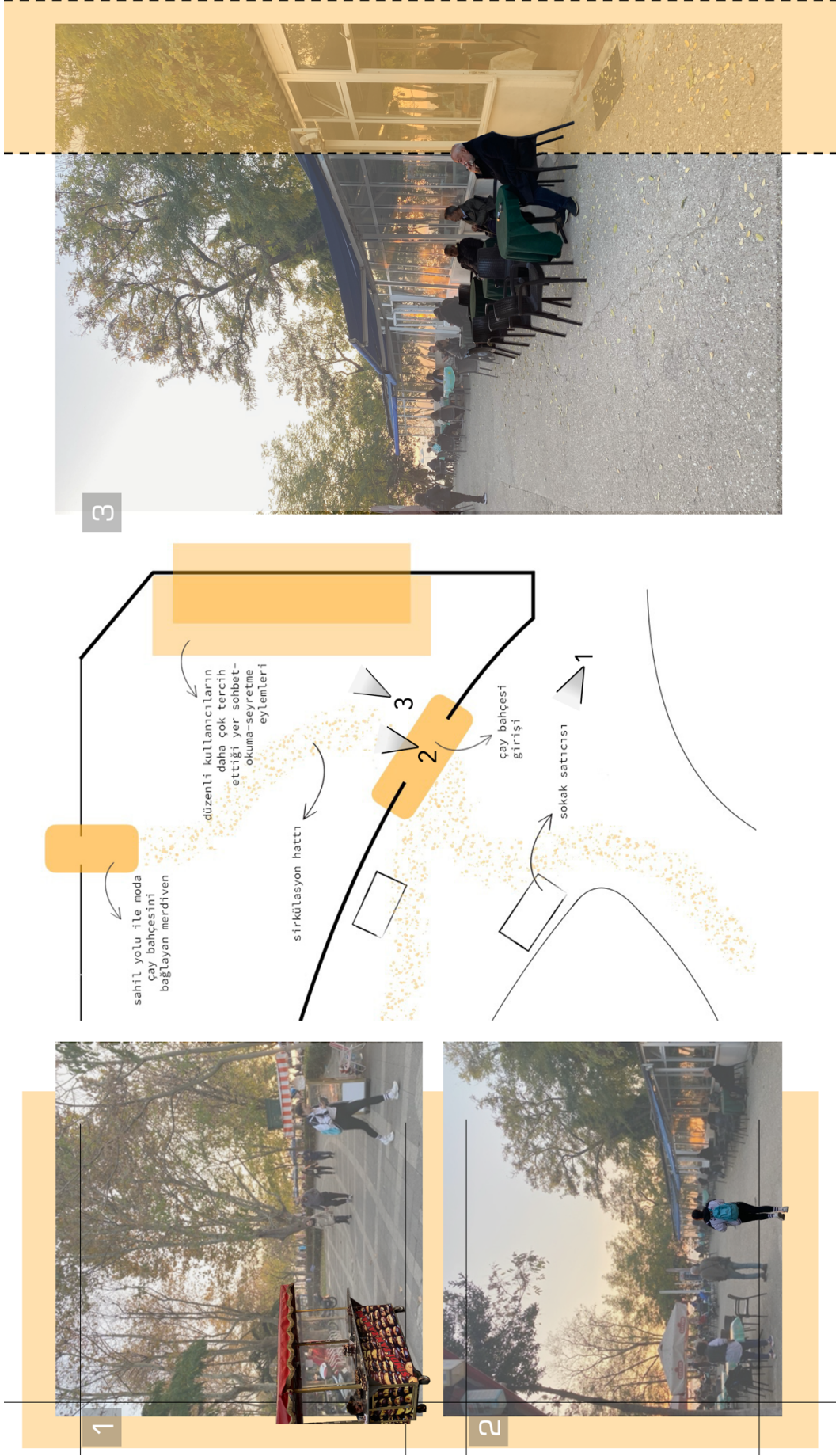
Lefebvre, gündelik hayattan bahsederken manzaranın rolü için şöyle belirtmiştir; “Manzara çoğunlukla okunaklı, kimi zaman hayranlık verici şekilde hazırlanmış, içinde insan ile doğanın -birinin sembollerinin, diğerinin işaretlerinin- bir araya geldiği toplumsal bir metin sunar.” (Lefebvre, 2013, s.325). Moda Aile Çay Bahçesi’nin sahip olduğu doğal yeşil alanlar ve kullanıcılarına sunduğu manzara bireylerin kent hayatının dokusundan uzaklaşmak ve doğa ile iç içe hissetmek için vakit geçirmeyi tercih ettikleri bir yer haline

gelmiştir (Görsel 30-31). Özellikle, İstanbul içinde kentleşme ve yapılaşmanın artması ile Moda Aile Çay Bahçesi yakın çevresinde bulunan Moda Parkı ve İBB Şehir Parkı'nın varlığıyla birlikte burada geçen gündelik hayatın akışını etkileyen yerler olmaktadır. Yapılan gözlemlerde Moda Aile Çay Bahçesi, çevresinde konumlanan farklı niteliklerdeki diğer alanlar tarafından desteklenmekte ve gündelik hayatın içinde gerçekleşen etkinlikler için gerekli ortamı hazırlamakta olduğu görülmüştür.

Çay bahçesinin yakın çevresinde veya içerisinde karşılaşılan seyyar satıcılar dahi bu alanda gündelik hayatın şekillenmesine yön veren aktörlerden biri olmaktadır. Örneğin, aşağıda bulunan Görsel 32'de sol tarafta görülen saha fotoğraflarının görsel çözümlemesi yapılarak sağ tarafta verilmiştir. Fotoğraflarda görüldüğü üzere, çay bahçesi ile Moda Parkı arasındaki yolda bulunan sokak satıcıları varlıklarıyla buradaki gündelik hayatı geliştirmektedir. Çay bahçesi içerisine dışarıdan yiyecek getirmenin serbest olması bireylerin zaman zaman buradaki sokak satıcılarından veya içeriye giren seyyar satıcılardan alışveriş yapmalarıyla onların varlıklarını destekledikleri görülmüştür. Alışveriş eylemi esnasında kurulan diyaloglar, satıcıların ve satış birimlerin görsel, işitsel, tatsal olarak bireylerin farklı algılarını tetiklemesi, bu yerin gündelik hayatın tüm sıradanlığına ait olduğu görülmektedir.

Çay bahçesi ile sahil arasında bulunan topografik kademelenme, Görsel 33'te gösterilmiştir. Sahil şeridi ve İBB Parkı'na göre daha yüksek bir kotta konumlanan çay bahçesi, bu sayede kıyı şeridi ile görsel ve işitsel ilişkisini korumaktadır. Bu konumlandırma, çay bahçesinin bu yöne doğru yerleştirilen masalarında bireylerin daha uzun süre oturup sohbet etme, dinlenme ve vakit geçirme gibi eylemlerle fiziksel mekânın sosyal anlamda desteklenmesine katkıda bulunmaktadır.

Türk insanı için çay içme eylemi, gündelik hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş ve bir gündelik hayat pratiği olmuştur. Bu pratiğin etkinliğe dönüşerek kendi mekânını yaratması, çay bahçelerinin oluşumuna zemin hazırlamış ve bireylere mekân içinde bir gündelik hayat deneyimi sunmuştur. Moda Aile Çay Bahçesi, sahip olduğu doğal, sade ve nostaljik atmosferi, kullanılan tek tip donatı ve malzemeler ile kentteki bireylere kendi kültür ve kimlikleriyle var olabilecekleri, bir araya gelebilecekleri bir toplumsal mekân sunmaktadır. Bu yönüyle Moda Aile Çay Bahçesi, bireylerin gündelik hayatın akışında mekânsal pratiklerini gerçekleştirebilecekleri ve bu pratiklerle mekânın sürekli yeniden dönüştürüldüğü ve üretildiği önemli bir kentsel alan olarak öne çıkmaktadır.

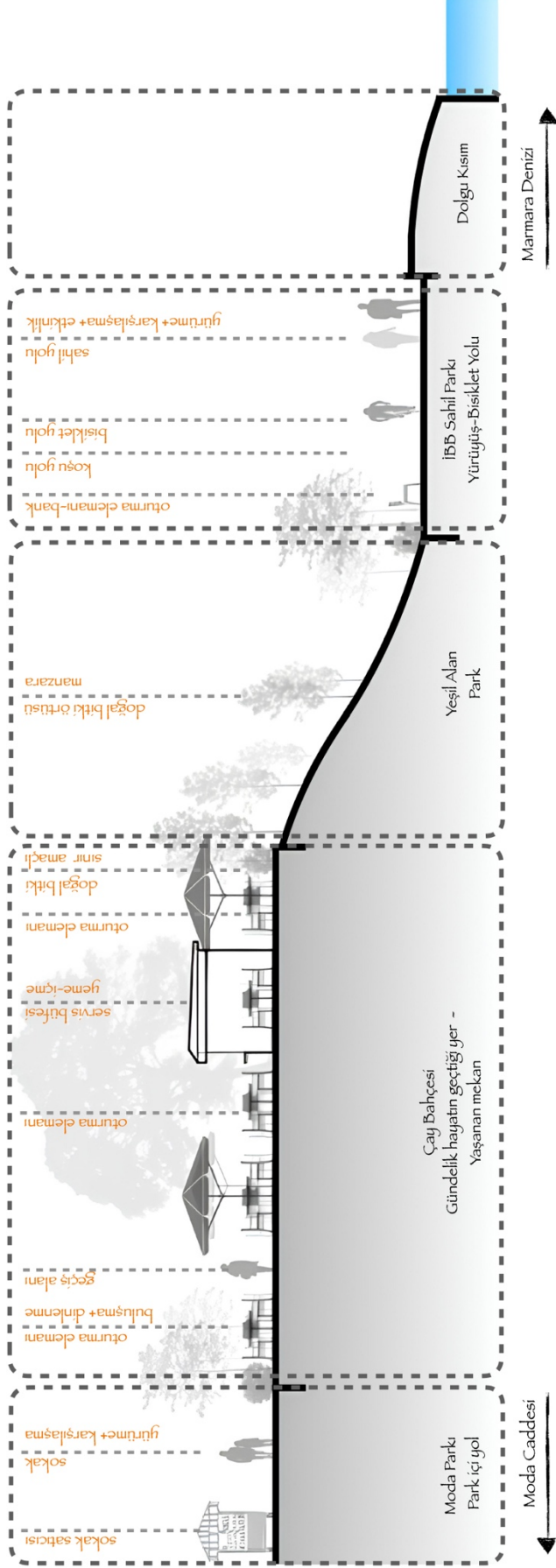
Görsel 32. Moda Aile Çay Bahçesi giriş alanı görsel çözümleme (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2023).

Moda Aile ay Bahçesi farklı bireyler için farklı anlamlar taşıyabilir. Bu durum, mekânın çoklu anlamlarla yüklenebileceğini ve her bireyin deneyimine göre şekillenebileceğini göstermektedir. Moda semtinde ikamet eden bir bireyin burada vakit geçirmesi ve gündelik hayatında bir ritüel haline getirmesi ile farklı bölgeden gelerek tatil günlerinde buranın tadını çıkarmaya gelen bireyler için çay bahçesi farklı anlamlar taşıyabilir. Yine, farklı etkinlik amacıyla gelen bireyler için de aynı durum söz konusu olmaktadır. Örneğın, bir kişi için Moda Aile ay Bahçesi sadece bir içecek içme mekânı olabilir, ancak diğeri bir kişi için burası sosyal bir buluşma noktası veya dinlenme alanı olabilir.

ay bahçesindeki ve hatta çay bahçesinin yakın çevresindeki mekânsal düzenlemeler, toplumsal etkileşimleri ve gündelik hayatın akışımını etkilemektedir. Örneğın, ay bahçesindeki masaların düzeni, insanların birbirleriyle olan iletişimini değıştirebilir. Belirli bir düzen, insanların bir araya gelme şeklini belirleyebilir ve bu, Lefebvre'nin mekânın toplumsal üretimi teorisine göre mekânın sosyal etkileşimleri şekillendirmesi olarak ifade edilmektedir. Mekânın fiziksel özellikleri, insanların bir araya gelme biçimini ve birbirleriyle olan iletişimini burada gerçekleştirdikleri gündelik hayat pratiklerini ve gündelik hayat deneyimlerini şekillendirmektedir.

Moda Caddesi'nde Ferit Tek sokağı üzerinden yaklaşılarak girildiğinde kullanıcıları çay bahçesinin girişinin sağ tarafında uzun ve dar formda tek katlı, geniş cam açıklıkları bulunan kapalı bir mekân karşılamaktadır. Burası mevsim şartlarına göre yoğunluğu değışen, soğuk mevsimlerde daha sık kullanılan, içerisinde mutfak, servis alanı, depo, ıslak hacim gibi birimlerin bulunduğu yerdir. Genellikle oyun oynayan kişilerin burada iç mekânda oturdukları gözlemlenmiştir. Aynı zamanda kapalı mekânın önünde bulunan masalarda çay bahçesini gündelik hayatlarında düzenli aralıklarla ziyaret eden, burada daha çok vakit geçirip, sosyalleşen ve diğeri kişilerle de daha sık iletişime geçerek sohbet ettiğı görülen, çalışanlar tarafından bilinen müdavim kesimin vakit geçirdikleri gözlemlenmiştir. Daha ileri yaşlarda olan kullanıcıların rutin şekilde bu yerde vakit geçirmesi, etrafı seyretmesi 'müdavim' olma durumunu yaratmaları yerin kimliğı hakkında da bize ipuçları vermektedir. Ekim 2023'te alınan saha notlarında şu ifadelerle geçmektedir:

Yaşlı bir kadın ve yanındaki iki genç ocuk bir masaya geçip oturdular. Kadının elinde pastaneden alındığı belli olan bir kutu atıştırmalık tatlı vardı. Kısa bir süre sonra yanlarına gelen garson ile yaşlı kadın sohbet etmeye başladı. Garson kadına uzun zamandır sizi göremedik diye sordu ve aralarında geçen kısa bir sohbetten sonra yaşlı kadın, sohbet ettiğı garsona ve çaylarını getiren diğeri garsona yanında getirdiğı tatlidan ikram etti. (Saha notları, Ekim 2023).

Görsel 33. Moda Aile Çay Bahçesi ve kıyı ilişkisi arasında mekânın fiziksel özellikleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2023).

1

Moda Parkı- Park içi yol

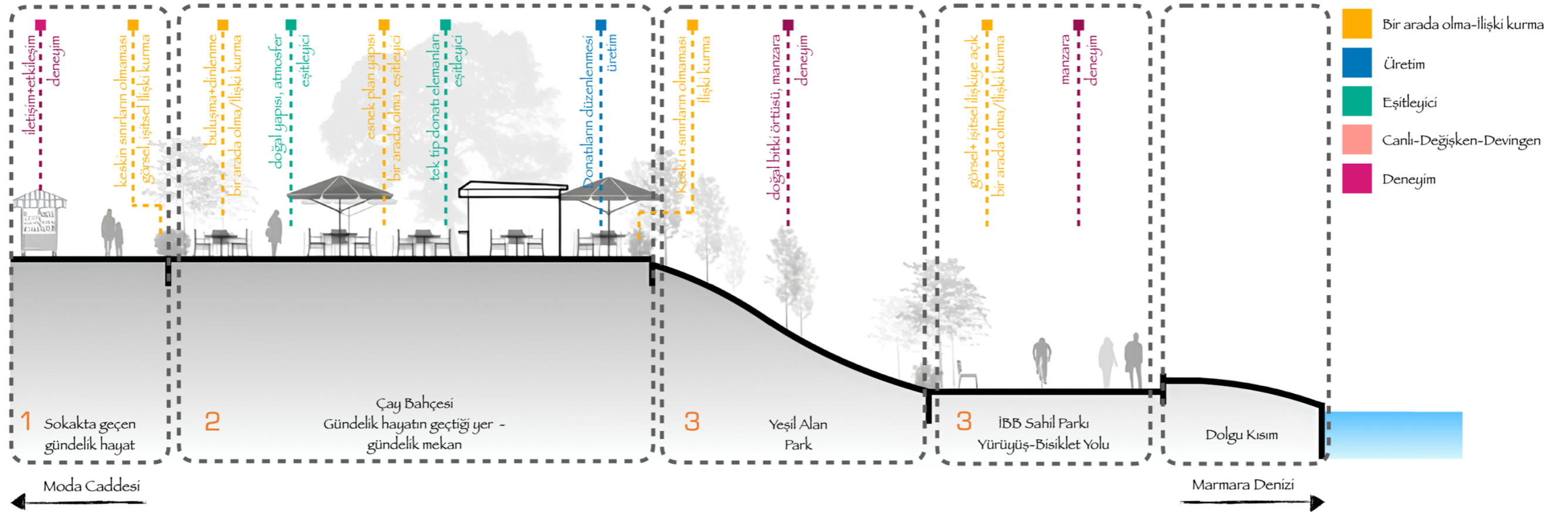
2

Moda Aile Çay Bahçesi

3

İBB Sahil Parkı

Görsel 34. Moda Aile Çay Bahçesi mekânsal pratiklerin çözümlenmesi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024).

Sahada tanık olunan bu an buraya gelen kimi ziyaretçilerin çay bahçesinde düzenli olarak vakit geçirdikleri ve çalışanlar ile müdavim olan insanlar arasında günlük hayatlarında sosyal ilişkilerin kurulduğu gözlemlenmiştir. Moda Aile Çay Bahçesi aynı zamanda belli aralıklarla çay bahçesini ziyaret eden ve bu mekânda düzenli olarak vakit geçiren müdavim profiline sahip olması, mekânın sadece belli bir kullanım amacı değil, aynı zamanda bir sosyal topluluğun bir araya geldiği bir yer olduğunu ve aidiyet duygusunun oluştuğunu işaret etmektedir.

Müdevimlik, bireylerin belirli bir aktiviteyi, mekânı veya ortamı sürekli olarak deneyimlemeleri ve bu deneyimlerin birikmesiyle ilişkilidir. Sürekli tekrarlar sonucunda bireyler, o aktiviteye veya ortama ilişkin derinlemesine bir deneyim edinirler ve bu deneyimlerini zamanla zenginleştirirler.

De Certeau, müdevim olma durumunu daha fazla bireyin günlük pratikleri üzerinden incelemiştir. Ona göre, müdevim olma, bireylerin günlük yaşamda belirli alışkanlıklar ve rutinler geliştirmeleriyle ilişkilidir. Ancak De Certeau, bireylerin bu rutinler içindeki hareket alanlarını araştırırken, onların rutinler içindeki yaratıcı ve yenilikçi uygulamalarını da vurgulamaktadır. Müdevim olma durumu, De Certeau'ya göre, bireylerin gündelik yaşamda mevcut yapıları manipüle etmeleri ve değiştirmeleri için bir fırsat sunduğunu belirtirken; Lefebvre, müdevim olmanın sadece pasif bir kabulü değil, aynı zamanda günlük yaşamın mekânsal ve toplumsal yapısına karşı bir direniş biçimi olarak da anlaşılması gerektiğini savunmaktadır.

Moda Aile Çay Bahçesi'nde gerçekleştirilen gözlemler sonucu, çay bahçesinin mekânsal nitelikleri ve burada üretilen mekânsal pratikler, kuramsal okumalardan elde edilen “bir arada olma-ilişki kurma, üretim, eşitleyici, canlı-geçişken-devingen, deneyim” anahtar kelimeleri üzerinden detaylı olarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda, araştırma kapsamında tespit edilen mekânsal özellikler, mekân üzerine yapılan okumalardan çıkarılan kavramlar ve Lefebvre ile De Certeau'nun gündelik hayat teorisinden elde edilen ilkelere ilişkilendirilerek tüm yapılan analizlerin özeti olarak Tablo 7'de sistematik bir biçimde eşleştirilmiştir.

Sonuç olarak, Moda Aile Çay Bahçesi'nde gerçekleştirilen gözlemler ve analizler, mekânın sosyal, kültürel ve sembolik boyutlarını derinlemesine anlamamıza olanak sağlamış ve gündelik hayatın pratiklerinin mekânın üretimi üzerindeki belirleyici etkilerini ortaya koymuştur.

Tablo 7. Moda Aile Çay Bahçesi'nde üretilen mekânsal pratiklerin kuramsal karşılıkları (Yazar tarafından hazırlanmıştır).

Yaşanan Mekân	Gündelik Hayat	Çay Bahçesindeki Mekânsal Karşılıkları
Bir arada olma İlişki kurma (İletişimsel eylem)	Toplumsal ilişkiler Sosyal ilişkiler	Mekân organizasyonu Mekânın sahip olduğu açık plan yapısı (bölücü yüzey olmaması) Esnek plan yapısı Hareketli donatı elemanları
Üretim Dinamik- Dönüştüren	İfade etmek Yaratıcılık Strateji-Taktik Yeniden şekillenebilme	Hareketli donatı elemanları kullanılması Esnek plan yapısı Manzara/ Doğal yapısı Geçiş alanı
Eşitleyici (Herkes tarafından erişilebilir)	Demokratik Katılımcı	Tek tip donatı elemanı kullanılması Tek tip malzemeler kullanılması Atmosfer Sahip olduğu doğal yeşil alanları (Ağaç gölgesinde oturmak, manzara gibi)
Canlı (Özne mekânın kendisidir) Geçişken Devingen	Dinamik Yeniden üretim	Mekânsal sınırın keskin olmaması İşitsel ve görsel ilişkiyi kuvvetlendiren öğeler Akışkan/Geçişken plan yapısı Hareketli donatı elemanları Sahip olduğu açık plan yapısı
Deneyim (Gündelik karşılaşmalar)	Rutin Pratik Deneyim Anlam	Tekrarlayan mekânsal eylemler Çeşitli etkinliklere açık olması Atmosfer Manzara- doğa ile iç içe

SONUÇ

Mekân, yalnızca fiziksel sınırlarla tanımlanabilen bir yapıdan öte, gündelik hayat pratikleriyle sürekli olarak şekillenen ve yeniden inşa edilen dinamik bir yapıdır. Bu çalışmada, mekânın fiziksel tanımlamaların ötesindeki boyutları ele alınarak, bireylerin gündelik hayat pratikleri aracılığıyla nasıl esnek ve sürekli yenilenen mekânlar oluşturabileceği incelenmiştir. Araştırmanın odak noktası, seçili çay bahçesi üzerinden gündelik hayat pratiğinin nasıl bir mekân yaratma potansiyeline sahip olduğunu ve kent içerisinde yaşayan bireylerin bu pratikler aracılığıyla nasıl anlamlı deneyimler oluşturduklarını ortaya koymak olmuştur.

Lefebvre, mekânın toplumsal pratikler aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretildiğini vurgulamaktadır. Mekân, insanların günlük yaşamlarında gerçekleştirdikleri pratikler aracılığıyla anlam kazanmakta ve bu pratikler mekânın fiziksel özelliklerini aşan bir boyutta işlev görmektedir. De Certeau ise, gündelik hayatın sıradan pratiklerinin, bireylerin mekânı nasıl kullandıklarını ve yeniden şekillendirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu pratikler, mekânın sabit olmadığını, aksine bireylerin yaratıcı eylemleriyle sürekli olarak dönüştüğünü göstermektedir.

Bir toplum inşa edebilmek için, bireyler arasında saygı ve hoşgörü içinde güçlü bağların kurulabileceği kentsel mekânlara ihtiyaç duyulmaktadır. Çay bahçelerinin, Türk kültüründe sahip olduğu anlam ve önemle, belleğin toplumsal pratiğe dönüştüğü, bir arada yaşamının somutlaştığı ve müşterek kullanım sonucu gündelik hayat deneyimlerinin paylaşıldığı ve üretildiği bir alan yaratarak bu ihtiyaca yanıt verebilen bir yer olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda, bu çalışma içinde çay bahçeleri, Lefebvre'nin mekânın toplumsal üretimi ve De Certeau'nun gündelik hayatın yaratıcı pratikleri teorilerinin somut bir örneği olarak ele alınmaktadır.

Gündelik hayatın ritmini barındıran Moda Aile Çay Bahçesi, kentsel mekânın önemli bir bileşeni olarak araştırmaya uygun bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kararda, Moda Aile Çay Bahçesi'nin tarihsel süreçte derin bir geçmişten gelmesi ve doğal yapısını hâlen koruyabilmesi etkili olmuştur. Yapılan çalışmada gündelik hayatta gerçekleşen mekânsal pratikleri ve süreçlerini anlamlandırma amacıyla, çay bahçesinde gündelik hayat pratikleri ve durumlarına yönelik çeşitli zaman aralıklarında gözlemler gerçekleştirilmiştir.

Mekân poesisini ve süreçlerini etkileyen veya oluşturan dinamikler, sahada gerçekleştirilen gözlemler ve incelemelerden elde edilen verilerin temelinde oluşturulan mekân analizi çizimleri, görsel çözümler, diyagramlar gibi mimari temsil biçimleri ile deşifre edilmiştir. Etnografik bir yaklaşımla, mekân kullanıcılarının deneyimlerini ve mekânın kendisinin nasıl anlamlandırdıklarını, günlük yaşamlarında nasıl etkileşimde bulduklarını ve mekânsal süreçlerin nasıl işlediğini anlama konusunda bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, gündelik hayat ve kamusal mekân kavramları üzerine yapılan teorik araştırmalarla elde edilen, "*bir arada olma-ilişki kurma, üretim, eşitleyici, canlı-geçişken-devingen, deneyim*" ilkeleri üzerinden, Moda Aile Çay Bahçesi'nde üretilen mekânsal pratikleri ve deneyimlerin analiz çözümlenmeleri yapılmıştır.

Bu ilkeleri ele alarak, öne çıkan özellikler üzerinden gündelik hayat pratiklerini destekleyen kamusal mekânlar aşağıda belirtilen gibi değerlendirilebilir:

Bir arada olma-İlişki kurma: Mekânın esnek ve açık plan yapısına sahip olması, kullanıcıların mekâna hızlıca dahil olmalarını sağlayarak, bir arada olmayı ve iletişimi güçlendirmektedir. Bu tasarım yaklaşımı, kamusal mekânlar için önemli bir referans olabilir. Kullanıcıların ihtiyaçları ve gündelik hayat pratikleri göz önünde bulundurularak kurgulanan mekânlar, sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel etkileşimleri teşvik eden alanlar haline gelmektedir. Bir arada olma ve ilişki kurma özelliğini destekleyen mekânlar, esnek oturma düzenlemeleri, doğal ışık, açık alanlar gibi sosyal etkileşimleri teşvik eden unsurlara sahip olmalıdır. Ayrıca, mekânın erişilebilir ve kapsayıcı olması, farklı sosyal grupların bir arada bulunmasını ve etkileşime girmesini teşvik etmektedir.

Esnek ve açık planlı tasarımlar, mekânın kullanıcılar tarafından yeniden düzenlenebilir olmasını sağlayarak, bireylerin ve grupların kendilerini ifade etmelerine, sosyalleşmelerine olanak tanıyarak, bir arada olma ve ilişki kurmayı güçlendirirken, aynı zamanda kamusal mekânların daha kapsayıcı, erişilebilir ve dinamik olmasını sağlamaktadır. Bu tür mekânlar, bireylerin sosyal bağlarını güçlendirmesine, topluluk hissini artırmasına ve kolektif deneyimler yaşamasına olanak tanır. İnsanların mekânla ve birbirleriyle kurdukları ilişkiler, günlük yaşamın bir parçası haline gelmekte ve bu da mekânın sürekli olarak yeniden üretilmesini sağlamaktadır.

Üretim: Lefebvre'nin gündelik hayat teorisine göre mekân, sadece fiziksel bir yapı olmaktan öte, insan eylemleri ve pratikleri aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilen bir süreçtir. Bu bağlamda, kamusal mekânların tasarımında kullanıcıların aktif rol oynaması,

onların gündelik pratikleri ve taktikleriyle mekânı yeniden üretmeleri, sosyal ve kültürel anlam katmanlarının oluşmasını sağlamaktadır.

Gündelik hayat pratikleriyle mekân üretimini desteklemek, kullanıcıların ihtiyaçlarına ve günlük ritüellerine göre şekillenen esnek ve dinamik mekânlar yaratmakla mümkündür. Hareketli donatı ve yapı elemanları, kullanıcıların mekânı kendi isteklerine göre düzenlemelerine ve kişisel alanlarını oluşturmalarına olanak tanımaktadır. Bu esneklik, mekânın kullanıcılar tarafından sahiplenilmesini ve kişiselleştirilmesini sağlarken, aynı zamanda değişen ihtiyaçlara göre uyum sağlamasına olanak tanımaktadır.

Kamusal mekânlarda gerçekleşen mekânsal pratikler; tekrarlar, ritimler, döngüler ve eylemler aracılığıyla mekânın sürekli olarak yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Esnek yapı elemanları, mekânın statik olmaktan ziyade dinamik ve yaşayan bir yapıya dönüşmesini sağlar, böylece kullanıcıların yaratıcılıklarını ve taktiklerini sergileyebilmelerine imkân tanır. Bu tür mekânlar, sadece fiziksel bir çevre olmanın ötesine geçerek, sosyal ve kültürel etkileşimleri teşvik eden alanlar haline gelmektedir.

Eşitleyici: Gündelik hayat ve mekân etkileşimi incelendiğinde, mekânın sadece fiziksel bir yapı olmadığı, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, güç dinamiklerinin ve kültürel etkileşimlerin bir ürünü olduğunu vurgulandığı görülmüştür. Yani, gündelik hayatın geçtiği mekân zıtlıkların, çelişkilerin ve farklı sosyal grupların etkileşimlerinin bir yansıması olarak var olmaktadır.

Bu anlamda gündelik mekânlar, eşitleyici ve kapsayıcı olabilecek niteliklere sahip olduğu zaman; bireylerin kendi gündelik pratiklerini özgürce gerçekleştirebilecekleri, sosyal etkileşimlerini güçlendirebilecekleri ve kültürel kimliklerini ifade edebilecekleri alanlar haline gelmektedir. Kamusal mekânları ele aldığımızda ise; esnek ve açık planlı olması, mekânın herkes için erişilebilir ve katılımcı olmasını sağlamaktadır. Modüler ve esnek yapı elemanları, mekânın farklı kullanıcı gruplarının gereksinimlerine yanıt verebilmesini sağlar, böylece mekânın kapsayıcılığını artırmaktadır. Şeffaf ve görsel fiziksel bağlantılar kurulması, mekânın herkes tarafından görülebilir ve erişilebilir olmasını sağlayarak, sosyal gruplar arasında etkileşimi artırarak kapsayıcılığı ve eşitliği desteklemektedir.

İşlevselliği ve basitliği ön planda tutan homojen bir mekânsal düzenleme türü mekânın demokratikleşmesine, topluluk içindeki sosyal bağların güçlenmesine ve bireyler arası ilişkilerin gelişmesine olanak tanımaktadır. Mekânda kurgulanacak olan katılımcı tasarım

yaklaşımları, kullanıcıların ihtiyaç ve deneyimlerine dayalı olarak mekânın şekillendirerek, sahiplenilmesini ve herkes için anlamlı hale gelmesini sağlayabilir.

Bu fiziksel özellikler, kamusal mekânların eşitleyici ve kapsayıcı olma ilkesini destekleyerek, mekânın toplumsal etkileşimleri ve gündelik yaşam pratiklerini teşvik eden bir ortam haline gelmesini sağlamaktadır.

Canlı-Geçişken-Devingen: Lefebvre'nin çalışmalarında vurguladığı üzere, mekânın dinamik ve üretken doğası, kamusal alanların tasarımında esneklik ve kullanıcı odaklı yaklaşımların benimsenmesiyle daha iyi anlaşılabilir. Kamusal mekânlar, gündelik pratikler ve bireylerin mekân üzerindeki etkilerine ve onların yaratıcı müdahalelerine olanak tanınmalıdır. Bu, mekânın sadece planlanan ve kontrol edilen bir alan olmaktan çıkarak, kullanıcılar tarafından sürekli olarak yeniden üretilen ve anlamlandırılan dinamik bir yapıya dönüşmesini sağlar.

Mekânın keskin sınırlara sahip olmaması, bireylerin çevreleriyle kolay etkileşimde bulunabilmesini sağlarken, esneklik ve çok amaçlı kullanıma imkân tanıyan akışkan plan yapısı veya mekân organizasyonu gibi yaklaşımlar kamusal mekânların canlı, geçişken ve devingen olmasını destekleyen bazı nitelikler olarak uygulanabilir. Bireylerin mekânı daha özgürce kullanmalarını, etkileşime girmelerini ve mekânda daha fazla kontrol ve katılım hissetmelerini sağlamaktadır.

Bu tür bir tasarım anlayışı, mekânın kullanıcıları tarafından benimsenmesini ve aktif bir şekilde kullanılmasını teşvik etmektedir. Kullanıcıların mekânda özgürce hareket edebilmesi ve mekânı kendi ihtiyaçlarına göre düzenleyebilmesi, aynı zamanda bireyler arasındaki etkileşimi artırmaktadır. Canlı-geçişken-devingen gibi ilkeler, genel olarak kamusal mekân tasarımında esneklik ve kullanıcı merkezli yaklaşımların önemini vurgulamaktadır. Esnek ve değişken mekânlar, kullanıcıların mekânla etkileşimde bulunmasını kolaylaştırabilir ve sosyal katılımı artırabilir. Bu da kamusal mekânların daha canlı, çeşitli ve aynı zamanda kapsayıcı olmasını sağlamaktadır.

Deneyim: Kentteki bireylere kendi kültür ve kimlikleriyle var olabilecekleri, bir araya gelebilecekleri bir kentsel kamusal mekân sunmak, gündelik hayat deneyimini zenginleştiren ve bireylerin sosyal etkileşimlerini artıran önemli bir etken olmaktadır. Aynı zamanda, her bireyin mekâna yükleyeceği anlam kendi ihtiyaçları ya da deneyimlerine göre şekillenebilmekte olduğundan, farklı bireyler için farklı anlamlar taşıyan bir mekân haline gelebilmektedir.

Kullanıcıların ihtiyaçlarına göre esnek ve çeşitli kullanımlara izin veren alanlar yaratmak, kentsel yaşamında bireylerin gündelik hayat deneyimlerinin kalitesini artırırken; aynı zamanda, farklı sosyal grupların aynı mekânda bir araya gelerek ortak deneyimler yaşamaları, toplumsal bütünleşmeyi ve hoşgörüyü teşvik etmektedir. Bitkiler ve doğal unsurlar, mekânın doğal ve sade estetiği, kullanıcıların kendilerini rahat ve huzurlu hissetmelerine katkıda bulunabilir. Bu tür mekânlar, toplumsal bütünleşmeyi teşvik etmekte ve bireylerin kendilerini ifade etme fırsatlarını artırmaktadır.

Moda Aile Çay Bahçesi özelinde yapılan mekânsal diyalektik tartışmasında, gündelik kullanıcıların kentsel mekâna kademeli müdahaleleri sonucunda ortaya çıkan kompozisyonlar, insanların yapılı çevreleriyle ilgili olarak yaratıcılığını ve kendiliğindenliğini ifade etmektedir. Bireyin mekâna olan etkisinden başlayarak, insanların yaşayarak üretmeleri yavaş yavaş mekân üretimini şekillendirmektedir. Bu kademeli müdahaleler, mekânın statik bir yapı olmaktan çıkıp, dinamik ve yaşayan bir yapıya dönüşmesine katkıda bulunmaktadır. Kullanıcılar, mekânı sadece tüketen değil, aynı zamanda yeniden üreten aktörler olarak, kendi gündelik pratikleriyle mekânın sürekli yenilenmesini sağlarlar. Bu durum, mekânın esnek ve kullanıcı odaklı tasarımının önemini vurgulamaktadır. Kentsel mekânlar, bu tür kullanıcı katılımını teşvik eden özelliklerle donatıldığında, daha canlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir hale gelebilir.

Bu tez çalışmasında yapılan analizlerden elde edilen kriterler ve ortaya çıkan değerlendirmeler, mekânsal tasarım ve planlama yaklaşımlarında alternatif bir ilerleme ve benzersiz mekânsal çözümlerin bir araya getirilebileceği sosyal mekânların değerli unsurlarını oluşturabilir.

Kamusal mekânda geçen gündelik hayat deneyiminde bireylerin ürettikleri mekânsal pratikler aracılığıyla, mekân üretimini destekleyen en belirleyici dinamikler mekânın esnek yapısı ve akışkan sınırları olarak keşfedilmiştir. Mekânın sahip olduğu esnek yapı ve akışkanlık, bireylerin mekânı kendi ihtiyaç ve isteklerine göre düzenlemelerine olanak tanıyarak, mekânın sürekli olarak yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Bu dinamik yapı, gündelik hayatın ritimleri, tekrarları ve eylemleriyle mekânın üretimini ve yeniden üretimini sağlar, bireylerin kendilerini ifade etmeleri ve sosyalleşmeleri için uygun bir ortam oluşturur. Mekânın bu akışkan yapısı, bireylerin gündelik hayatta ihtiyaç duydukları esnekliği ve özgürlüğü sunarak, bireylerin mekânla olan etkileşimlerini ve deneyimlerini zenginleştirmektedir.

Gündelik hayat ile mekân üretimi arasındaki diyalektik ilişkinin önemli bir rol oynadığı, çay bahçesinde yapılan çalışma sonucunda açıkça ortaya konulmuştur. Mekânın bu diyalektik ilişkiyi sürdürebilmesi ve gündelik hayatın oluşabilmesi için belli başlı araçlara ihtiyaç vardır. Bu çalışma, gündelik hayatın temelini oluşturan "bir arada olma-ilişki kurma, üretim, eşitleyici, canlı-geçişken-devingen, deneyim" gibi özelliklerin, mekânın yeniden üretimi üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu ilkeler, mekân ve insan etkileşimini güçlendirmekte ve sadece fiziksel bir mekân yaratmanın gündelik hayatı sürdürebilmek için yeterli olmadığını göstermektedir. Gündelik hayatın pratikleri, mekânın kendini tekrar üretmesinde kritik bir araç olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda, mekânın insan bedeni ve yakın çevresi ile etkileşimi, bu yeniden üretim sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Gündelik hayat pratikleri, bireylerin mekân ile daha etkileşimli bir ilişki kurmalarına olanak tanırken, mekânın da gündelik hayatın dinamiklerini şekillendirmesine aracılık etmektedir. Gündelik hayat ve mekân arasındaki bu karşılıklı etkileşim, mekânın sadece bir fiziksel alan olmaktan öte, gündelik yaşamın bir parçası ve onun sürekli dönüşümünün bir yansıması olduğunu göstermektedir. Gündelik hayatın etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için bu ilkelerin oluşmasını ve devamlılığını sağlayan ortamların tasarlanması gerekmektedir. Çay bahçeleri gibi kentsel mekânlar, Türk toplumunda bu etkileşimin somut örneklerinden biri olmaktadır.

Bu çalışmada gündelik hayat pratiklerinin, mekânın kendini yeniden üretmesinde ve bireylerin kent yaşamındaki deneyimlerinde oynadığı kritik rol vurgulanmıştır. Moda Aile Çay Bahçesi'ndeki örnek olay çalışması, bireylerin kentsel kamusal bir ortamı dönüştürme potansiyelini vurgulayarak, mekânın kullanımında ve dönüştürülmesinde bireylerin rollerini gerçek hayattan örneklerle açıklamakta ve kentsel kamusal mekânın kavramdan öte bir anlam taşıdığını göstermektedir.

Kentsel kamusal mekânın sosyal boyutunu anlamak, tek bir araştırma ile tam anlamıyla mümkün değildir. Gündelik hayatta yaşanan mekân ve mekânın toplumsal üretimi kavramları, teorik ve felsefi söylemle doğrudan ilişkilidir. Ancak; bu araştırma, gündelik hayat ve mekânın poiesisi üzerine olan bu terimleri, fiziksel mekâna vurgu yaparak ele alan bir perspektif açısıyla sunmaktadır.

Bu çalışmada, gözlem ve görsel analizler yoluyla, gündelik hayatta insanların oluşturduğu mekânsal çözümler bir araya getirilerek ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçları, bireylerin mekânla kurdukları ilişkileri ve bu ilişkilerin toplumsal dinamiklere

nasıl yansıdığını ortaya koyarak, gündelik hayatın mekân üretimine dair bir bakış açısı getirmektedir. Bu bağlamda, çalışma literatüre katkı sağlayarak, gündelik hayatın mekân üzerindeki etkilerini daha derinlemesine anlamaya yönelik gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturabilir.

Yapılan çalışmada, gündelik hayatta gerçekleştirilen pratiklerin mekânı yeniden üretim potansiyeli gündelik bir mekân olarak tarifleyebileceğimiz çay bahçesi örneği üzerinden kendi özgün değerlendirme kriterleri oluşturularak tartışılmıştır. Bu çalışma, başka araştırmalar için, farklı mekânların ve toplumların gündelik hayat pratiklerinin daha derinlemesine incelenmesini ve mekânın insanlar üzerindeki etkisinin daha detaylı bir şekilde anlaşılmasını için diğer araştırmalara yol gösterici olabilir. Bu alandaki araştırmaların kapsamını genişletmeye ve mekânın sosyal, kültürel ve toplumsal boyutlarını daha iyi anlamaya katkıda bulunabilir.

Gelecek araştırmalar için, farklı mekân türlerinde ve farklı kültürel bağlamlarda gündelik hayatın mekânsal pratiklerinin nasıl farklılaştığını ve etkilendiğini incelemek önemli bir konu olarak öne çıkabilir. Özellikle, gündelik hayatın mekân üzerindeki etkilerinin daha farklı kültürel ve coğrafi bağlamlarda araştırılması, mekânın toplumsal ve kültürel dinamiklere olan katkısının daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesini sağlayabilir. Ayrıca, modern zamanın getirdiği kentleşme ve dikey yapılaşmanın artması durumunun gündelik hayat ve mekân ilişkisine nasıl etki ettiği de ileri çalışmalarda araştırma problemi olarak öne çıkan bir başka konu olacaktır.

KAYNAKLAR

- Arendt, H. (2021). *İnsanlık durumu* (10. Baskı). (B. S. Şener, Çev.). İletişim Yayınları.
- Arslan Avar, A. (2009). Lefebvre'in üçlü-algılanan, tasarlanan, yaşanan mekân-diyalektiği. *Dosya 17 Mimarlık ve Mekân Algısı*, 7-16.
- Aslanoğlu Evyapan, G. (1999). *Old Turkish gardens: Old Istanbul gardens in particular*. METU Faculty of Architecture Press.
- Balaban Salı, J. (2018). Verilerin toplanması. A. Şimşek (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (1. Baskı, s. 134-162) içinde. Anadolu Üniversitesi.
- Başdaner, O. (2018). Georg Simmel: Gündelik hayatın ayrıntıları. A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.), *Gündelik hayatın sosyolojisi: Temalar, sorunsallar ve güzergahlar* (s. 69-102) içinde. Phoenix Yayınevi.
- Beebejaun, Y. (2017). Gender, urban space, and the right to everyday life. *Journal of Urban Affairs*, 39(3), 323-334. <https://doi.org/10.1080/07352166.2016.1255526>
- Benjamin, W. (2014). *Pasajlar* (11. Baskı). (A. Cemal, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Bennett, A. (2013). *Kültür ve gündelik hayat* (1. Baskı). (N. Tokdoğan, B. Şenel ve U. Yener Kara, Çev.). Phoenix Yayınları.
- Benson, R. (2009). Shaping the public sphere: Habermas and beyond. *American Sociologist*, 40(3), 175-197. <https://doi.org/10.1007/s12108-009-9071-4>
- Biçer Olgun, H. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in kamusal alan yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), 45-54.
- Can Kabagöz, M. (2018). Kenardaki gündelik hayat: Henri Lefebvre'in gözünden Ayhan Geçgin. *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, 9, 136-162.
- Cihanger Ribeiro, D. (2019). The poiesis of everyday life and space in Yüksel Street. *Journal of Ankara Studies*, 7(1), 1-25. <https://doi.org/10.5505/jas.2019.63825>
- Çağlar Deniz, A., ve Kentel, F. (2016). De Certeau: Operasyonlar, strateji, taktik ve kent. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 9(XXV), 747-761. <https://doi.org/10.14225/joh888>

- Çağlayan, S. (2012). Anadolu'nun ilk kamusal mekânı: Kahvehane. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 95-110. <https://dergipark.org.tr/en/pub/musbed/issue/23510/250477>
- Çalışır, G., Türkal, İ., Türten, B., Kütükoğlu, E., ve Özarlan, C. (2019). Çay içme kültürünün kişilerarası iletişime katkısı. *Mavi Atlas*, 7(2), 54-87. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.586232>
- De Certeau, M. (2009). *Gündelik hayatın keşfi- I Eylem, uygulama, üretim sanatları* (1. Baskı). (L. Arslan Özcan, Çev.). Dost Kitabevi.
- Dikçınar Sel, B. (2018). İstanbul kıyılarında farklı toplumsal yapılar ve kıyı ilişkileri. *Megaron / Yıldız Technical University, Faculty of Architecture E-Journal*, 13(3), 442-450. <https://doi.org/10.5505/megaron.2018.23600>
- Duman, M. (2005). *Çay kitabı: Türk kültüründe çay*. (1. Baskı). Kitabevi Yayınları.
- Ergin, N. B. (2018). Sıradan insanların gündelik sanatları: De Certeau ve gündelik hayat. A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.), *Gündelik hayat sosyolojisi: Temalar, sorunsallar ve güzergahlar* (s. 343-370) içinde. Phoenix Yayınevi.
- Ertürk, M. (2022). Gündelik hayat sosyolojisinin iki kutbunda süreklilik: Michel De Certeau'nun dipnotundaki Henri Lefebvre. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 41(2), 319-350. <https://doi.org/10.26650/sj.2021.41.2.0094>
- Esgin, A. (2018). Gündelik hayat sosyolojisi: Tarihsel süreç ve temel ilkeler. A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.), *Gündelik hayat sosyolojisi: Temalar, sorunsallar ve güzergahlar İçinde* (s. 13-34) içinde. Phoenix Yayınevi.
- Gardiner, M. (1995). Utopia and everyday life in French social thought. *Penn State University Press*, 6(2), 90-123. <https://www.jstor.org/stable/20719414>
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik hayat eleştirileri* (1. Baskı). (D. Özçetin, B. Taşdemir ve B. Özçetin, Çev.). Heretik Yayınları.
- Gardiner, M. E. (2000). *Critiques of everyday life* (First Edition). Routledge Taylor&Francis Group.
- Ghulyan, H. (2017). Lefebvre'nin mekân kuramının yapısal ve kuramsal çerçevesine dair bir okuma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 26(3), 1-29.

- Giz, A. (1988). *Bir zamanlar Kadıköy (1900-1950)*. (1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Goodsell, C. T. (2003). The concept of public space and its democratic manifestations. *American Review of Public Administration*, 33(4), 361-383. <https://doi.org/10.1177/0275074003254469>
- Gökalp Yılmaz, G. (2017). Gündelik hayat sosyolojisinden kente ve kültüre bakmak. C. Ergun ve S. Öğrekçi (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Kültür Tartışmaları* (s. 64-78) içinde. Gece Kitaplığı.
- Güleç Solak, S. (2017). Mekân-kimlik etkileşimi: kavramsal ve kuramsal bir bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(6), 13-37.
- Güneş, S. (2012). Türk çay kültürü ve ürünleri. *Milli Folklor Dergisi*, 24(93), 234-251.
- Habermas, J. (2021). *Kamusal yaşamın yapısal dönüşümü* (16. Baskı). (B. Tanıl ve S. Mithat, Çev.). İletişim Yayınları.
- Heller, A. (2016). *Everyday life* (Third Edition). Routledge&Kegan Paul Inc.
- Hinze, A. M. S. (2010). *Space and the City: Identity, integration, and Turkish immigrant women in Berlin* [Doctor of Philosophy]. Graduate College of the University of Illinois.
- Jacobson, T. (2017). Trending theory of the public sphere. *Annals of the International Communication Association*, 41(1), 70-82. <https://doi.org/10.1080/23808985.2017.1288070>
- Kaya, İ. (2014). Coğrafi düşüncede mekân tartışmaları. *Düşünme Dergisi*, 4, 34-47.
- Kırış, E. (2019). Fransız Sosyoloji'sinde gündelik hayat çalışmaları. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 131-145.
- Kızılay, Ş. E. (2011). Küreselleşme, madun kamusalılığı ve taktikler: Afyon Çavuşbaşı Mahallesi örneği. *İdealkent*, 2(3), 94-129.
- Kipfer, S., Schmid, C., Goonewardena, K., & Milgrom, R. (2008). Globalizing Lefebvre? K. Goonewardena, S. Kipfer, R. Milgrom, & Schmid Christian (Ed.), *Space, Difference, Everyday Life Reading Henri Lefebvre* (1. Baskı, s. 285-302) içinde. Routledge Publishing.
- Kurtar, S. (2012). Mekânı yaşamak: Lefebvre ve mekânın diyalektik oluşumu. *Coğrafyanın Felsefesi, Tarihi ve Metodolojisi, TÜCAUM*, Türkiye, 349-356.

- Kuzucu, K. (2012). *Bin yılın çayı: Osmanlı'da çay ve çayhane kültürü* (Birinci Baskı). Kapı Yayınları.
- Küçüktaşdemir, G. (2018). *Kentin iç mekânları: Ankara belleğinde pasajlar, (1950-1980)* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Lauer, C. (2006). *Thirdspaces, tactics, and bricolage: Postmodern identity construction in the composition classroom* [Doctor of Philosophy]. The University of Arizona, The Graduate College.
- Lefebvre, H. (2010). *Gündelik hayatın eleştirisi- I* (Birinci Baskı). (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2013). *Gündelik hayatın eleştirisi II- Gündelik hayat sosyolojisinin temelleri* (Birinci Baskı). (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (2. Baskı). (E. Işık, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik hayatın eleştirisi III- Moderniteden modernizme* (Birinci Baskı). (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2017). *Ritimanaliz mekân, zaman ve gündelik hayat* (Birinci Baskı). (A. Lucie Batur, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2020). *Modern dünyada gündelik hayat* (5. Baskı). (I. Gürbüz, Çev.). Metis Yayınları.
- Merrifield, A. (1999). The extraordinary voyages of Ed Soja: Inside the "Trialectics of spatiality". *Annals of the Association of American Geographers*, 89(2), 345-347. <https://doi.org/10.1111/0004-5608.00151>
- Nalbant, M. (2016). Türkiye'de kentsel mekânlarda kamusal alanın konumu: Tarihsel perspektiften bir değerlendirme. *BEU Akademik İzdüşüm*, 1(1), 12-27.
- Oğuz, B. (1976). *Türk halkının kültür kökenleri 1: Giriş beslenme teknikleri*. İstanbul Matbaası.
- Schilling, D. (2003). Everyday life and the challenge to history in postwar France: Braudel, Lefebvre, Certeau. *The Johns Hopkins University Press*, 33(1), 23-40. <https://about.jstor.org/terms>

- Schmid, C. (2008). Henri Lefebvre's theory of the production of space-towards a three-dimensional dialectic. K. Goonewardena, S. Kipfer, R. Milgrom, C. Schmid (Ed.). *Space, Difference, Everyday Life Reading Henri Lefebvre* (Birinci Baskı, s. 27-45) içinde. Routledge Publishing.
- Schmidt, S., & Németh, J. (2010). Space, place and the city: Emerging research on public space design and planning. *Journal of Urban Design*, 15(4), 453-457. <https://doi.org/10.1080/13574809.2010.502331>
- Sennett, R. (2010). *Kamusal insanın çöküşü* (3. Baskı). (D. Serpil & Y. Abdullah, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Serin, M. S. (2019). *Hannah Arendt'in özgürlük ve kamusal kavramı çerçevesinde dayanışma hareketi* [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı.
- Şanlı Sezer, A. (2018). *Gündelik hayatın dönüşümünde bir imkân olarak toplumsal muhalefetin değerlendirilmesi: Cumartesi Anneleri üzerine bir araştırma* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, E. (2012). Hannah Arendt'in iş-emek kavrayışı perspektifinde emek kavramının Türkçe etimolojisi. *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(2), 134-142.
- Şimşek, A. (2018). Araştırma modelleri. A. Şimşek (Ed.), *Sosyal Bilimler Araştırma Yöntemleri* (s. 80-108) içinde. Anadolu Üniversitesi.
- Telli, A. (2021). Richard Sennett'te kentsel mekân ve kamusal alan ilişkisi. Ö. Güven ve M.E. Kardeş (Ed.), *Felsefede Kent ve Kent Hakkı* (ss. 185-197) içinde. Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/bs/aa23.2021.001-2.12>
- Torun, T. (2020). Jürgen Habermas'ın kamusal alan kavrayışı: Rasyonel politik irade oluşumu. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 19(1), 220-238. <https://doi.org/10.20981/kaygi.619184>
- Url-1: <<https://anlat.kadikoy.bel.tr/mahalleler/caferaga>>, Erişim tarihi: 13.10.2023
- Url-2: <<http://mimdap.org/2022/09/moda-iskelesi/>>, Erişim Tarihi: 16.10.2023
- Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces* (8. Baskı). Project for Public Spaces.

- Wohl, S. (2017). The Turkish tea garden: Exploring a “third space” with cultural resonances. *Space and Culture*, 20(1), 56-67. <https://doi.org/10.1177/1206331216646058>
- Yanikkaya Aydemir, P. (2003). *Akdeniz sesleri projesi: Moda semti arka plan çalışması*. Türk Tarih Vakfı.
- Yaşar, A. (2010). *Osmanlı kahvehaneleri: Mekân, sosyalleşme, iktidar* (İkinci Baskı). Kitap Yayınevi.
- Yıldırım, A. (2014). Walter Benjamin’de “Zamansal deneyim” ve gündelik hayatın tarihsel parıltıları. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 7(2), 1-26.
- Yılmaz Altun, Ö. (2023). Gündelik hayat ve gündelik hayatın sosyolojisi: Bir literatür çalışması. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 142-172. <https://doi.org/10.30561/sinopusd.1228885>
- Yılmaz, M. (2021). Gündelik hayat: Sosyo-kültürel bir yaklaşım. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 143-162. <https://doi.org/10.52539/mad.877336>
- Zieleniec, A. (2018). Lefebvre’s politics of space: Planning the urban as oeuvre. *Urban Planning*, 3(3), 5-15. <https://doi.org/10.17645/up.v3i3.1343>

EKLER

EK-1: Makale Yayın Bilgisi

IJOESS

International Journal of Eurasia Social Sciences

Vol: 15, Issue: 55, 2024

ISSN: 2146-1961

Şahin, D. & Demirel, E. (2024). Gündelik Hayat ve Mekân: Moda Aile Çay Bahçesi, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 15(55), 66-83.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.4413>

Makale Türü (ArticleType): Araştırma Makalesi

GÜNDELİK HAYAT ve MEKÂN: MODA AİLE ÇAY BAHÇESİ

Dilek ŞAHİN

Araştırma Görevlisi, Atılım Üniversitesi, Ankara, Türkiye,
ORCID: 0000-0003-0224-0705

Emre DEMİREL

Doçent Doktor, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye,
ORCID: 0000-0001-6424-1530

Gönderim tarihi: 12.11.2023

Kabul tarihi: 16.02.2024

Yayın tarihi: 01.03.2024

ÖZ

Mekân, fiziksel tanımlamaların ötesinde gündelik hayat pratikleriyle sürekli şekillenen ve kendini tekrar inşa eden bir yapıdır. Bu çalışmada, mekânın önceden tanımlanmış ve ortaya konmuş fiziksel sınırlarının yanında; bireyin gündelik hayat pratiklerinin devingen, dinamik, esnek bir mekân oluşturma potansiyeli çay bahçeleri üzerinden ölçülecektir. Türk toplumu içerisinde geçmişten bugüne sahip olduğu kültürel ve sembolik değeriyle birlikte; çay bahçelerinin insanların günlük yaşam akışı içindeki çeşitli etkinliklerini gerçekleştirdiği, bütünleştirici ve eşitlikçi bir sosyal ortam sunmasıyla kültürümüze özgü benzersiz bir mekân yarattığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, toplumun her katmanından insanın bir araya gelebildiği toplumsal alan haline gelen çay bahçelerinin mekânsal anlamda incelenmesi ve gündelik hayat içindeki yerinin yeniden değerlendirilmesi önemli bir konu haline gelmektedir. Bu çerçevede çalışma İstanbul'un en eski ve en bilinen çay bahçelerinden biri olan İstanbul Moda Aile Çay Bahçesi'ni ele alacaktır. Çalışmanın kapsamında gündelik hayat içerisindeki mekânsal pratiklerin çözümlenmesinde Lefebvre'den çıkarım yapılan "eşitleyici, gündelik hayat, mekân üretimi, toplumsal ilişkiler ve bir arada olma" kriterleri üzerinden bir analiz hedeflenmiştir. Çalışma ağırlıklı olarak kuramsal bir tartışma çerçevesinde mekâna bakmakta ve bu doğrultuda elde edilen mekânsal veriler Moda Aile Çay Bahçesi özelinde değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmaktadır. Gözlem tekniği kullanılarak gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen ampirik bulgular aracılığıyla, gündelik hayatın oluşumunu destekleyen kentsel mekânın deneyimlenmesine ve mekânsal pratiklerin belirlenmesi üzerine odaklanılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Gündelik hayat pratikleri, kamusal alan, toplumsal alan, Türk çay bahçeleri.

Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Tezde,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tez herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez alışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

21/08/2024

Dilek şAHİN

Doktora Tezi Orijinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

Güzel Sanatlar Enstitüsü

Tez Başlığı: Gündelik Hayat Pratikleri ve Mekânın Yeniden Üretimi: Moda Aile Çay Bahçesi

Yukarıda başlığı verilen Tezin tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
19.08.2024	109	206427	30.07.2024	5	2434402988

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (21/08/2024)

İmza
Dilek ŞAHİN

Öğrenci No.: N19142870

Anasanat/Anabilim Dalı: İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı

Program (işaretleyiniz):

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
		X	

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Emre DEMİREL

PhD Thesis Originality Report

HACETTEPE UNIVERSITY

Institute of Fine Arts

Title : Everyday Life Practices and the Reproduction of Space: Moda Family Tea Garden

The whole thesis is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
19.08.2024	109	206427	30.07.2024	5	2434402988

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (21/08/2024)

Signature
Dilek ŞAHİN

Student No.: N19142870

Department: Interior Architecture and Environmental Design

Program/Degree (please mark):

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
		X	

SUPERVISOR APPROVAL

APPROVED

Assoc. Prof. Emre DEMİREL

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanması zorunlu metinlerin yazılı izin alarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi/H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... yıl ertelenmiştir.
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir.
- Tezim ile ilgili gizlilik kararı verilmiştir.

21/08/2024

DİLEK ŞAHİN

